

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut komunikačních studií a žurnalistiky

Jakub Železný

MEDIÁLNÍ KAMPAŇ PROTI CHARTĚ 77
JAKO VRCHOLNÝ PŘÍKLAD KOMPLEXNÍ
KOMUNISTICKÉ PROPAGANDY OBDOBÍ TZV. NORMALIZACE

Rigorózní práce

Praha, 2011

Autor práce: Mgr. Jakub Železný

Konzultant práce: doc. PhDr. Barbara Köpplová, CSc.

Datum obhajoby: 2011

Čestně prohlašuji, že jsem tuto rigorózní práci vypracoval samostatně s použitím pramenů uvedených v jejím závěru a v textu citovaných dle platné normy. Rigorózní práce vychází z mé diplomové práce *Charta 77 v dobovém mediálním a sociálním kontextu*, obhájené dne 21. června 2010 na Fakultě sociálních věd Univerzity Karlovy v Praze s udělenou známkou „výborně“, je však rozšířena o úvodní studii „Československá žurnalistika v období normalizace“, dále o nové přílohy v podobě jmenného rejstříku, seznamu použitých zkratk a autorských biogramů vybraných osobností. Doplněna a rozšířena je i na mnoha místech původního textu. Celkově je text oproti diplomové práci navýšen o více než 133 000 znaků.

Za konzultování této práce (ale nejen za to) osobně velmi děkuji paní doc. PhDr. Barbaře Köpplové, CSc.

Jakub Železný

Plaváček

*Tiché listy lísek, třetí kniha běd,
jako v zubech písek skřípou slova vět,
šarlat vlčích máků v němém osení,
ztichly hlasy ptáků v mlčení.*

*Světle bledým nebem svítí větve bříz,
pole voní chlebem z jedovatých hlíz,
ticho s hlavou vlčí v době po moru,
lidé, kteří mlčí v hovoru.*

*Vodní tříšť břehy trísni
kde se proud řeky kroutí,
matka loučí se písni
s princem v košíku z proutí,
tichý pláč skryje houští,
košík proudem když pouští,
snad pak nad hrází bobří
najdou rybáři dobří
malého krále, malého krále.*

*S přeslazenou slinou v koutku rybích úst
tiše léta plynou, slyšíš trávu růst,
zrazení se krčí v hrubém oděvu,
lidé, kteří mlčí ve zpěvu.*

*Řeky plné vorů, místo vody kal,
z šumějících borů mrtvé vrchy skal,
a jen šepot syčí křídlem kačením
v zemi, která křičí mlčením.*

*Spěje proud dlouhou poutí
moři vstříc krajem mírným,
nese tmou loďku z proutí
k hladinám nedozírným,
k hřbetům vln s bílou krajkou,
k fregatám s carskou vlajkou,
a pak pod přídí ostrou
zmizí koš s bílou kostrou
malého krále, malého krále ...*

Karel Kryl, 1977

Obsah

Úvod, s. 6

Československá žurnalistika v období normalizace, s. 8

Článek Rudého práva „Ztroskotanci a samozvanci“ a související texty, s. 26

Další komunikáty Rudého práva – mezi „Ztroskotanci a samozvanci“ a „Antichartou“, s. 34

Další tiskoviny Komunistické strany Československa proti Chartě 77, s. 51

Mediální kampaň proti Chartě 77 z pohledu vedení
Komunistické strany Československa, s. 57

Ostatní tiskoviny proti Chartě 77, s. 65

Kampaň proti Chartě 77 v Československé televizi a Československém rozhlasu, s. 70

Nepublikování Charty 77 – základní stavební prvek kampaně proti Chartě 77, s. 76

Shromáždění a Provolání „Za nové tvůrčí činy ve jménu socialismu a míru“,
tzv. Anticharta, s. 79

Postoje účastníků a signatářů tzv. „Anticharty“, s. 85

Dobová periodika o tzv. „Antichartě“, s. 89

„Anticharta“ č. 2 – shromáždění umělců u oblasti zábavné hudby, s. 95

Paralely mezi tzv. „Antichartou“ a shromážděním českých umělců po atentátu na Reinharda
Heydricha v roce 1942, s. 96

Závěr, s. 99

Přílohy, s. 104

Biogramy vybraných osobností, s. 115

Použité zkratky, s. 133

Jmenný rejstřík, s. 135

Seznam pramenů - literatura, s. 143

Seznam pramenů – atestační a závěrečné vysokoškolské práce, periodika, archivy, s. 153

Úvod

Situace v komunistickém Československu po procesu se členy skupiny Plastic People of the Universe v roce 1976 a zároveň v ovzduší nadějí, které vyvolal Závěrečný akt Helsinské konference z léta 1975, vyústila ve snahy po založení dlouhodobé iniciativy za dodržování lidských práv. Stala se jí Charta 77. Přípravována byla od podzimu 1976 a datována je 1. lednem 1977. Myšlenkou na založení humanitárního výboru, sdružení či podobné aktivity se začaly paralelně zabývat dvě skupiny občanů, kterým normalizační režim odebral možnost uplatnění, či je přímo trestněprávně perzekvoval a věznil. První lze charakterizovat jako bývalé vysoce postavené činitele KSČ z období Pražského jara, jejichž neformální hlavou byl někdejší tajemník ÚV KSČ Zdeněk Mlynář, druhou tvořili nekomunističtí intelektuálové kolem dramatika Václava Havla. První skupina svou snahu opírala hlavně o Závěrečný dokument Helsinské konference, pro druhou byl podstatnějším impulsem proces se členy „Plastic People“. Z jejich vzájemné komunikace pak vzešel text prohlášení Charty 77.¹

Chartu 77 podepsalo v první vlně více než 240 signatářů,² jeden občan z této skupiny svůj podpis během ledna 1977 odvolal. K prohlášení se postupně během následujících 12 let přidávaly další osoby. Na podzim 1989, kdy v Československu došlo k pádu totalitního komunistického režimu, jejich počet přesáhl 1800. Charta 77 byla největším otevřeným

¹ První souhrnnou porevoluční publikací je kniha, kterou lze přes řadu nedostatků, způsobených rychlostí vydání (do tisku byla připravena za 2 měsíce, což bylo na počátku roku 1990 v Československu ojedinělé), považovat za historicky první ucelenou práci, faktograficky zpracovávající nejpodstatnější momenty historie Charty 77 v období totality: Prečan, V. (ed.): Charta 77 1977 – 1989, vůbec první tištěnou práci, která sumarizuje úvodní období existence Charty 77 je exilová kniha, vydaná v SRN v roce 1977: Prečan, V. (ed.): Kniha Charty – Hlasy z domova 1976/77, nejpodstatnější dokumenty z počátečních okamžiků Charty 77 jsou uceleně shromážděny v prvním díle souhrnné edice o Chartě 77: Císařovská, B. – Prečan, V. (eds.): Charta 77: Dokumenty 1977 – 1989 Svazek I. (1977 – 1983), výběrově pak v práci: Blažek, P. (ed.): Tentokrát to bouchne. Edice dokumentů k organizaci a ohlasům kampaně proti signatářům Charty 77 (leden-únor 1977). období existence Charty 77 je exilová kniha, vydaná v SRN v roce 1977: Prečan, V. (ed.): Kniha Charty – Hlasy z domova 1976/77, nejpodstatnější dokumenty z počátečních okamžiků Charty 77 jsou uceleně shromážděny v prvním díle souhrnné edice o Chartě 77: Císařovská, B. – Prečan, V. (eds.): Charta 77: Dokumenty 1977 – 1989 Svazek I. (1977 – 1983), výběrově pak v práci: Blažek, P. (ed.): Tentokrát to bouchne. Edice dokumentů k organizaci a ohlasům kampaně proti signatářům Charty 77 (leden-únor 1977).

² Použité prameny se rozcházejí v základním údaji o počtu prvosignatářů Charty 77 – některé uvádějí číslo 241, jiné 242 či dokonce 240 nebo 243, aniž by specifikovaly, v kterém z těchto počtů je uvedena i ona osoba, která podpis později stáhla (architekt J. Záruba).

vystoupením proti režimu v Československu od roku 1968, kdy byl pokus o reformu totalitního systému, známý jako Pražské jaro, ukončen okupací země vojsky pěti zemí Varšavského paktu, respektive od roku 1969, odkdy byl naplno zahájen proces tzv. normalizace, návratu před období Pražského jara a negace jeho veškerých postulátů.

Komunistické vedení zahájilo po vzniku Charty 77 ostrou kampaň proti jejím iniciátorům a signatářům, aniž by však občané měli možnost se s úvodním prohlášením Charty 77 seznámit. Text totiž v žádném z tehdejších oficiálních sdělovacích prostředků nebyl zveřejněn. Otištěn byl v několika západoevropských denících, zazněl i v programech zahraničních rozhlasových stanic, které do Československa v češtině a slovenštině vysílaly nezávislé informace. Šikanování těch, kteří dokument podepsali, mělo formu policejní, společenskou a samozřejmě mediální. Tímto ohlasem dal vládnoucí režim jednoznačně najevo, že nerespektuje vlastní zákony, a že mezinárodní závazky, které uzavřel, nepovažuje za podstatné. Zároveň však typickým nezamýšleným důsledkem působení tehdejší propagandy proti Chartě 77 a jejím sympatizantům, byl zvýšený zájem veřejnosti o obsah tohoto dokumentu.

Tato práce si klade za cíl detailně popsat hlavní aspekty nejostřejší části tištěné mediální kampaně proti Chartě 77, která probíhala od počátku ledna do počátku února 1977. Její ráz určovaly především články v ústředním listě KSČ Rudé právo a jejím vyvrcholením je shromáždění umělců, známé pod označením „Anticharta“. Rigorózní práce také v úvodní studii popíše situaci, v jaké se nacházela domácí média po pádu Pražského jara.

Při přípravě práce byla využita řada porevolučních tištěných prací, které se popisovaným obdobím zabývají – odborných a v částečné míře i vzpomínkových. Na druhé straně bylo vytěženo i nemálo dobových publikací: propagandistických brožur i exilových studií. Důležitou součástí práce byl hloubkový průzkum archiválií v Národním archivu, Archivu pro soudobé dějiny AV ČR a Československého dokumentačního střediska, z nichž je v práci též čerpáno. Součástí práce bude samozřejmě množství citací z dobových periodik.

Československá žurnalistika v období normalizace

Komunistický režim v Československu v 70. letech si byl velmi dobře vědom klíčového významu a nezastupitelné úlohy médií. Vedení KSČ vědělo, že pro zachování stability a udržení svých pozic je třeba mít právě média pod absolutní kontrolou. Základní konstrukt teorie totality dle Z. Brzezinského a C. J. Friedricha uvádí absolutní vládu nad sdělovacími prostředky mezi nejdůležitějšími atributy.³ Rok 1968 byl navíc pro stranické špičky jakýmsi mementem: v tehdejší uvolněné atmosféře došlo i k zásadní liberalizaci poměrů ve sdělovacích prostředcích. V březnu 1968 bylo dokonce rozhodnuto o zrušení Ústřední publikační správy, cenzorského úřadu, k čemuž fakticky došlo v červnu 1968. Prakticky ihned po březovém rozhodnutí média zásadně změnila svou práci, takže formální akt zrušení cenzury byl jen potvrzením statu quo.

Zrušení cenzury – donedávna nemyslitelný krok - se pro atmosféru Pražského jara stalo jedním z klíčových a spoluurčujících okamžiků. Novináři se stali relativně svobodnými a zvláště některé časopisy (Listy, MY, Student, Reportér aj.) zacházely v kritice poměrů předchozích let a otevírání aktuálních témat i na poměry Pražského jara daleko. Mnohem silněji se také angažovaly netištěné sdělovací prostředky – Československý rozhlas a Československá televize, která během uplynulých patnácti let své dosavadní existence plnila spíše funkci rekreativní a zábavní než zpravodajskou.

Historička Jitka Vondrová ve sborníku *Srpen 1968 – Čtyřicet let poté* přímo píše: „Sdělovací prostředky záhy překročily záměry reformní části vedení – objevily pro veřejnost mnohá dosud tabuizovaná témata (Tomáš Garrigue Masaryk a jeho syn Jan, Edvard Beneš, politické procesy a zločiny 50. let aj.) a z období zamýšleného jako přechod od starých metod

³ srov. Brzezinski, Z. K. – Friedrich, C. J.: *Totalitarian Dictatorship and Autocracy*, s. 10.

k novým činily rychlý pohyb vpřed, neustále kladly nové otázky a nové požadavky.“⁴ Novináři ve svých výstupech do srpna 1968 skutečně často předcházeli politické dění a i mezi reformními komunistickými politiky byla cítit obava jejich přílišné otevřenosti.

Na druhou stranu je pravda, že řada novinářů, spjatých s Pražským jarem a podporujících jeho reformy, v 50. letech naopak podporovala stalinský kurz, zastávaný tehdejším vedením KSČ a k liberálnějším pozicím se propracovávala až během druhé poloviny 60. let. Ve své studii *Osm měsíců jednoho jara*, zveřejněné v roce 1978, si toho všímá exilový historik Milan Hauner: „Titíž lidé, kteří se v předcházejících letech podíleli na politickém zglajchšaltování veřejného mínění, na morální degeneraci národa, kteří přijímali cenzuru jako něco samozřejmého, stáli najednou před pokušením, psát do novin a hovořit v rozhlase, jak se jim zlíbí.“⁵ Autoři publikace *Dějiny českých médií 20. století* uvádějí, že řada členů novinářské obce byla ještě v roce 1967, kdy se odehrály děje, považované za předzvěst Pražského jara (IV. sjezd spisovatelů, tzv. Strahovské události) vůči režimu zcela konformní: „Novináři jako celek stále představovali úslužné společenství, na které se Novotného vedení mohlo spolehnout. Zřetelným dokladem přetrvávající služebnosti se stal V. sjezd Svazu československých novinářů uskutečněný 19. a 20. října 1967, který vyzněl zcela protichůdně k atmosféře ve společnosti.“

V srpnu 1968 se ale prakticky všechna média zřetelně postavila proti okupaci Československa, řada novinářů zaujala jednoznačné občanské postoje a zároveň prokázala i vysokou míru osobní statečnosti. Pro televizi a rozhlas patří dny, které bezprostředně následovaly po 21. srpnu, k nejvýznamnějším okamžikům jejich historie. Programová i techničtí pracovníci ČST a ČsRo s nasazením veškerých sil (a mnohdy i s nasazením vlastního života) nerezignovali a snažili se z různých improvizovaných pracovišť pokračovat ve vysílání, které bylo pro občany Československa klíčovým zdrojem pravdivých informací.

⁴ Vondrová, J.: Rozkol v KSČ během Pražského jara, in: Dejmek, J. – Loužek, M. (eds.) Srpen 1968 – Čtyřicet let poté – Sborník textů, s. 143.

⁵ Hauner, M.: *Osm měsíců jednoho jara*, s. 6.

Navíc – před budovou Československého rozhlasu došlo k tvrdým střetům mezi obyvateli a okupanty a také k největšímu počtu zavražděných čs. občanů invazními vojsky na jednom místě. Sovětské okupační moci se jen s obtížemi dařilo rozšiřovat mezi československým obyvatelstvem propagandistické informace – k tomu sloužil především časopis *Zprávy*⁶ a rozhlasová stanice Vltava, jejíž program byl odbavován z území tehdejší NDR. Na obsahu obou médií se podíleli i domácí kolaboranti. Jak uvádí historik Karel Kaplan v knize *Mocní a bezmocní*⁷ pro Vltavu psali například příspěvky političtí činitelé Vilém Nový⁸ a Pavel Auersperg.⁹ V Moskvě byla vydána tzv. Bílá kniha *K událostem v Československu*. Byla to pamfletická brožura plná pravopisných chyb, ale především naprostých lží, snažící se dokázat opodstatněnost invaze na základě existence údajné přípravy kontrarevoluce v Československu.¹⁰ Tyto pokusy u většiny československé veřejnosti nenašly odezvu. Naopak oficiální média, která již během uplynulých měsíců podporovala Pražské jaro a která se postavila proti okupaci, prohloubila vysoký kredit, který u veřejnosti získala.¹¹

Tato situace však netrvala dlouho. Nastupující normalizace bezprostředně po podpisu Moskevského protokolu sféru žurnalistiky zasáhla zvláště tvrdě a citelně. Velmi záhy – již v září 1968 došlo k faktickému znovuoobnovení cenzury, když začal působit nový Úřad pro

⁶ V roce 1971 vyšel soubor článků časopisu *Zprávy* pod názvem *Zprávy v boji proti kontrarevoluci* – výbor článků z časopisu *Zprávy* jako oficiální československá publikace.

⁷ srov. Kaplan, K.: *Mocní a bezmocní*, s. 435.

⁸ Zatímco Nový patřil k nejradikálnějším obhájcům sovětské okupace, jeho dcera Kamila Moučková byla jakožto zpravodajská hlasatelka ČST v srpnu 1968 nejznámějším symbolem protiokupačního vysílání. To vyústilo v jejich pozdější osobní rozchod. Moučková také v roce 1977 byla mezi prvními signatáři Charty 77.

⁹ Auersperg působil v 60. letech nejprve jako vedoucí sekretariátu 1. tajemníka ÚV KSČ A. Novotného, později jako šéf ideologického oddělení ÚV KSČ. Patřil k odpůrcům Pražského jara, předním zastáncům sovětské okupace i následné normalizace, kdy působil jako vedoucí zahraničně-politického odd. ÚV KSČ.

¹⁰ srov. kol. autorů: *K událostem v Československu*.

¹¹ Zásadní materiály z československých sdělovacích prostředků v období leden 1968 – květen 1969 a chronologii tehdejších nejdůležitějších událostí z mediální sféry přináší Hoppe, J.: *Pražské jaro v médiích* – výběr z dobové publicistiky. Tématu se věnuje např. i sborník: kol. autorů: *Pražské jaro 1968, literatura-film-média*, Materiály z mezinárodní konference pořádané Literární akademii za spolupráce s Městskou knihovnou Praha 20. – 22. května 2008. Existuje i řada publikovaných svědectví novinářů z té doby, např. Dienstbier, J. – Lánský, K.: *Rozhlas proti tankům*, in: Dienstbier, J. – Lánský, K. – Šilhán, V. – Šimon, B.: *Srpen 1968*, Ruml, J.: *Díra v hlavě*, Sígl, M.: *Na vlně 490 metrů* nebo sborník novinářských vzpomínek Maleček, S. (ed.): *Byli jsme při tom* – čeští novináři a publicisté vzpomínají na události let 1968 – 1969 aj.

tisk a informace.¹² Publicista Dušan Tomášek v publikaci *Pozor, cenzurováno!* píše, že jeho zkratka „ÚTI“ byla svobodně smýšlejícími novináři překřtěna na „ÚTISK“.¹³ Tomášek si zde také všímá pozoruhodného faktu: ÚTI začal řádně působit 26. září 1968, jeho první rozhodnutí nese ale paradoxně datum 3. září (zakazovalo mj. médiím užívání termínů „okupant“ a „okupace“), a vypočítává tak, že ač období neexistence cenzury v Československu trvalo oficiálně devadesát dnů, reálně to bylo pouhých šedesát sedm.¹⁴ Řada periodik (zmiňované časopisy a jiné) byla postupně zakazována. Posledním pokusem reformních žurnalistů o udržení pozic byl mítink zhruba tisíce novinářů v pražské Lucerně v listopadu 1968. Přestože zde zazněly vážné obavy z likvidace svobody slova, na postupující normalizaci v médiích neměl tento hlas žádný vliv. Naopak se brzy ukázalo, že shromáždění mělo pravdu. Začalo docházet k tzv. kádrovým opatřením – tj. personálním čistkám na klíčových pozicích v celém státním systému, tudíž i v médiích. Postupně museli odejít nejen vedoucí pracovníci, ale propouštění či prozatím přerazování na méně viditelná místa byli i řadoví novináři, kteří se před i po Srpnu 1968 stavěli na stranu „obrodného procesu“, jak bylo oficiálně Pražské jaro nazýváno.¹⁵ Očista od nepohodlných žurnalistů trvala několik let, neboť v počátcích ještě za řadu z nich neexistovala náhrada. Například Československá televize byla nucena od počátku roku 1970 pořádat konkurzy na redaktory a později i doškolovací kurzy. Většina nových kádrů měla pouze středoškolské vzdělání, vysokou školu si noví redaktoři museli dodělávat až během trvání pracovního poměru. V knižně vydané edici dokumentů o počátcích normalizace ve vědě, kultuře a médiích *Svědectví o duchovním útlaku 1969-1970* je uveden plný text tajné zprávy ideologické komise ÚV KSČ ze 17. června 1970. Uvádí se v ní, že „...Po srpnu 1968 emigrovalo 165 novinářů, z toho 72 členů KSČ. V období od 1. 9. 1968

¹² V souvislosti s federalizací Československa existovaly od roku 1969 paralelně vedle sebe Český, resp. Slovenský úřad pro tisk a informace (zkratky ČÚTI a SÚTI), vedle toho nějakou dobu existoval i vládní Federální výbor pro tisk a informace (FVTI), celostátní československý cenzorský úřad vznikl až počátkem 80. let (Federální úřad pro tisk a informace – FÚTI).

¹³ srov. Tomášek, D.: *Pozor, cenzurováno! – aneb Ze života soudružky cenzury*, s. 153.

¹⁴ srov. ibid., s. 153.

¹⁵ Souhrnně se období nástupu normalizace v médiích věnují např.: Cysařová, J.: *Televize a totalitní moc 1969 – 1975*, resp. Ješutová, E. – Nováková, J.: *Normalizace v Československém rozhlase*.

do 31. 3. 1970 odešlo mimo novinářskou profesi z českých redakcí 479 (u 240 nový zaměstnavatel není znám) redaktorů, ze slovenských 97 (u 28 nový zaměstnavatel není znám) redaktorů.¹⁶ Zde použitý eufemismus „odešlo“ samozřejmě ve skutečnosti znamenal „bylo propuštěno.“ Historici Vladimíra Hradecká a František Koudelka ve své práci *Kádrová politika a nomenklatura KSČ 1969 – 1974* uvádějí údaje z dokumentu ÚV KSČ z doby zhruba rok a půl po výše citovaném materiálu, z konce roku 1971: „Příslušné oddělení ÚV KSČ mohlo na konci roku 1971 s uspokojením konstatovat, že noví vedoucí pracovníci splnili svůj základní úkol: „očistili redakce od nositelů pravicového oportunismu... Informovalo také předsednictvo o rozsahu čistek mezi novináři. Nemělo sice ještě úplné údaje ze všech redakcí, nicméně „se vši střízlivostí“ uvedlo, že novinářů, kteří museli z politických důvodů z redakcí odejít, je více než 1200, přičemž „tento pohyb není konečný.“ Protože...v lednu pracovalo v tisku, rozhlasu a televizi 5106 novinářů, znamená to, že z redakcí jich musela odejít téměř čtvrtina.“¹⁷ Z citovaných textů vyplývá, jak rychlým způsobem „kádrová opatření“ na počátku normalizace v médiích postupovala.

Většina skutečných příznivců Pražského jara mezi žurnalisty se tedy v období 1969-1971 ocitla mimo profesi, je ale pravda, že už krátce po nástupu Husákova vedení byla relativně výrazná část novinářské obce ochotna rezignovat a veřejně proklamovat přehodnocování svých nedávných stanovisek, což vedlo ke kompromisům, či přímo k otevřené kolaboraci s novým kurzem. Navíc se na světlo opět dostávali žurnalisté, kteří kvůli svým trvale dogmatickým názorům neměli v době Pražského jara místo v hlavním proudu profese. Týkalo se to především okruhu vydavatelství Rudého práva, ale i netištěných médií. Právě tyto lidé se postupně ujímali iniciativy. Neostalinské síly se (vedle časopisu Zprávy) soustřeďovaly kolem nového periodika Byra pro řízení stranické práce v českých zemích (jakési zamýšlené obdoby Komunistické strany Slovenska na českém území v souvislosti s federalizací ČSSR), kterým

¹⁶ Otáhal, M. – Nosková, A. – Bolomský, K. (eds.): Svědectví o duchovním útlaku 1969 – 1970, Dokumenty – „Normalizace“ v kultuře, umění, vědě, školství a masových sdělovacích prostředcích, s. 93.

¹⁷ Hradecká, V. – Koudelka, F.: Kádrová politika a nomenklatura KSČ 1969 – 1974. s. 51.

byl časopis Tribuna. Ten začal vycházet v lednu 1969.¹⁸ Konzervativní část vedení KSČ také ještě před nástupem Husáka pod přímou gescí předáka dogmatických sil Vasilu Biľaka, k čemuž se Biľak sám přiznává ve svých *Pamětech*¹⁹, využila tradiční způsob tištěné propagandy: Byly – tehdy ještě prakticky ilegálně - připraveny a vytištěny dva pamflety, namířené proti osobě Josefa Smrkovského. Ten do konce roku 1968 stál v čele NS a od počátku roku 1969 byl 1. místopředsedou FS a stále patřil k nejpopulárnějším politikům.²⁰

Nejvýrazněji projeví zvláštní míru konformismu žurnalisté, kteří byli autory, resp. signatáři stavovského prohlášení *Slovo do vlastních řad*. Tento text je datován 13. květnem 1969, v deníku Rudé právo byl zveřejněn o čtyři dny později, tedy přesně měsíc po nástupu G. Husáka do čela strany. Jde o provolání, které na jedné straně otevřeně vyjadřuje absolutní podporu podepsaných novinářů Gustávu Husákovi a jeho kurzu, vzešlému z dubnového pléna. Zároveň také, jak bylo tehdy obvyklé, přišli autoři s vysokou mírou sebekritiky dovnitř novinářské obce a především s explicitním odmítnutím žurnalistiky Pražského jara: „Vyvolávání protisovětských vášní nebylo, jak se dnes nejednou zdůrazňuje, záležitostí dnů po 20. srpnu, ale akcí organizovanou před 20. srpnem. Účast některých sdělovacích prostředků na ní nelze ničím zaretušovat.“²¹ *Slovo do vlastních řad* přímo obviňovalo média z vyvolávání údajných protisovětských nálad: „Hluboce se nás dotklo, že se na stránkách našeho tisku, v relacích rozhlasu a televize dostali ke slovu ti, kteří znevažovali přátelství se Sovětským svazem. To nelze omluvit ničím, ani údajnou snahou „dát každému slovo“...“²² Reformní novináři zde byli tvrdě kritizováni i za své postoje po Srpnu 1968 a za neochotu dát se do služeb normalizace, značná část „viny“ ležela dle autorů prohlášení na straně vedoucích

¹⁸ V roce 1971 vyšel soubor článků týdeníku Tribuna pod názvem: Dolina, A. (ed.): Proti kontrarevoluci – O boji proti pravicovému oportunismu a kontrarevolučním silám v Československu v údobí 1968-1969, z článků otištěných v r. 1968 – 1970 v časopise Tribuna.

¹⁹ srov. Biľak, V.: Paměti II., s. 186.

²⁰ Esence textů obou brožur, nazvaných Politik dvojí tváře a Metamorfózy Josefa Smrkovského, vyšla později, po Smrkovské smrti v roce 1975, v přepracované podobě jako oficiální brožurka Edice Knihovny Rudého práva s názvem Politik zbavený masky.

²¹ Slovo do vlastních řad, Rudé právo, 17. května 1969, s. 2.

²² ibid, s. 2.

pracovníků médií.²³ Dokument zjevně překrucoval fakta podle nového kursu, když psal o snaze novinářů upozornit na zmiňované schůzi v Lucerně na nebezpečí ztráty svobody slova: „...vedení jejich pražské organizace uspořádalo v Lucerně otevřenou provokativní protiakci. Měla zmobilizovat pracovníky sdělovacích prostředků k odporu proti normalizaci a konsolidaci poměrů...“²⁴ Mezi signatáři (bylo jich celkově na 350) jsou i osobnosti, které se zakrátko stanou významnými postavami československé normalizační žurnalistiky: Jan Zelenka, Milena Balašová a Vladimír Diviš z Československé televize, Karel Hrabal a Vladimír Vipler z Československého rozhlasu, Zdeněk Hoření, Karel Douděra a Jiří Stano z Rudého práva, Oldřich Švestka z Tribuny (který se v polovině 70. let opět vrátil do Rudého práva jako jeho šéfredaktor), a mnozí další, mezi nimi i pozdější vysoce postavení političtí činitelé Jan Fojtík a Bohuš Chňoupek aj. Šlo o názorově i věkově spřízněnou skupinu. Většina jmenovaných patřila ke generaci, narozené ve 20. letech, jejíž žurnalistická kariéra a politické angažmá začínaly na počátku 50. let. Své tehdejší dogmatické názory si však – na rozdíl od řady vrstevníků – ponechali po celý život. *Slovo do vlastních řad* je možno považovat za počátek návratu médií do kolejí, zaběhnutých do roku 1968, za skutečný impuls k odstartování normalizace československé žurnalistiky. Zároveň zůstává jedním z nejhanebnějších komunikátů, které kdy prostředí českých médií vyprodukovalo.

Bezděčným důkazem, že v době *Slova do vlastních řad* se situace v médiích jasně měnila ve prospěch normalizátorů, je poznámka jednoho ze signatářů dokumentu, Karla Vaňka z Rudého práva, uveřejněná v RP pod názvem *Muselo k tomu dojít?*, ve stejný den a na stejné straně jako svolání *Slova do vlastních řad*: Vaněk v ní připomíná zastavení vydávání Listů a Reportéra a dočasné odejmutí licence dalším tiskovinám, a tvrdí, že vina za tato opatření je pouze na redakcích dotyčných periodik.²⁵ Ke *Slovu do vlastních řad* se přidávali i další novináři, Rudé právo zveřejňovalo jejich podpisy například pod titulky *Další podpisy k Slovu*

²³ srov. ibid, s. 1.

²⁴ ibid, s. 2.

²⁵ srov. Vaněk, K.: *Muselo k tomu dojít?*, Rudé právo, 17. května 1969, s. 2.

do vlastních řad (20. května 1969)²⁶, *Slovo do vlastních řad dále podepsali* (21. května 1969)²⁷ i později.

V průběhu roku 1969 začalo být negativní hodnocení úlohy médií z doby Pražského jara nedílnou součástí oficiální stranické linie. Důkazem jsou slova samotného prvního tajemníka KSČ Gustáva Husáka, který se sdělovacím prostředkům věnoval prakticky na každém významném fóru. Navíc svou kritiku neustále přitvrzoval. Hned na zasedání ÚV KSČ v dubnu 1969, na němž byl zvolen do čela strany, hovořil o médiích kriticky několikrát: „...je mně nepříjemné o tom hovořit, že je to právě literární časopis *Listy*. Téměř v každém čísle byla před těmito událostmi intenzivní antisovětská propaganda...“²⁸ Husák zde také přímo vyzýval k opětovnému převzetí plné kontroly nad médii: „...když si strana nezabezpečí svůj rozhodující ideový vliv na rozhlas, na televizi, na tisk, nemůže svou úlohu v tomto státě splnit.“²⁹ Dotkl se zde i západních sdělovacích prostředků a československých novinářů, kteří v nich působí. Zvláště pak Slávy Volného, který byl už v období před Pražským jarem jednou z největších domácích novinářských osobností a záhy po okupaci odešel do SRN, kde vstoupil do služeb Svobodné Evropy: „...šikovně na to hraje Svobodná Evropa. Sláva Volný a podobní geróje z před srpna, kteří zde byli na špičkových místech, ale obratem ruky, ani se nezačervená, pracuje ve Svobodné Evropě a jinde.“³⁰ Zajímavé je, že i Husák zde otevřeně připustil, že novináři Pražského jara byli titíž, kteří byli na čelných místech již před začátkem reformu. To ale zjevně souviselo s tím, že v dubnu 1969 bylo ještě období před Lednem 1968 oficiálně považováno za spíše negativní, neboť i stranická linie počátku normalizace ještě připouštěla oprávněnost jakýchsi změn oproti době Antonína Novotného. Přesto jde o zajímavý, bezděčný důkaz toho, že novinářské hvězdy roku 1968 se v drtivé většině skutečně

²⁶ srov. Další podpisy k *Slovu do vlastních řad*, *Rudé právo*, 20. května 1969, s. 2.

²⁷ srov. *Slovo do vlastních řad dále podepsali*, *Rudé právo*, 21. května 1969, s. 2.

²⁸ Musíme hledat poctivé komunistické řešení – Závěrečné slovo na plenárním zasedání ÚV KSČ 17. dubna 1969, in: Husák, G.: *Projevy a stati – duben 1969-leden 1970*, s. 14.

²⁹ *ibid*, in: *ibid*, s. 27.

³⁰ *ibid*, in: *ibid*, s. 28.

rekrutovaly z řad někdejších stranických kádrů, což se v danou chvíli hodilo i Husákovi: „...před několika lety mluvili úplně jinak, byli velmi horlivými služebníky tehdejšího režimu a dnes jsou z nich takoví vlajkonoši svobody, že to svět neviděl...nezastydí se, co psali před dvěma roky, před pěti lety.“³¹ A v této souvislosti se přímo obrací na stranický tisk a vyzývá jej k větší aktivitě: „A naše noviny, a to je trošku i na Rudé právo i na Pravdu, stydí se to kolegovi připomenout. Všichni to vědí, mezi sebou to vědí, smějí se, ale říci veřejnosti, podívejte se, co je to za učitele svobody! To zatím nedokázali.“³² (Možná i tato poznámka, přímo apelující na aktivistické žurnalisty, je vyprovokovala k sestavení pamfletu *Slovo do vlastních řad*.) Ještě tvrdší rétoriku zvolil na mítinku stranických novinářů v červnu 1969, když mluvil o žurnalistech, kteří se ještě snažili držet reformního kurzu: „Necht’ ale nyní komunističtí i nekomunističtí novináři vezmou na vědomí, že tomu je konec, že dnes tato hrstka lidí nebude dirigovat a ovládat ani tisk, ani rozhlas, ani televizi.“³³ V září 1969 na plénu ÚV KSČ pak již zcela otevřeně řekl, že média v období po zrušení cenzury (tento krok označil za nepřipravený a bezhlavý) přešla do rukou oportunistických a částečně i přímo antisocialistických sil.³⁴ Husák zde doslova řekl: „Sdělovací prostředky se staly ve své většině nekontrolovatelnou a na straně nezávislou mocí pravicových sil, které v nich systematicky diskreditovaly uplynulých dvacet let výstavby socialismu...rozvířily široce založenou kampaň proti Sovětskému svazu a ostatním nejbližším spojencům našeho státu.“³⁵

Sama média v tomto období skutečně plně přecházela do služeb normalizátorů. Zvlášť viditelná úloha připadla Československé televizi. Vzhledem k trvale rostoucímu počtu televizních přijímačů (a tedy i diváků) zaujala v 70. letech pozici nejmasovějšího média. Právě proto byla její podřízenost KSČ klíčová. Její ústřední ředitel Jan Zelenka se stal

³¹ ibid, in: ibid, s. 29.

³² ibid, in: ibid, s. 29.

³³ Z projevu na aktivu komunistických novinářů v Praze 2. července 1969, in: ibid, s. 159.

³⁴ srov. Zpráva předsednictva ÚV KSČ o současné situaci a dalších úkolech strany – Referát přednesený soudruhům Gustávem Husákem na plenárním zasedání ÚV KSČ dne 25. 9. 1969, in: kol. autorů: Fakta nelze zamlčet – svědectví lidí a dokumentů I., s. 15.

³⁵ ibid, in: ibid, s. 15.

zosobněním normalizace v médiích. Pod jeho vedením už velmi brzo, právě ještě během roku 1969, začala ČST vysílat převzaté pořady, hodnotící Pražské jaro a jeho představitele z normalizačních pozic (např. sovětský film *Československo – rok zkoušek*, uvedený už v září 1969) a i vlastní difamační produkty (Prvním bylo v dubnu 1970 *Svědectví od Seiny*, dehonestující literárního kritika Václava Černého, reformně-komunistického spisovatele Jana Procházku a předního exilového novináře Pavla Tigrida). Podobné filmy z vlastní produkce, hanobící odpůrce režimu, vysílala ČST prakticky až do konce roku 1989.

Postupně začaly vycházet i oficiální tištěné materiály, které období roku 1968 popisovaly jako snahu o kontrarevoluční zvrat. Za první významný počín tohoto typu lze považovat tiskovinu vydanou v podobě a formátu jakýchsi malých novin s názvem *Neprošli...*³⁶ Pamflet sestavila dvojice uvedená jako Karel Janík a Ota Staník. Historik Petr Cajthaml ve své studii *Public relations pro Státní bezpečnost* uvádí, že pod těmito pseudonymy se skrývali redaktor Rudého práva Stanislav Oborský a pracovník tiskového odboru federálního ministerstva vnitra Jan Kovář.³⁷ Publikace vydaná redakcí Rudého práva zcela zkreslila průběh tragických demonstrací k prvnímu výročí srpnové okupace plně podle intencí nastupující normalizace. Je také důkazem, že v polovině roku 1969 byl poměr sil v nejvýznamnějším domácím periodiku již plně vychýlen ve prospěch dogmatiků.

Další podobné tiskoviny měly původ v nejlevější části tehdejšího politického spektra, která byla zároveň i jeho nejdogmatičtějším prostorem: Patřily mezi ně například útlé brožury vydané v roce 1970: české (od r. 1969 existovala dvě ministerstva školství – české a slovenské) ministerstvo školství (řízené v té době krátce předním exponentem ultralevice

³⁶ srov. Janík, K. - Staník, O.(eds.): *Neprošli...* – dokumentární reportáž ze srpnových dnů 1969 – Reportéři Rudého práva o nedávných událostech.

³⁷ Cajthaml, P.: *Public relations pro Státní bezpečnost – Bezpečnostní propaganda v letech 1968 – 1971*, in: Kremlíčková, L. (ed.): *Sborník Archivu bezpečnostních složek* 06/2008, s. 228.

Jaromírem Hrbkem³⁸⁾ vydalo ve Státním pedagogickém nakladatelství titul *Rok 1968 – Nechť mluví fakta*.³⁹⁾ S Hrbkem spřízněná Levá fronta vydala sborník *Od ledna do srpna 1968*.⁴⁰⁾

První skutečně obsáhlou tištěnou publicistickou prací, vykládající okolnosti Pražského jara z mimořádně dogmatických pozic pak byla kniha *Jak se dělá kontrarevoluce*. Jejím autorem byl na počátku roku 1970 příznivec levých ultras, spisovatel Rudolf Černý. Například situaci ve sdělovacích prostředcích roku 1969 líčí takto: „Televize, rozhlas a tisk jsou sice „pod kontrolou KSČ“, ale kontrarevolucionáři v klíčových postaveních zůstávají. Nevede se boj proti pravicovým silám, nebojuje se proti buržoazní ideologii, nevytvářejí se podmínky pro zdravé síly ve straně. Ve sdělovacích prostředcích neexistují pořady, které by odpovídaly politické situaci a konkrétním úkolům.“⁴¹⁾ A na jiném místě: „Protisovětská štváčí mají nadále k dispozici stránky stranického tisku.“⁴²⁾ Kniha však i z pohledu nové politické garnitury byla ještě příliš radikální a poněkud předcházela dobu. Proto byla – což může vypadat jako paradox – tato publikace, která zaujímal normalizační stanoviska, právě normalizátory krátce po vydání úředně stažena z prodeje. Její konfiskace byla také pravděpodobně důkazem, že nové stranické vedení chtělo mít podobné výstupy plně pod vlastní kontrolou, což se za pár měsíců projevilo v textu *Poučení z krizového vývoje*. Černý byl navíc považován za ultralevého podivína a v očích vedení KSČ mu přitěžovaly úzké kontakty, které v té době udržoval tzv. Čechií, sdružením stalinistických sektářů okolo J. Jodase a E. Famíry, jimž se nastupující normalizace jevila jako příliš měkká, (Čechie působila na podobném ideologickém základě jako zmíněná Levá fronta, obě sdružení v té době také spolupracovala.) ale i

³⁸⁾ Olomoucký pedagog Hrbek patřil k těm představitelům konzervativní levice v KSČ, kteří (na rozdíl od tzv. Jodasovců) zastávali vysoké oficiální posty (vedle něj to byli např. S. Pennigerová a J. Trojan ve Federálním shromáždění, nebo Hrbkovi kolegové z české vlády J. Grösser a Š. Horník). Hrbek ještě před svým nástupem do ministerské funkce vyvolal celostátně řešenou aféru, když jako profesor Lékařské fakulty olomoucké UP podepsal zdravici pražskému listopadovému aktivu ultralevých sil, která vypadala a byla prezentována jako oficiální stanovisko univerzity. V letech 1969-1971 stál v čele ministerstva školství, ale byl odvolán pro své – i pro normalizační činitele – příliš levicově radikální postoje.

³⁹⁾ srov. Fabianová, B. (ed.): *Rok 1968 – Nechť mluví fakta*.

⁴⁰⁾ srov. Král, V.: *Od ledna do srpna 1968*.

⁴¹⁾ Černý, R.: *Jak se dělá kontrarevoluce*, s. 364.

⁴²⁾ *ibid*, s. 364.

s bývalým prezidentem Antonínem Novotným.⁴³ Za první částečně oficiální publikaci, hodnotící období Pražského jara z dogmatického úhlu, tak lze považovat práci publicisty, šéfredaktora Tvorby Jiřího Hájka (II.), *Mýtus a realita Ledna 1968*.⁴⁴ Hájek (II.) se zde snažil pseudovědeckým, politologickým způsobem rozebírat a hanět události po lednu 1968.⁴⁵ Publicista Hájek (II.) části z připravované knihy prezentoval už v květnu 1969 v Rudém právu. Shodou okolností v den otištění *Slova do vlastních řad*, 17. května 1969, uveřejňování ukázek na pokračování vyvrcholilo pátým dílem.⁴⁶ Zároveň RP vedle jeho textu otisklo kritický názor reformního komunisty Václava Slavíka,⁴⁷ což dokazuje, že poražení představitelé Pražského jara se v té době ještě snažili prostřednictvím médií hájit své názory, a že k tomu občas dostávali i šanci. Takových příležitostí však ubývalo. Navíc zvláštní prostor pro svou odpověď (a pro jakési poslední slovo) na stejném místě dostal i Hájek (II.).⁴⁸

Nejpodstatnějším textem, který byl již plně v režii komunistického vedení a „vykládal“ dle jeho potřeb události let 1968 – 1970 bylo až *Poučení z krizového vývoje* z konce roku 1970. Důrazně připomínalo důležitost kontroly médií a nutnosti jejich trvalé podřízenosti KSČ: „Sdělovací prostředky, tisk, rozhlas, televize, film, jsou nesmírně důležitým nástrojem moci a masové politické výchovy, který se nikdy nesmí vymknout řízení a kontrole marxisticko-leninské strany a socialistického státu, nemá-li se věc socialismu dostat do vážného nebezpečí.“⁴⁹ Pamflet zároveň přiznával, že právě ztráta pozic v médiích v první

⁴³ Černý po sesazení Antonína Novotného vedl s exprezidentem rozhovory, které však vyšly až po pádu komunistického režimu i autorově smrti – nejprve jako brožura Antonín Novotný – pozdní obhajoba, později v rozsáhlejší podobě pod názvem Černý, R.: Exprezident I. – III. Další verze vyšla jako Černý, R.: Antonín Novotný – Vzpomínky prezidenta.

⁴⁴ srov. Hájek, J. (II.): *Mýtus a realita Ledna 1968*.

⁴⁵ Autor tohoto pokusu, Jiří Hájek (který v 70. letech obdržel profesuru), bývá často mylně zaměňován za jiného profesora Jiřího Hájka, který byl v době Pražského jara předním reformátorem a ministrem zahraničí, protestujícím v Radě bezpečnosti OSN proti srpnové okupaci. Později byl jedním ze tří prvních mluvčích Charty 77. Autor brožury *Mýtus a realita Ledna 1968* byl zcela jinou osobou, signatářem naopak *Slova do vlastních řad*, celoživotně dogmatickým komunistou, bez příbuzenských vazeb na exministra Hájka. V této rigorózní práci je pro lepší orientaci exministr Hájek označován jako „Hájek (I.)“ a publicista Hájek jako „Hájek (II.)“.

⁴⁶ srov. Hájek, J. (II.): *Mýtus a realita Ledna 1968*, Rudé právo, 17. května 1969, s. 3.

⁴⁷ srov. Slavík, V.: Poznámka k článku Jiřího Hájka, Rudé právo, 17. května 1969, s. 3.

⁴⁸ srov. Hájek, J. (II.): *Odpověď Jiřího Hájka*, Rudé právo, 17. května 1969, s. 3.

⁴⁹ *Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po XIII. sjezdu KSČ*, in: kol. autorů: *Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po XIII. sjezdu KSČ – Rezoluce k aktuálním otázkám jednoty strany*, s. 29.

polovině roku 1968 umožnila nástup a několikaměsíční trvání Pražského jara: „Vinou kapitulantského postoje pravicové části Dubčekova vedení se pravicové síly plně zmocnily rozhlasu, televize, zpravodajského filmu i většiny tisku a přeměnily je v hlavní nátlakový a mocenský nástroj k prosazení svých cílů.“⁵⁰ Typickým výrazovým prostředkem komunistické propagandy, užitým i později v kampani proti Chartě 77, bylo zastrašování čímkoli, co pochází ze států s demokratickým politickým systémem. Zároveň zde byla snaha přesvědčit veřejnost o propojenosti těch, kteří byli v nemilosti režimu, s jakýmsi zahraničními centrály. (V 50. letech šlo o odsouzené v politických procesech, koncem 60. let o reformní komunisty, později v období normalizace o disidenty.) *Poučení z krizového vývoje* toto údajné spojení uvádí právě do souvislosti s činností médií: „Celkové obsahové zaměření sdělovacích prostředků v podstatě splynulo s ideologickou diverzí imperialistického Západu.“⁵¹ *Poučení z krizového vývoje* se stalo jakýmsi textovým etalonem, platným až do roku 1989.

Zatímco v roce 1968 patřily sdělovací prostředky v Československu k nejsvobodnějším oblastem, po nástupu husákovského vedení se tedy postupně staly jedním z nejkonzervativnějších prostředí. Jejich kontrola stála na dvou pilířích: Prvním byla jejich faktická podřízenost KSČ. Ta se týkala nejen těch, které byly přímo vlastněny komunistickou stranou (Rudé právo, Pravda, regionální tiskové orgány krajských výborů KSČ), nebo jí bezprostředně podléhaly z důvodů její ústavně zakotvené vedoucí úlohy (Československý rozhlas (ČsRo), Československá televize (ČST), Československá tisková kancelář(ČTK)). Všechna významná periodika byla vydávána pod hlavičkami organizací, sdružených v Národní frontě, kde měla KSČ dominantní postavení. Z toho pro ni vyplývaly kontrolní možnosti, umocněné navíc faktickou existencí cenzury. Druhým způsobem kontroly byla vlastní novinářská poslušnost a autocenzura, v tehdejších podmínkách přirozená součást žurnalistické profese. Chování novinářů v mnoha případech mohlo vycházet z vnitřního

⁵⁰ ibid, in: ibid, s. 28.

⁵¹ ibid, in: ibid, s. 28.

přesvědčení o správnosti kursu, nastoleného normalizačním vedením. U jiných šlo o výraz neupřímné servility či projev strachu.

Například jeden z předních exponentů normalizačního vysílání ČST Oldřich Vejvoda, v orálně-historickém interview s autorem této práce uvádí: „Já mohu říct zcela otevřeně, že tady cenzura žádná neexistovala. Protože tady byla tak silná autocenzura, že každý, kdo byl aspoň trochu inteligentní, tak věděl, co si může dovolit a nemělo cenu si na něco hrát, nebo pod řádkama a tak...“⁵² Jeho slova o neexistenci cenzury mohou být vnímána jako tvrzení, které je v rozporu s fakty, jsou ale spíše důkazem toho, že vzhledem k panujícím poměrům a atmosféře nebyly cenzurní zásahy vůbec nutné, neboť každému novináři byly zřejmé „mantinely“ v nichž se může pohybovat. Nehledě na to, že novináři v nejvýznamnějších médiích sloužili komunistickému režimu dobrovolně a v řadě případů jistě i z přesvědčení.

Zmiňovaný Vejvoda se shodou okolností podílel na dále zmiňované kampani proti Chartě 77, ale i na kampani, která se dá považovat za největší kampaň doby normalizace před Chartou 77 – kampani po návratu rozvědčíka Pavla Minaříka. 29. ledna 1976 byl veřejnosti představen příslušník 1. správy Sboru národní bezpečnosti (rozvědky StB) kapitán Pavel Minařík. Federální ministerstvo vnitra na tiskové konferenci uvedlo, že tento jeho pracovník působil osm let pod krytím jako redaktor a hlasatel rozhlasové stanice Svobodná Evropa v Mnichově, ve skutečnosti byl však československým rozvědčíkem. Jeho krycí jména byla „Ulyxes“ a „Play“. Úkolem Pavla Minaříka bylo shromažďování materiálů a dokumentů, které měly komunistickému režimu posloužit k dehonestaci zaměstnanců a spolupracovníků rádia, jež do Československa šířilo nezávislé informace a bylo tudíž vedení KSČ krajně nepohodlné. Minařík působil v Rádiu Svobodná Evropa, aniž by vzbudil podezření tamních nadřízených či spolupracovníků, už od konce 60. let, kdy StB fingovala jeho emigraci. Minaříkův návrat na počátku roku 1976 byl široce propagandisticky využit v kampani, která

⁵² Železný, J.: Orální výzkum-životopisné interview: Novinář Oldřich Vejvoda, s. 13.

měla za cíl diskreditovat nejen Svobodnou Evropu a okruh jejích a spolupracovníků, ale posrpnovou i poúnorovou emigraci. Cílem kampaně byly i lidé, kteří zůstali po roce 1968, respektive 1969 (kdy počala tzv. normalizace) v Československu, ale vyvíjeli opoziční aktivity.⁵³ Minařík, který před výsadem v SRN, pracoval jako hlasatel brněnského studia Československého rozhlasu, se po návratu do ČSSR stal na tehdejší poměry velmi známou osobou. Absolvoval řadu rozhovorů, o jeho životě vycházel novinový seriál na pokračování. Později vystudoval vysokou školu v SSSR, dále působil na ministerstvu vnitra a v resortním časopise Signál, byl také knižním autorem.⁵⁴ Po pádu komunismu vyšlo najevo, že během své mise v RSE navrhoval několikrát nadřazeným v Praze vyřazení vysílacích stanovišť tohoto rádia explozí. Tato akce (s krycím názvem Panel) nebyla československými orgány realizována, podobnou operaci ale na počátku 80. let provedla rumunská rozvědka a zranila při ní několik osob. Ačkoliv byl za tyto plány Minařík od 90. let trestně stíhán, vina mu polistopadovou justicí nikdy nebyla prokázána. Definitivně uzavřen byl případ v roce 2007.⁵⁵

Důkaz o samozřejmosti, s níž média plnila přání mocných i v marginálních záležitostech, přináší například dlouholetý mluvčí komunistického kabinetu František Kouřil. Ten ve svém spisku *20 let tiskovým mluvčím vlády* uvádí „úsměvnou“ příhodu – premiér Lubomír Štrougal na zahraniční cestě pronesl nepřesnou poznámku. Kouřil po Československé televizi požadoval, aby ji vypustila ze záznamu, ČST mu sdělila, že to z technických důvodů nelze. Výsledkem pak ale přesto byl odvysílaný záznam premiérova projevu, do něhož byl v místě oné poznámky záměrně přimíchán ruch, čímž se jeho slova na okamžik stala nesrozumitelnými. Programová hlasatelka posléze omluvila technickou poruchu.⁵⁶ I přes původní stanovisko odborníků z televize, byl tedy nakonec požadavek z Úřadu vlády

⁵³ Záhy po Minaříkově oficiální dekonspiraci byly jako součást oslavné kampaně vydány publikace: Kovář, J. (ed.): Kapitán Pavel Minařík – Návrat rozvědčíka, resp.: kol. autorů: Svědectví kapitána Minaříka.

⁵⁴ Jako autor je podepsán pod publikacemi z druhé poloviny 80. let: Minařík, P.: Alasca House – Z archívu československé rozvědky, resp.: Minařík, P.: Pohľad za oponu.

⁵⁵ Podrobný rozbor Minaříkovy činnosti i boji československých komunistických bezpečnostních složek proti rozhlasové stanici Svobodná Evropa přináší např.: Tomek, P.: Objekt Alfa – Československé bezpečnostní složky proti Rádiu Svobodná Evropa.

⁵⁶ srov. Kouřil, F.: 20 let tiskovým mluvčím vlády, s. 126.

realizován. Nebyl explicitně nařízen, ale nebylo prostě zvykem, aby média nesplnila jakoukoli službu pro vládnoucí garnituru.

Významným vyjádřením loajality novinářské obce normalizačnímu kursu byl vznik jednotného Československého svazu novinářů, zastřešující federální organizace, působící v rámci tzv. Národní fronty pod vedením KSČ, k němuž došlo v roce 1972. V čele svazu stanul přední konzervativce Zdeněk Hoření, dlouholetý redaktor Rudého práva (a Tribuny), v 70. letech zástupce šéfredaktora RP, od roku 1983 jeho šéfredaktor.

Na druhou stranu i řady novinářů se v období normalizace dotkly represe komunistického režimu. Ti nejznámější, kteří se angažovali v obrodném procesu z roku 1968, byli nejen v několika vlnách propouštěni ze zaměstnání, ale někteří byli dokonce v 70. letech odsouzeni do vězení (např. Jiří Lederer, Karel Kyncl, Jiří Ruml). Řada žurnalistů, z Československa emigrovala – mezi nejznámější patřili ředitelé netištěných médií z období Pražského jara Zdeněk Hejzlar (ČsRo) a Jiří Pelikán (ČST). Oba se aktivně zapojili do života levé části spektra exilové komunity: Hejzlar publikoval a přednášel, Pelikán vydával v Římě časopis Listy. Ten byl považován za levicově demokratickou protiváhu Svědectví, které vycházelo v Paříži péčí Pavla Tigrida. Jak již bylo zmíněno, už na podzim 1968 odešel do exilu populární rozhlasový novinář Sláva Volný, který působil v rádiu Svobodná Evropa. To se stalo nejvýznamnějším přirozeným informačním a komunikačním centrem československého evropského exilu a postupně přijímalo do svých řad i další žurnalisty, kteří odešli z Československa. Do vynucené emigrace museli později odejít i novináři, kteří byli zmiňováni v souvislosti s trestními postihy (Lederer, Kyncl). Mnozí žurnalisté, kteří v Československu zůstali, se v průběhu 70. let přidali na stranu opozice – z generace 1968 patřili mezi prvosignatáře Charty 77 např. Kamila Moučková, Jiří Dienstbier, Jiří Ruml, Otta Bednářová, Stanislav Budín, Miroslava Černá-Filipová, Luboš Dobrovský, Čestmír Suchý, Věra Šťovíčková, František Vaněček, Rudolf Zeman, před svou emigrací i Jiří Lederer a Karel

Kyncl a mnozí další. Postupně se k Chartě 77 přidávali i mladší novináři, v průběhu roku 1977 prohlášení podepsali např. Jefim Fištejn, Alexandr Kramer, Jan Vít a další.

Lze konstatovat, že sdělovací prostředky patřily mezi nejsilnější opory normalizačního vedení. Práce v médiích i v 70. letech byla prestižní, mezi obyvateli měla velký ohlas. Možnost působení ve sdělovacích prostředcích tak byla vykoupena nutností kooperace či přímo kolaborace s režimem. Její míra byla úměrná zastávané pozici. Mezi méně exponovanými novináři existovala řada osob nesouhlasících s panujícími poměry, přesto navenek zachovávajících zdání loajality. Někteří žurnalisté také v 70. letech svým jménem kryli práci těch kolegů, kteří měli úplný zákaz povolání. Naopak u novinářů viditelných (televizních a rozhlasových komentátorů a reportérů, zahraničních zpravodajů, autorů zásadních materiálů ústředních deníků ap.) se za automatický předpoklad výkonu povolání považovalo téměř bez výjimky členství v KSČ a bezmezná oddanost stranické linii. Ta byla v řadě případů skutečná, jinde zcela pragmatická.

Velmi přesný a autentický rozbor situace uvnitř novinářského stavu v 70. letech, je dochován v pozůstalosti novináře Jiřího Rumla. V jeho zatím hlouběji nezpracovaném osobním fondu v archivu ÚSD se nacházejí dvě verze dokumentu, nadepsaného *K připomínkám*. Na několika stranách je zde po bodech rozebrána situace československé žurnalistiky, popisovány cenzurní praktiky i otázky novinářské etiky. Jedna verze dokumentu má přeškrtnutou dataci září 1980, z kontextu je zjevné, že text musel skutečně vzniknout na přelomu 70. a 80. let. Bohužel není nijak signován, vzhledem k jeho existenci ve dvojím provedení (v jednom, zde citovaném, jsou vpisky a škrty rukou) právě v Rumlově osobním fondu, se dá předpokládat, že Jiří Ruml je i jeho autorem. Předpoklady pro práci žurnalisty v období normalizace popisuje takto: „Novinářem směl zůstat pouze ten, kdo se naprosto ztotožnil se zásahem vojsk pěti států v r. 1968, kdo bezvýhradně souhlasil s odstraněním Dubčekova vedení a s nástupem vedení Husákova, kdo bez jakýchkoli odmluv vyznává

„reálný socialismus“ a vše, co s ním souvisí.“⁵⁷ A jinde se pozastavuje nad přílivem nových „kádrů“ do žurnalistické profese po nástupu normalizace: „Do novinářských řad se dostala řada pracovníků aparátu KSČ, mnoho různých ambiciózních grafomanů, kteří se dříve v konkurenci nemohli uplatnit...Tak se redakční kolektivy zaplnily lidmi věrnými (nebo jen poslušnými), neschopnými a všeho schopnými.“⁵⁸ K otázce krytí materiálů, napsaných novináři se zákazem povolání, těmi, kteří publikovat směli, Ruml uvádí: „...jsou ovšem tzv. pokrývači nebo šéfredaktoři časopisů vystaveni nebezpečí šikan, pokud by se pravý autor článku nějak prozradil.“⁵⁹

Normalizátoři nechtěli za žádnou cenu připustit opakování nebo jen náznak roku 1968, kdy se novináři způsobem své práce přiblížili standardům běžným v demokratických zemích. Udržení tohoto statu quo se (s malými výjimkami) dařilo až do konce roku 1989, kdy padl režim i státní monopol na vlastnění a kontrolu médií. V polovině sedmdesátých let tedy oficiální sdělovací prostředky byly už plně „normalizovány“ a otevřeně sloužily jak k dehonestaci předpokládaných či skutečných odpůrců režimu, tak i k propagandistické prezentaci stanovisek vedení strany, nepřipouštějících jiný výklad, a k oslavování vlastních domnělých úspěchů. Všechny tyto atributy splňovala i kampaň proti signatářům Charty 77. Nejen veřejnost, již byla kampaň určena, ale i sami signatáři sílu oficiální mediální odezvy velmi vnímali. Filozof Ladislav Hejdánek ve svých *Dopisech přáteli*, vydaných v 90. letech napsal: „Ono bude ostatně velmi poučné si blíže posvítit na detailní rysy celé té hysterické kampaně proti Chartě a „chartistům“.“⁶⁰

⁵⁷ A ÚSD, Sb. Jiřího Rumla (blíže nezpracováno), Charta 1978 – 1984, Inv. č. 5, karton 2 – K připomínkám - průpis – 12 stran A4 (verze s vpisky a škrty).

⁵⁸ A ÚSD, ibid.

⁵⁹ A ÚSD, ibid.

⁶⁰ Dopis přáteli, č. 1, in: Hejdánek, L.: Dopisy přáteli, s. 17.

Článek Rudého práva „Ztroskotanci a samozvanci“ a související texty

Součástí kampaně, kterou ve sdělovacích prostředcích vládnoucí garnitura proti Chartě 77 a jejím signatářům vedla, byla celá řada specifických textů, používajících velmi podobné jazykové obraty a postupy. Nejintenzivnější fáze kampaně probíhala od 12. ledna do prvních týdnů února 1977 a je ohraničena a zároveň charakterizována především dvěma texty – článkem *Ztroskotanci a samozvanci* a provoláním *Za nové tvůrčí činy ve jménu socialismu a míru*, známým pod označením „Anticharta“. Oba patří dodnes k nejcitovanějším útvarům domácí komunistické propagandy, ať už při popisu jejích vlastních lingvistických a historických specifik, nebo i jako intertextové zmínky v současném politickém diskurzu.

Hlavní tíha kampaně ležela na takzvaných ústředních sdělovacích prostředcích, nejzásadnější a nejviditelnější úloha připadla Rudému právu, deníku ÚV KSČ. Lapidárně vystihl roli Rudého práva z ledna 1977 jeden z prvních signatářů Charty 77, novinář František Vaněček. Ve vzpomínkové knize *Deník Chartisty aneb Stalo se v kraji zvykem* uveřejnil čtyřverší: „Tluče Rudé právo, tluče na buben. Kdo podepsal Chartu, má být zahuben.“⁶¹

Zajímavé je, že první veřejný ohlas, který na Chartu 77 jakkoli reagoval, byl článek, jenž vyšel už 7. ledna 1977 (tedy v den jejího světového zveřejnění) na straně 2. Rudé právo jej nazvalo *Čí je to zájem*. Jedná se o materiál podepsaný celoredakční zkratkou „RP“. Nehovoří se zde výslovně o Chartě 77 a ani implicitně není text Charty 77 charakterizován tak zřetelně, jako v pozdějších článcích. Přesto je jasné, že se Charty 77 týká, píše se zde o osobách, které „...slepují a sepisují různé dopisy, jakoby pro československé úřady, ve skutečnosti však vyráběné na objednávku antikomunistických a sionistických centrál a zveřejňované nejreakčnějšími sdělovacími prostředky.“⁶² Přestože tyto formulace odpovídají stylu, v jakém je vedena i následná kampaň od 12. ledna, článek se časově i obsahově poněkud vymyká

⁶¹ Vaněček, F.: *Deník Chartisty aneb Stalo se v kraji zvykem*, s. 9.

⁶² *Čí je to zájem*, Rudé právo, 7. 1. 1977, s. 2.

tomu, jak prorežimní média v čele s Rudým právem začnou proti Chartě 77 útočit o pár dní později. Pětidenní prodleva mezi článkem *Čí je to zájem* a *Ztroskotanci a samozvanci* má pravděpodobně vysvětlení v tom, že režim byl přece jen Chartou 77 zaskočen. A že tudíž potřeboval určitý čas na hledání nejvhodnějšího způsobu jak zasáhnout proti novému opozičnímu seskupení, zjevně nejzásadnějšímu od pádu Pražského jara. Historik Petr Cajthaml to v diskusním příspěvku na konferenci k 30. výročí Charty 77 z března 2007, otištěném ve sborníku konference, nazývá přímo jistým zaváháním, s nímž sdělovací prostředky v Československu informovaly o vzniku Charty 77.⁶³ Cajthaml o článku *Čí je to zájem* uvádí: „Tento komentář Rudého práva byl prvním, patrně předčasným pokusem odstartovat kampaň proti Chartě 77, lze předpokládat, že vznikl z iniciativy radikálnější části stranického vedení. Následujících několik dnů oficiálního mlčení naznačuje hledání konečného způsobu, jakým režim reagoval na nový projev opozice.“⁶⁴

Hlavní, „ostrá“ část kampaně, byla tedy spuštěna až 12. ledna, rozsáhlým článkem Rudého práva *Ztroskotanci a samozvanci* (na Slovensku jej přetiskl tamní ústřední orgán komunistické strany, list Pravda), uveřejněným na straně 2. Článek *Ztroskotanci a samozvanci* není signován žádným konkrétním autorem, dá se tedy pouze podle znalosti tehdejšího redakčního prostředí Rudého práva dovozovat, že byl pravděpodobně kolektivním dílem týmu, složeného z některých novinářů, kteří obvykle podobné materiály psali (Jiří Stano, Karel Douděra, Stanislav Oborský, Václav Doležal aj.), popř. vedoucích pracovníků redakce (Oldřich Švestka, Zdeněk Hoření). Jazyk tohoto nepodepsaného, redakčního textu byl velmi podobný stylu, kterým bylo napsáno *Poučení z krizového vývoje* i jiné podobné ideologicky zabarvené komunikáty té doby. Na první pohled mohl připomínat rétoriku, užívanou komunistickou

⁶³ srov. Cajthaml, P.: Charta 77 a komunistická propaganda, in: Devátá, M. – Suk, J. – Tůma, O. (eds.): Charta 77 – Od obhajoby lidských práv k demokratické revoluci. 1977 – 1989. Sborník z konference k 30. výročí Charty 77, Praha 21. – 23. března 2007. Charter 77: From the Assertion of Human Rights to a Democratic revolution, 1977 – 89. The proceedings of the conference to mark the 30th anniversary of Charter 77. Prague, 21 – 23 march 2007, s. 241.

⁶⁴ ibid, s. 241.

propagandou v 50. letech. To zmínila i signatářka Charty 77 Josefa Slánská, vdova po zavražděném generálním tajemníkovi ÚV KSČ Rudolfu Slánském, v otevřeném listu nejvyššímu představiteli KSČ a státu, Gustávu Husákovi, ze 17. ledna 1977. Dopis, jehož kopie je uchována v ČSDS, připomíná Husákovi, že sám býval v politické nemilosti a že z té doby – tedy z 50. let „...pochází i termín „samozvanec“ – vždyť právě Vás tehdy tak označil Václav Kopecký.“⁶⁵ Slánská zde – samozřejmě marně – vyzývá Husáka, aby se zasadil o ukončení kampaně proti Chartě 77.⁶⁶

Článek *Ztroskotanci a samozvanci* byl naopak jejím začátkem. Předznamenal a vytyčil i způsob, jakým byla mediální kampaň proti Chartě 77 vedena, jak po formální stránce, tak i použitými výrazovými prostředky. Je zjevné, že se jedná o materiál, který svými řečovými stereotypy vykazuje typické znaky politické manipulace. Z hlediska diskurzu jde o klasickou ukázkou českého politického totalitního diskurzu, založeného na jednostrannosti a monologičnosti, jak jej popisuje a charakterizuje lingvista Jiří Kraus ve své studii *Vyjadřování polemičnosti a významových opozic v politickém diskurzu*.⁶⁷

Už od úvodu je zřejmý specifický, expresivní styl i výběr lexika: „V zoufalém pudu sebezáchovy bije buržoazie kolem sebe hlava nehlava, dělá všechno možné a neštítí se ničeho, aby zastavila revoluční proces.“⁶⁸ Autoři v textu užívají řadu velmi vzletných přirovnání, článek je zaplněn perifrázemi: svatá štvance (proti myšlenkám komunismu), křížácké tažení, kolo historie, želízko v ohni, morové rány aj.⁶⁹ Především se však text zaměřil na nejznámější jména signatářů, u nichž se režim domníval (a ve většině případů oprávněně), že patří zároveň k autorům a iniciátorům Charty 77. Rudé právo psalo: „...jsou z jakýchkoliv důvodů svých třídních, reakčních zájmů, z důvodů ješitnosti či slavomamství, renegátství a notorické

⁶⁵ NM – HM – ČSDS, Sb. Charta 77 – karton Texty k Chartě 77 leden-březen 1977 – Dopis Josefy Slánské Gustávu Husákovi - strojopisný průpis – 1 strana A4.

⁶⁶ srov. NM – HM – ČSDS, ibid.

⁶⁷ srov. Kraus, J.: *Vyjadřování polemičnosti a významových opozic v politickém diskurzu*, in: Čmejrková, S. – Hoffmannová, J. (eds.): *Jazyk, média, politika*, s. 13.

⁶⁸ *Ztroskotanci a samozvanci*, Rudé právo, 12. 1. 1977, s. 2.

⁶⁹ srov. ibid, s. 2.

bezcharakternosti svolni propůjčit svá jména třeba čertu.”⁷⁰ Článek je nazývá nejčernější antikomunistickou reakcí, svérázným politickým panoptikem, dále renegáty a odpadlíky (v jedné větě, nehledě na fakt, že jde prakticky o synonyma), emigranty, amorálními a deklasovanými živly.⁷¹ Je zřejmé, že autoři textu zamýšleli vršením nejbizarnějších odsudků vytvořit představu, že Charta 77 je opravdu dílem lidí stojících na okraji společnosti, kriminálníků a především agentů zahraničních tajných služeb. To článek dokonce explicitně tvrdil: ”...autoři pamfletu jsou agenty antikomunistických centrál.”⁷²

Důsledně je zde uplatňován princip gradace, který je rovněž jedním z typických znaků celého textu. Dobře je to vidět např. na následující větě: „Škála prostředků, kterými reakce světí tento účel, je velmi výmluvná: od diskriminačních zákonů namířených proti levicově smýšlejícím lidem, jako je tomu v Německé spolkové republice, přes zákaz činnosti dělnických stran v průmyslových závodech, jako je tomu ve Francii, přes nejrozmanitější metody špehování a perzekvování pokrokově smýšlejících lidí, jak tím prosluly moderní dějiny USA, až po nejkrvavější represálie, kterými se „vyznamenává“ proamerická loutka Pinochet.”⁷³ Tedy – v rámci tohoto řetězce se postupně objevují spojení, která mají charakterizovat ony „prostředky reakce,“ přičemž to následující je vždy stylisticky vyšší a příznakovější: diskriminační zákon - zákaz činnosti - špehování a perzekvování – nejkrvavější represálie. Součástí tohoto úvodníku Rudého práva byla i další důležitá zbraň jazyku komunistické propagandy: podvědomé vyvolávání strachu. Autoři zjevně chtěli zasáhnout ty čtenáře, u nichž byla (i dvaatřicet let po skončení druhé světové války) stále přítomna obava z nacismu, a tím i z jakéhokoliv německého elementu. Připomínka Hitlerova ministra propagandy Josepha Goebbelse je zde totiž užita naprosto mimo ostatní kontext,

⁷⁰ ibid, s. 2.

⁷¹ srov. ibid, s. 2.

⁷² ibid, s. 2.

⁷³ ibid, s. 2.

v rámci citace výroku jiné osoby.⁷⁴ Přesto zde směrem ke čtenáři plní funkci aluze na povědomost o nacismu, která byla tehdy velmi vysoká. Důvodem byla trvalá snaha propagandy využít pochopitelného odporu obyvatel k nacismu k nasměrování tohoto odporu vůči demokratickým státům světa, především Spolkové republice Německo. Ilokuční funkcí této zmínky o J. Goebbelsovi v rámci textu článku pak zjevně bylo propojit ve vědomí čtenářů jméno nenáviděného Hitlerova propagandisty se jmény iniciátorů Charty 77 (Václav Havel, Pavel Kohout, Jiří Hájek (I.), Jan Patočka, Ludvík Vaculík, Václav Černý) a postavit jejich jména na jednu úroveň. Autoři článku *Ztroskotanci a samozvanci* spoléhali i na jistou českou obavu z jakéhokoli cizího elementu, popřípadě přímo na xenofobní tendence. Při (opět mimo kontext stojící) zmínce o sionistických centrálách autoři velmi nevybíravě cílí na latentní český antisemitismus.⁷⁵ Zároveň se tento strach, přiživený zmínkami o porážce Pražského jara, snaží rozptýlit jednoznačným konstatováním: "Náš lid, věren svému poučení z krizových let, žádné právo na novou kontrarevoluční šanci nemíní dát nikomu a nedá ji. Jak nejednou připomněl soudruh G. Husák, kontrarevoluci u nás růže nepokvetou."⁷⁶ A na jiném místě, v závěru textu, je tón ještě výhrušnější: "Rok 1968 se opakovat nebude. Dnes plně platí gottwaldovské: Republiku si rozvracet nedáme!"⁷⁷ To je zároveň možno chápat jako varování odpůrcům tehdejšího režimu.

Z hlediska teorie ilokučních aktů se jedná o kombinaci aktu direktivního, komisivního a deklarativního. Text *Ztroskotanci a samozvanci* je tedy typickou ukázkou propagandistického komunikátu z období tzv. normalizace, který z hlediska typologie diskurzu, jak jej ve zmíněné studii charakterizuje Jiří Kraus, naplňuje všechny rysy různých pojetí diskurzu: text přenáší

⁷⁴ srov. *ibid.*, s. 2.

⁷⁵ srov. *ibid.*, s. 2.

⁷⁶ *ibid.*, s. 2.

⁷⁷ *ibid.*, s. 2.

jisté informace, z hlediska tehdejšího pojetí žurnalistiky je bezesporu koherentní, je nepochybně situační a užívá i intertextové vazby.⁷⁸

Vůči článku *Ztroskotanci a samozvanci* se směrem k redakci Rudého práva dle dochovaných archivních záznamů ozvali i někteří signatáři Charty 77 přímo. V tehdejší době neměli žádnou šanci v oficiálním veřejném prostoru sdělit své výhrady a i jejich snaha o komunikaci s ústředním stranickým deníkem tak může při znalosti tehdejších mechanismů vypadat jako zbytečná. Je ale důkazem, že nerezignovali a snažili se s totalitní mocí komunikovat. V archivu ČSDS je například dopis teologa Josefa Zvěřiny nadepsaný *Redakci Rudého práva*. Zvěřina, který patřil k prvním signatářům Charty 77, zde o článku RP píše: „...přináší pestrou škálu pomluv, urážek, lží a insinuací proti osobám, které měly odvahu těchto paktů a zákonů se dovolávat. Což je výmluvným svědectvím, že se pokrok zastavil před branami našeho socialismu a že bylo nutné tuto CHARTU vydat.“⁷⁹ Podobný dopis zaslal Zvěřina také Lidové demokracii, která „*Ztroskotance*“ z Rudého práva přetiskla.⁸⁰ Další signatář Charty 77 Karel Šling (jehož otec, komunistický funkcionář Otto Šling, byl stejně jako R. Slánský zavražděn po vykonstruovaném procesu počátkem 50. let) se obrátil dopisem přímo na šéfredaktora Rudého práva Oldřicha Švestku. List je datován 17. ledna a hned v úvodu si všímá toho, že *Ztroskotanci a samozvanci* jsou nepodepsaným článkem: „...obracím se na Vás, protože neznám autory článku otištěného dne 12. 1. 1977 ve Vašem listu...“⁸¹ Šling zde také zmiňuje podobnost s terminologií 50. let, s níž měla jeho rodina bolestné osobní zkušenosti: „To proti čemu chci protestovat, je styl, jakým je Váš článek napsán. Jeho styl jakoby se vracel zpátky do padesátých let...Jako kdyby promluvil Václav

⁷⁸ srov. Kraus, J.: Vyjadřování polemičnosti a významových opozic v politickém diskurzu, in: Čmejrková, S. – Hoffmannová, J. (eds.): Jazyk, média, politika, s. 17.

⁷⁹ NM – HM – ČSDS, Sb. Charta 77 – karton Texty k Chartě 77 leden-březen 1977 - Redakci Rudého práva - strojopisný opis – 1 strana A4.

⁸⁰ srov. NM – HM – ČSDS, Sb. Charta 77 – karton Texty k Chartě 77 leden-březen 1977 - Několik otázek redakci Lidové demokracie - strojopisný opis – 1 strana A4.

⁸¹ NM – HM – ČSDS, Sb. Charta 77 – karton Texty k Chartě 77 leden-březen 1977 - Otevřený dopis šéfredaktorovi Rudého práva Oldřichu Švestkovi - strojopisný opis – 2 strany A4.

Kopecký, když odhaloval údajnou zrádcovskou činnost mého otce.“⁸² Šling ml. zde tedy užívá podobné argumenty i stejnou personifikaci (připomínka komunistického ideologa z 50. let V. Kopeckého) jako J. Slánská v citovaném dopise G. Husákovi,⁸³ což je vzhledem k totožným prožitkům obou, logické. Velmi neobvyklou formu komunikace s Rudým právem zvolil další signatář Charty 77, filozof Julius Tomin. Pokusil se o přímý kontakt s představiteli redakce. V Národním archivu (v osobním fondu G. Husáka, kde existuje k Chartě 77 vytvořený podsvazek) je založený zápis, který o této návštěvě nechal pořídit šéfredaktor O. Švestka a podle tehdejších zvyklostí jej zaslal přímo generálnímu tajemníkovi a prezidentovi Gustávu Husákovi.⁸⁴

Pro Tomina to nebyl jediný pokus o přímou komunikaci s tehdejšími oficiálními strukturami. Tomin, který byl i v opozičních kruzích znám svým neortodoxním stylem práce a vystupování počátkem března 1977 například navštívil pražský Dům sovětské vědy a kultury s tím, že chtěl vyvrátit tvrzení sovětského tisku o Chartě 77. Byl zde přijat přímo ředitelem, ale setkání celkem pochopitelně nepřineslo efekt. V ČSDS se zachovala kopie Tominova dopisu, který po setkání ředitelem DSVK vyčítavě napsal: „...šlo o rozhovor, který nebyl důstojný ani Vás, jako ředitele Domu sovětské vědy a kultury, ani mne, jako signatáře Charty 77. Vzpomeňte třeba na onen moment, kdy jste mi doporučil, abych se šel dát vyšetřit na psychiatrickou kliniku.“⁸⁵

Společně se zmiňovaným zápisem o návštěvě Julia Tomina v redakci Rudého práva, zaslal šéfredaktor Oldřich Švestka Gustávu Husákovi také jednostránkový souhrn ohlasů, které přišly listu jako reakce na *Ztroskotance a samozvance* dne 17. ledna 1977. Z textu není jasné, zda takový souhrn zasílalo vedení stranického deníku každý den. V každém případě ale mohlo

⁸² NM – HM – ČSDS, ibid.

⁸³ viz zde pozn. 65, 66.

⁸⁴ srov. NA, F ÚV KSČ 02/1 - osobní fond G. Husáka – podsvazek Charta 77 – Záznam o návštěvě PhDr. J. Tomina v redakce [!] Rudého práva – opis – 3 strany A4 (+průvodní dopis – 1 strana A4, +souhrn došlých ohlasů na Chartu 77 – 1 strana A4)

⁸⁵ NM – HM – ČSDS, Sb. Charta 77 – karton Texty k Chartě 77 leden-březen 1977 - Návštěva v domě sovětské vědy a kultury – strojopisný opis – 2 strany A4.

jít o zvlášť významný počet dopisů, neboť 17. ledna bylo pondělí a *Ztroskotanci a samozvanci* byli otištěni předcházející středu. Existoval již tedy dostatečný časový odstup od začátku ostré fáze kampaně a mohlo tak jít o skutečně velkou vlnu ohlasů. Podle tohoto dokumentu, který se také zachoval v osobním fondu G. Husáka v NA, přišlo Rudému právu 17. ledna celkem 273 dopisů a rezolucí k tématu Charty 77, v textu se přímo uvádí, že: „...Ve 236 je ostré odsouzení pamfletu. Ve 37 dopisech jsou žádosti o jeho zveřejnění, nebo připomínky k článkům uveřejněným v RP. V některých dotazy, nesouhlas, vyložené pochybnosti, i vyloženě nepřátelská stanoviska.“⁸⁶ Vysloveně denunciační charakter má dokument v místě, kde se uvádí, že čtyři z negativně vyznívajících ohlasů, jsou podepsané a vzápětí je všechny s plným jménem i adresou cituje.⁸⁷ Všichni čtyři tito pisatelé žádají, aby Charta 77 byla zveřejněna. Bezpochyby nejzajímavějším z nich je názor Taťjany Oppelové z Karlových Varů, která se kromě žádosti o zveřejnění textu Charty 77 táže i na další klíčový aspekt textu článku (kterého se implicitně dotýká i výše citovaná poznámka Karla Šlinga⁸⁸): ve Švestkově hlášení Husákovi se totiž o Oppelové přímo píše: „...ptá se, proč se autor, který se tak rozhořčil, stydí pod článek podepsat.“⁸⁹ Oppelová si tedy velmi trefně všímá toho, že „*Ztroskotanci*“ skutečně nenesou podpis autora (či autorů), který jakoby cítil, že se k textu nemá hlásit. Zvláště zajímavou dohrou této korespondence je fakt, že sama Taťjana Oppelová podepsala Chartu 77 v pozdější vlně podpisů roku 1977 a je ji tudíž možno zařadit mezi ty signatáře, jejichž podpis měl přímou souvislost s nezveřejněním Charty 77 v oficiálních československých médiích. *Ztroskotanci a samozvanci* byli v každém případě jakýmsi spouštěcím mechanismem hlavní fáze kampaně. Počínaje následujícím dnem byly odsudky Charty 77 po několik týdnů nedílnou součástí československého veřejného prostoru.

⁸⁶ NA, F ÚV KSČ 02/1 - osobní fond G. Husáka – podsvazek Charta 77 – Souhrn došlých ohlasů na Chartu 77 – 1 strana A4 (+Záznam o návštěvě PhDr. J. Tomina v redakce [!] Rudého práva – opis – 3 strany A4, +přívodní dopis – 1 strana A4)

⁸⁷ srov. NA, ibid.

⁸⁸ viz zde pozn 81.

⁸⁹ NA, F ÚV KSČ 02/1 - osobní fond G. Husáka – podsvazek Charta 77 – Souhrn došlých ohlasů na Chartu 77 – 1 strana A4 (+Záznam o návštěvě PhDr. J. Tomina v redakce [!] Rudého práva – opis – 3 strany A4, +přívodní dopis – 1 strana A4)

Další komunikáty Rudého práva – mezi „Ztroskotanci a samozvanci“ a „Antichartou“

Největší počet materiálů proti Chartě 77 přineslo v lednu 1977 Rudé právo. Hned následující den po článku *Ztroskotanci a samozvanci*, 13. ledna, byla v Rudém právu otištěna na stranách 1 až 2 první várka rezolucí pracujících, kteří „protestovali“ proti Chartě 77 pod názvem *Republiku si rozvracet nedáme*.⁹⁰ Tento typický rys komunistických propagandistických kampaní byl užíván opakovaně vždy, když bylo třeba podpořit oficiální linii i „hlasy zdola“.⁹¹ Zhruba rok před Chartou 77 byl stejný postup užit v kampani, provázející návrat československého rozvědčíka Pavla Minaříka z mise v rádiu Svobodná Evropa. U Charty 77 však odsuzující hlasy působily zvláště bizarně, protože pracující neznali text prohlášení Charty 77, přesto proti němu protestovali. V prostředí disidentských struktur koloval text, popisující, jakým způsobem byly „rozhořčené rezoluce pracujících“ vyráběny. Ačkoliv se jedná o nepodepsaný a nedatovaný komunikát, přesto je zjevné, že pracuje s autentickými informacemi. Podle dokumentu se ve většině případů rezoluce neschvalovaly na celozávodních schůzích, ale byly nadirigovány shora: „...To zazvoní telefon na stole různých funkcionářů (především předsedů závodních výborů ROH, KSČ, SSM atd.) a vedoucích pracovníků (zejména ředitelů a náměstků atd.) a pak se hned konají schůze těchto „zástupců masových složek a představitelů dělnické moci ve státě s jejich pomocníky, na nichž se rozhodne, zda je únosné svolat pracující (odboráře, svazáky), aby patřičnou rezoluci řádně odhlasovali. Pokud je obava, že by nebylo hlasování jednotné, zašle se rezoluce jménem všech pracujících nebo jménem všech odborářů přímo z těchto „předporad“ a

⁹⁰ srov. *Republiku si rozvracet nedáme*, Rudé právo, 13. 1. 1977, s. 1.

⁹¹ Historicky nejznámější kampaní, jejíž součástí bylo zvláště masivní zapojení obyvatel, byla kampaň proti Miladě Horákové a dalším osobám, které spolu s ní byly v roce 1950 čelily vykonstruovanému procesu. Čtyři obžalovaní – včetně Horákové – byli odsouzeni k trestu smrti a justiční vraždy byly na nich vykonány. Průběh kampaně včetně zapojení pracovních kolektivů i jednotlivců, žádajících pro Horákovou a spol. nejpřísnější tresty popisuje např. Formánková, P. – Koura, P.: *Žádáme trest smrti – Propagandistická kampaň provázející proces s Miladou Horákovou a spol.*

„předschůzí“.⁹² Podle tohoto jednostránkového textu, jehož opis je uchován v archivu ČSDS, se pak „...Četní zaměstnanci...dozvěděli až z denního tisku, rozhlasu či televize, že jejich závod nebo organizace „odeslala“ protest „proti pomlouvačnému pamfletu“, který nikdo z nich nezná a ani nečetl.“⁹³ Autor dokumentu také uvádí, že někde se i dělníci domáhali toho, aby byli nejprve seznámeni s textem samotného prohlášení Charty 77 – jako příklad je uváděna Tesla Hloubětín.⁹⁴ To ale bylo samozřejmě v tehdejší době nemyslitelné – vždyť nepublikování Charty 77 bylo jednou z klíčových opor tehdejší kampaně proti signatářům.

14. ledna byla v Rudém právu na titulní straně další várka rezoluce kolektivů. Tentokrát se vůči Chartě 77 vymezovaly už i známé osobnosti – např. herec Václav Švorc⁹⁵ nebo olympijský vítěz ve veslování z roku 1960 Václav Kozák. Materiál byl nadepsán *Socialismus je naše pevnost*.⁹⁶ Vedle všeobecně neznámých osob a pracovních kolektivů byly tedy zapojeny i známé tváře. Tento princip výstavby kampaně v případě počátku roku 1977 vyvrcholil tzv. Antichartou. Zapojení celospolečensky populárních osobností bylo pro vedení KSČ velmi důležité a mělo dva aspekty: Zaprvé zvyšovalo důvěryhodnost oficiálních stanovisek. Pokud se totiž k proklamacím stranického vedení explicitně přiklonil známý herec či sportovec, zvyšovalo to pravděpodobnost, že takovýto názor bude všeobecně lépe akceptován širšími vrstvami společnosti. Zadruhé pak potvrzovalo tezi, že umělci a další známí lidé jsou zajedno s „bezejmennými“ dělníky, že se nad ně nikterak společensky nepovyšují, naopak, že jejich názory zní stejně a na stejném místě. (toto je princip, použitý přímo později v Antichartě). Také se v tomto výtisku RP objevily první zahraniční ohlasy (ze spřátelených socialistických států – Sovětského svazu, Maďarska a Bulharska) pod názvem

⁹² NM – HM – ČSDS, Sb. Charta 77 – karton Texty k Chartě 77 leden-březen 1977 – Jak se vyráběly rezoluce proti Chartě – opis, strojopis, 1 strana A4.

⁹³ NM – HM – ČSDS, ibid.

⁹⁴ srov. NM – HM – ČSDS, ibid.

⁹⁵ Jeho sestra Jiřina Švorcová byla o několik týdnů později hlavní tvář tzv. Anticharty.

⁹⁶ srov. *Socialismus je naše pevnost*, Rudé právo, 14. 1. 1977, s. 1.

*Kontrarevoluci růže nepokvetou.*⁹⁷ Zároveň byla na sportovní stránce pod titulkem *Prohlášení sportovců Dukly Praha* otištěna i první souhrnná reakce ze sportovního prostředí, která odsuzovala Chartu 77.⁹⁸

15. ledna otisklo Rudé právo na titulní straně redakční článek *Pod vedením strany*. Ten se Chartě 77 věnoval jen jaksi okrajově – mluví se zde obecně o kampani antikomunistických centrál a o tom, že pracující v Československu mají jiné starosti.⁹⁹ Byl to typický příklad snahy ukázat, že lidé kolem Charty 77 jsou mimo pozornost většiny občanů a že stojí na okraji dění. Další rezoluce, odsuzující Chartu 77 byly otištěny v materiálu podepsaném šifrou „va“ pod názvem *Opovržení k proračným snahám ztroskotanců*.¹⁰⁰ Rudé právo v tomto období také začalo více využívat zvláštní popularity sportovců: pod názvem *Hlasy našich sportovců* se proti Chartě 77 stavěl např. hokejista Jiří Holeček, který byl brankářem národního týmu – úřadujícího mistra světa, ale i fotbaloví reprezentanti, kteří – jako úřadující mistři Evropy – byli zvláště oblíbení.¹⁰¹

Klíčové otázce – tedy nezveřejnění Charty 77 v oficiálních médiích, která byla přesto plná diskreditačních článků směrem k textu i jeho signatářům, se věnoval Václav Doležal v článku *Usvědčují je jejich přátelé*. S naprostou otevřeností (a relativně neobvykle i s uvedením jména autora) materiál uvádí: „A že jsme hanopis neuveřejnili my, v našem československém tisku, jak se předhazuje nám? Je to docela jednoduché a řekněme to nahlas a jasně všem, přátelům i nepřátelům: náš tisk není orgán reakce, tím spíš neposkytne tribunu juntě kontrarevolučních samozvanců.“¹⁰² Jedna ze základních charakteristik kampaně je zde tedy explikována naprosto zřejmě. Shodou okolností právě na tuto Doležalovu poznámku reaguje i prohlášení Charty 77 číslo 3 z 15. ledna 1977. V něm mluvčí Charty 77 (podepsáni pouze J. Hájek (I.) a

⁹⁷ srov. *Kontrarevoluci růže nepokvetou*, Rudé právo, 14. 1. 1977, s. 7.

⁹⁸ srov. *Prohlášení sportovců Dukly Praha*, 14. 1. 1977, s. 8.

⁹⁹ srov. *Pod vedením strany*, 15. 1. 1977, s. 1.

¹⁰⁰ srov. *Opovržení k proračným snahám ztroskotanců*, Rudé právo, 15. 1. 1977, s. 1.

¹⁰¹ srov. *Hlasy našich sportovců*, Rudé právo, 15. 1. 1977, s. 8.

¹⁰² Doležal, V.: *Usvědčují je jejich přátelé*, Rudé právo, 15. 1. 1977, s. 2.

J. Patočka, V. Havel byl od předchozího dne zadržen ve vazbě) na článek z téhož dne přímo odkazují: „Text Charty 77...je...občanům utajován, a jak výslovně píše Rudé právo dne 15. 1. 1977, nikdy zveřejněn nebude.“¹⁰³ Navíc právě v tomto prohlášení Charta 77 také poprvé obecně a korporátně (tedy nikoli jako výše zmíněné hlasy jednotlivců, ale naopak za všechny signatáře) reaguje na kampaň oficiálních médií: „Jedinou odpovědí dodnes je však rozsáhlá represivní akce bezpečnostních orgánů a urážející, hrubá pomlouvačná kampaň proti signatářům Charty 77 ve všech československých sdělovacích prostředcích. Urážky, obvinění a pomluvy, užívané v této kampani, nemají u nás obdoby od dob podobných kampaní v letech nezákonných politických procesů.“¹⁰⁴ V článku Václava Doležala *Usvědčují je jejich přátelé* je možno vystopovat i další zajímavý fenomén. Doležal se totiž na stejném místě věnuje také jednomu z nejznámějších protagonistů Charty 77, spisovateli Pavlu Kohoutovi. Zde mj. připomíná fakt, že právě Kohout patřil kdysi k čelným představitelům KSČ.¹⁰⁵ Je to jeden z mnoha důkazů, že normalizačnímu režimu více vadili bývalí spojenci stojící nyní na opačné straně, než ti, kteří si s komunistickými ideály nezadali nikdy a stáli či přímo aktivně vystupovali proti politice KSČ (s výjimkou Pražského jara) vždy. Zajímavě tuto tezi rozvinul (už v roce 1970, v období odchodů nedávných komunistů do emigrace či do společenského ghetta) významný exilový novinář Ferdinand Peroutka. Jeho promluvy pro Svobodnou Evropu vyšly knižně pod názvem *Mluví k vám Ferdinand Peroutka*. A právě na příkladu nenávisti, kterou režim choval vůči Pavlu Kohoutovi Peroutka v jednom ze svých rozhlasových komentářů (20. května 1970) sarkasticky uvedl: „Být komunistou a přestat jím být je mnohem větší provinění než nikdy nebýt komunistou. Režim chce svou libru masa z těla těch, kteří se kdysi zavázali být komunisty. Jsou to mizerní zrádci.“¹⁰⁶

¹⁰³ NM – HM – ČSDS, Sb. Charta 77 – karton Texty k Chartě 77 leden-březen 1977 – Dokument Charty 77 č. 3. - průpis - 2 strany A4.

¹⁰⁴ NM – HM – ČSDS, ibid.

¹⁰⁵ srov. ibid. s. 2.

¹⁰⁶ Rok 1970 – 30. květen, in: Peroutka, F.: *Mluví k vám Ferdinand Peroutka* – díl třetí – Rozhlasové komentáře, Rádio Svobodná Evropa (1970-1977), s. 49.

V pondělí 17. ledna vyšel (opět s podpisem „va“) souhrn názorů kolektivů *Podporujeme politiku strany*.¹⁰⁷ Další rezoluce, z nichž bylo přímo citováno, se objevily na straně 2 pod názvem *Pomlouvači lžou a špiní, socialismus se rozvíjí dál*.¹⁰⁸ Konkrétní činy „proti Chartě 77“ jsou zmíněny v článku pod šifrou „ře“ *Tak odpovídají ostravští hutníci*. Podle něj hodlají hutníci v Ostravě zvýšit své pracovní úsilí jako odpověď na Chartu 77.¹⁰⁹ Šifra „vh“ podepsala souhrn článků z východoněmeckého tisku o Chartě 77 s názvem *Marné snahy odpadlíků*.¹¹⁰ Pátý materiál o Chartě 77 vyšel 17. ledna v RP opět na sportovní straně – jednalo se o odsouzení Charty 77 fotbalisty Slavie Praha – *Prohlášení fotbalistů Slavie*.¹¹¹

Další den vyšla prohlášení pracujících proti Chartě 77 (včetně např. názoru spisovatele Bohumila Říhy) na titulní straně, jako *Klid pro mírovou práci si nedáme narušit* (opět šifra „va“).¹¹² Zajímavé je v kontextu kampaně otištění krátké noticky ČTK *Trestná činnost proti republice*. Je zde zmíněno trestní stíhání proti Václavu Havlovi, Jiřímu Ledererovi, Františku Pavlíčkovi a Ottovi Ornestovi. Ačkoli Chartu 77 podepsali pouze první tři jmenovaní, i Ornest byl zahrnut do této skupiny. Později se také nepříliš vkusně od ostatních distancoval. Zajímavé je, že článek v RP uvádí u Havla, Lederera a Pavlíčka pouze iniciály (V.H., J. L., F. P.), kdežto Ornestovo jméno přináší v plném znění.¹¹³ Další zahraniční ohlasy na Chartu 77 otiskuje RP 18. ledna jako *Antikomunisté podporu nenajdou*,¹¹⁴ a ohlasy sportovců pod titulkem *Protesty československých sportovců*.¹¹⁵

Na titulní straně Rudého práva 19. ledna je článek *Představitelé lidu*. Jeho text se snaží dokázat, že zatímco Charta 77 je „hrstkou samozvanců a nenapravitelných dobrodruhů,“

¹⁰⁷ srov. *Podporujeme politiku strany*, Rudé právo, 17. 1. 1977, s. 1.

¹⁰⁸ srov. *Pomlouvači lžou a špiní, socialismus se rozvíjí dál*, Rudé právo, 17. 1. 1977, s. 2.

¹⁰⁹ srov. *Tak odpovídají ostravští hutníci*, Rudé právo, 17. 1. 1977, s. 2.

¹¹⁰ srov. *Marné snahy odpadlíků*, Rudé právo, 17. 1. 1977, s. 6.

¹¹¹ srov. *Prohlášení fotbalistů Slavie*, Rudé právo, 17. 1. 1977, s. 8.

¹¹² srov. *Klid pro mírovou práci si nedáme narušit*, Rudé právo, 18. 1. 1977, s. 1.

¹¹³ srov. *Trestná činnost proti republice*, Rudé právo, 18. 1. 1977, s. 2.

¹¹⁴ srov. *Antikomunisté podporu nenajdou*, Rudé právo, 18. 1. 1977, s. 6.

¹¹⁵ srov. *Protesty československých sportovců*, Rudé právo, 18. 1. 1977, s. 8.

poslanci zastupitelských orgánů pracují dobře a poctivě.¹¹⁶ Rezoluce proti Chartě 77 jsou pod názvem *V socialismu je naše síla i jistota*. Jsou zde mj. hlasy režiséra Jaroslava Balíka nebo spisovatele Františka Kožíka.¹¹⁷ Snahy některých představitelů Charty 77 (P. Kohout, Z. Mlynář) obrátit se na světové politiky ostouzí šifra „dra“ (pravděpodobně Karel Douděra) v článku *Volají po Runcimanech*.¹¹⁸ Už v názvu je obsažena narážka na Waltera Runcimana, britského politika, který měl zprostředkovávat jednání mezi zbytkovým Československem a Sudetskými Němci v období tzv. druhé republiky. Připomínka jeho jména je další zjevnou snahou postavit veřejné mínění proti chartistům, kteří jsou zde líčeni v absurdních spojitostech s nacismem. Pod již jednou použitým titulkem *Protesty československých sportovců* je opět otištěno odsouzení Charty 77 z prostředí sportu.¹¹⁹

20. ledna se další ohlasy odsuzující Chartu 77 objevily v Rudém právu pod titulkem *Výsledky poctivého úsilí nedovolíme mařit* (podepsána šifra „bkr“). Proti chartistům se zde staví například herec Národního divadla Jiří Vala.¹²⁰ Znamých novinářských jmen mezi signatáři Charty 77 (Karel Kyncl) a jejich podporovateli (Jiří Pelikán), si pod vše říkajícím názvem *S nimi dialog nebude!* všímá šifra „dra“ (opět patrně Karel Douděra).¹²¹ Mimořádně specifickým materiálem, je článek na straně 5, který je zdánlivě okrajový a referuje o události už pět dní staré. Přesto je velmi zajímavý. Pod titulkem *Odpověď na provokaci* píše o zasedání českých divadelních ochotníků a loutkářů, kteří už 15. ledna 1977 na svém jednání Chartu 77 odsoudily.¹²² Vyplývá z toho, že jedna z méně významných a především všeobecně méně sledovaných uměleckých specializací, měla jakousi svou „Antichartu“ už dva týdny předtím, než se známí umělci z exponovaných oborů sešli v Národním divadle. Ochotníci a loutkáři pravděpodobně jistě „neinspirovali“ své slavnější kolegy, rozhodně je ale v horlivosti,

¹¹⁶ srov. Představitelé lidu, Rudé právo, 19. 1. 1977, s. 1.

¹¹⁷ srov. V socialismu je naše síla a jistota, Rudé právo, 19. 1. 1977, s. 1.

¹¹⁸ srov. Volají po Runcimanech, Rudé právo, 19. 1. 1977, s. 2.

¹¹⁹ srov. Protesty československých sportovců, Rudé právo, 19. 1. 1977, s. 8.

¹²⁰ srov. Výsledky poctivého úsilí nedovolíme mařit, Rudé právo, 20. 1. 1977, s. 1

¹²¹ srov. S nimi dialog nebude!, Rudé právo, 20. 1. 1977, s. 2.

¹²² srov. El Car: Odpověď na provokaci, Rudé právo, 20. 1. 1977, s. 5.

s jakou proti Chartě 77 vystoupili, předčili. Navíc zmíněný článek je podepsaný „El Car“, což byl umělecký pseudonym významného komunistického divadelníka Karla Jiráčka. Dokazuje, že tento autor řady pokleslých veršovaných textů byl i ve vysokém věku (bylo mu 77 let) publikačně činný. Pod názvem *Štváči neuspějí* uvádí téhož dne RP další ohlasy proti Chartě 77 ze Sovětského svazu a NDR.¹²³ A pod téměř již tradičním titulkem *Protesty československých sportovců* se na sportovní stránce Rudého práva vůči Chartě 77 vymezuje např. ústřední trenér československých tenistů Pavel Korda.¹²⁴

Úvodník Rudého práva 21. ledna *Naše demokracie* jakoby uzavíral a sumarizoval dosavadní průběh kampaně. Zvláště pak akcentoval význam hlasů proti Chartě 77. V nepodepsaném textu se mj. píše: „Proto také hned v zárodku narazila na pevnou a jednotnou bariéru socialistického uvědomění drtivé většiny naší veřejnosti provokační akce inspirátorů a autorů kontrarevolučního pamfletu charta 77.“¹²⁵ Na straně 2 byla informace o VII. celostátní konferenci Československé strany socialistické (ČSS) – toto politické uskupení, které svou existencí pomáhalo KSČ vytvářet dojem politické plurality samozřejmě plně v souladu se svým vazalským postavením podpořilo KSČ a Chartu 77 odsoudilo. Článek *Ve prospěch míru* doslova cituje předsedu ČSS Bohuslava Kučeru: „Dnes je jim všechno dobré, aby pošpinili práci našeho lidu, naši socialistickou cestu. Náš lid jim již nikdy nedá příležitost.“¹²⁶ Rezoluce pracujících byly 21. ledna otištěny v článku s šifrou „va“ pod názvem *Jsme hrdi na socialistickou vlast*.¹²⁷ V ohlasech ze zahraničí byly tentokrát uveřejněny poněkud exotické názory portugalské komunistické strany na Chartu 77 s názvem *Samozvaní*

¹²³ srov. *Štváči neuspějí*, Rudé právo, 20. 1. 1977, s. 7.

¹²⁴ srov. *Protesty československých sportovců*, Rudé právo, 20. 1. 1977, s. 8.

¹²⁵ *Naše demokracie*, Rudé právo, 21. 1. 1977, s. 1.

¹²⁶ *Ve prospěch míru*, Rudé právo, 21. 1. 1977, s. 2.

¹²⁷ srov. *Jsme hrdi na socialistickou vlast*, Rudé právo, 21. 1. 1977, s. 1.

ochránci „lidských práv“. ¹²⁸ Na straně 8 se pak ještě objevily další *Protesty československých sportovců*. ¹²⁹

Další den, 22. ledna, pokračovala kampaň opět rezolucemi (*Klid pro budovatelské úsilí* ¹³⁰), ale i úvodníkem *S čím do Bělehradu*, který dával události kolem Charty 77 do mezinárodního kontextu – blížila se tzv. následná schůzka KBSE v Bělehradě, která měla být jakýmsi kontrolním mechanismem Helsinských dohod. A tzv. socialistické země se po právu obávaly, že na ní ze strany demokratických států dojde ke kritickým poznámkám. Proto se už v této době objevovaly texty, které měly utvrzovat čtenáře v dojmu, že země sovětského bloku Helsinská ujednání plní a naopak, že státy s demokratickým zřízením se je snaží všemožně pomlouvat. Tvrdil to i tento text, který psal o tom, že Charta 77 má dodat západním kruhům munici na blížící se Bělehradské fórum. ¹³¹ Na titulní straně byl opět referát o probíhajícím jednání ČSS *Poctivou prací sílí celá společnost* se zmínkou o západních centrálach a jejich domácích služebnících v narážce právě na Chartu 77. ¹³² Na straně 7 byl opět zahraniční ohlas – tentokrát z NDR – *Berliner Zeitung: V ČSSR dostatek prostoru pro dialog*. ¹³³ A sportovní strana uvádí opět *Protesty československých sportovců*. ¹³⁴

Zásadní materiál proti Chartě 77 uveřejnilo Rudé právo 22. ledna (překvapivě až na straně 7 a ne zcela obvykle i se jménem autora – Stanislav Oborský) pod lakonickým titulkem *Nenávist*. Autor v něm pomlouvá tzv. kapitalistické státy a dává jejich problémy (nezaměstnanost aj.) do kontrastu s údajně klidným životem v socialismu. ¹³⁵ Velmi ostře a osobně se vymezuje vůči některým protagonistům Charty 77, většinu z nich i jmenuje, o některých píše jen v náznacích: „...ministr spravedlnosti, který zavíral partyzány a odbojové

¹²⁸ srov. Samozvaní ochránci „lidských práv“, Rudé právo, 21. 1. 1977, s. 7.

¹²⁹ srov. Protesty československých sportovců, Rudé právo, 21. 1. 1977, s. 8.

¹³⁰ srov. Klid pro budovatelské úsilí, Rudé právo, 22. 1. 1977, s. 1.

¹³¹ srov. S čím do Bělehradu, Rudé právo, 22. 1. 1977, s. 1.

¹³² srov. Poctivou prací sílí celá společnost, Rudé právo, 22. 1. 1977, s. 1.

¹³³ srov. Berliner Zeitung: V ČSSR dostatek prostoru pro dialog, Rudé právo, 22. 1. 1977, s. 1.

¹³⁴ srov. Protesty československých sportovců, Rudé právo, 22. 1. 1977, s. 8.

¹³⁵ srov. Oborský, S.: Nenávist, Rudé právo, 22. 1. 1977, s. 7.

pracovníky...“¹³⁶ (míněn P. Drtina), nebo: „...básník, který se zřekl svých veršů...“¹³⁷ (narážka na P. Kohouta) aj. Nejpozoruhodnější poznámkou v Oborského článku je ta, v níž autor přímo přiznává, že zná text Charty 77. Doslova uvádí: „Seznámil jsem se s ní v době, kdy se s ní seznamuje celá strana.“¹³⁸ Tato věta by mohla být vykládána ještě jako obecné konstatování, že s textem prohlášení jsou komunisté seznamováni prostřednictvím článků v Rudém právu – že jim tyto oficiální výklady Charty 77 dostačují. Oborský ale vzápětí píše: „Četl jsem ji s jistou zvědavostí.“¹³⁹ Redaktor Rudého práva tedy – možná bezděčně – přesto však naprosto jasně a explicitně – přiznává, že zatímco občané Československa nemají oficiálně možnost si dokument prostudovat, on jej měl k dispozici. A tvrzení o tom, že se s Chartou 77 „seznamuje celá strana“ se tím dostává do jiného světla – vyvstává otázka, zda snad byla Charta 77 nějakými stranickými kanály distribuována do nižších složek. Žádný takový dokument ani jiné podobné svědectví však mezi dostupnými materiály není. I proto je Oborského poznámka zvlášť zarážející. Jediným ověřitelným komunikátem, jehož prostřednictvím se členská základna KSČ mohla seznámit s Chartou 77 byl (vedle článků v RP) zkreslující materiál *Informace pro základní organizace Komunistické strany Československa*, který byl zrovna v té době distribuován do stranických struktur.¹⁴⁰

V pondělí 24. ledna byly opět otištěny rezoluce pracujících (*Všechny síly pro rozvoj společnosti*¹⁴¹), dále obecný článek narážející na umělce v řadách chartistů, hovořící o „elitářích“, kteří „otravovali ovzduší 60. let“ *Skutečnost dává za pravdu*¹⁴². Zjevně zde šlo obecně o odsudek intelektuálů a o snahu, aby slovo „elita“ mělo v povědomí občanů spíše negativní konotace. Dále je zde přetištěn komentář zpravodaje ústředního listu sovětské

¹³⁶ *ibid.*, s. 7.

¹³⁷ *ibid.*, s. 7.

¹³⁸ *ibid.*, s. 7.

¹³⁹ *ibid.*, s. 7.

¹⁴⁰ viz zde pozn. 210, 211, 212.

¹⁴¹ srov. *Všechny síly pro rozvoj společnosti*, Rudé právo, 24. 1. 1977, s. 1.

¹⁴² srov. *Skutečnost dává za pravdu*, Rudé právo, 24. 1. 1977, s. 5.

komunistické strany Pravda v Praze Igora Birjukova *Provokace proti ČSSR* a zároveň uveřejněny další ohlasy z Maďarska a Bulharska.¹⁴³

Zajímavé je, že v tomto období jakoby ustával proud známých jmen, která se od Charty 77 veřejně distancovala, stejně jako například 24. ledna úplně chybí do té doby prakticky obvyklý odsudek Charty 77 ze sportovního prostředí. Důvodem mohlo být blížící se shromáždění Anticharty, na němž se naopak veřejně činné osobnosti projeví v masové míře. A možná i fakt, že právě 24. ledna se odehrála další významná událost, která byla součástí oficiální kampaně proti Chartě 77 – oficiální tisková konference pro zahraniční novináře akreditované v Československu. Konala se v mezinárodním tiskovém středisku v pražském Hotelu Intercontinental, který byl v té době (tři roky po uvedení do provozu) zdaleka nejluxusnějším československým ubytovacím zařízením. Na tiskové konferenci měli společně své odmítavé stanovisko k Chartě 77 zaujmout známé osobnosti kultury i představitelé podniků a akademické sféry. Tiskovou konferenci uspořádalo Federální ministerstvo zahraničních věcí oficiálně na popud odborářů z pražských podniků. Snahou akce bylo dokázat především médiím z demokratických zemí, že všechny vrstvy československé společnosti jsou zajedno v názoru na aktivity chartistů, a poskytnout jakýsi neformální, ale přesto oficiální stanoviska zastávající pohled na tehdejší události. Vedle herců (Jiří Vala, Václav Švorc) vystoupil například literární vědec Vítězslav Ržounek, předseda pražské odborové rady Vladimír Hynek, nebo dělnice Božena Táboříková.

Následujícího dne byl o tiskové konferenci samozřejmě obsáhlý materiál na titulní straně Rudého práva pod názvem *Rozhodné odmítnutí kontrarevolučního pamfletu*.¹⁴⁴ Na straně 2 se objevily články o sovětském disidentovi Andreji Sacharovovi (*Jejich nový mluvčí*), který podle autora (šifra „ob“ – pravděpodobně Stanislav Oborský) patří mezi přední antisověťčiky

¹⁴³ srov. *Provokace proti ČSSR*, Rudé právo, 24. 1. 1977, s. 6.

¹⁴⁴ srov. *Rozhodné odmítnutí kontrarevolučního pamfletu*, Rudé právo, 25. 1. 1977, s. 1.

se sklony k fašismu a jedná se prý o jakéhosi „nového mluvčího Charty 77“¹⁴⁵ a materiál o pedagogovi Josefu Haubeltovi, který měl odmítnout novináře z agentury Reuters, kteří se jej dotazovali na věci v souvislosti s Chartou 77, kterou ovšem Haubelt nepodepsal (*S tím už nepochodí*¹⁴⁶).

26. ledna otisklo RP úvodník (nepodepsaný) *Budoucnost je naše*, který byl spíše obecnou proklamací v tom smyslu, že celá společnost je zajedno v budování socialismu.¹⁴⁷ Na adresu nezávislých struktur pak lakonicky, ale výhrůžně autor psal: „Bdíme!“¹⁴⁸ Tento článek (spolu s mnoha jinými) použil lingvista Petr Fidelius ve své brilantní analýze jazyka komunistické propagandy 70. let, kterou provedl v práci nazvané *Řeč komunistické moci*. Pozastavuje se nad velmi často užívaným slovem „lid“ a jako příklad uvádí v kapitole nazvané *Lid a jeho úloha* právě tento úvodník. Fidelius píše: „...v této zemi působí blíže neurčená síla, jíž je dána moc vylučovat z diskuse, vypovídat občany „na periferii společnosti“, a tak je izolovat od zdravého organismu“, nebo je dokonce „definitivně vykázat na smetiště dějin“...Tato hrozivá síla se nazývá „lid“ a působí mimo zákonné státní instituce.“¹⁴⁹ Velkým materiálem se 26. ledna RP vracelo k tiskové konferenci z 24. ledna. Článek na stranách 1 a 7 měl nadpis *Akce odpadlíků ztroskotala* a všímal si celkem pochopitelného faktu, který ale komunističtí propagandisté zjevně těžko nesli: tisková konference neměla v demokratických zemích (tedy tam, kam byla především cílena) prakticky žádný ohlas. V článku se uvádělo, že západní média o tiskové konferenci mlčí a namísto toho dávají slovo skupině ztroskotanců (míněni samozřejmě chartisté).¹⁵⁰ O to silněji byl akcentován ohlas, který oficiálně svolaná akce pro novináře měla v zemích sovětského bloku.¹⁵¹ Pod titulkem *Vlast milujeme, budujeme a*

¹⁴⁵ srov. Jejich nový mluvčí, Rudé právo, 25. 1. 1977, s. 2.

¹⁴⁶ srov. S tím už nepochodí, Rudé právo, 25. 1. 1977, s. 2.

¹⁴⁷ srov. Budoucnost je naše, Rudé právo, 26. 1. 1977, s. 1.

¹⁴⁸ ibid, s. 1.

¹⁴⁹ Lid a jeho úloha, in: Fidelius, P.: Řeč komunistické moci, s. 25.

¹⁵⁰ srov. Akce odpadlíků ztroskotala, Rudé právo, 26. 1. 1977, s. 1.

¹⁵¹ srov. ibid, s. 7.

chráníme byly na straně 1 otištěny (podepsána šifra „hk“) další rezoluce proti Chartě 77.¹⁵² Mezinárodního kontextu Charty 77 a údajného faktu, že ČSSR naopak dodržuje Helsinské dohody, se týká poznámka Milana Jelínka *Proti nepravdám stojí fakta* na straně 7.¹⁵³ Tentýž den také Rudé právo informovalo o události, která se komunistickému režimu v tu chvíli velmi hodila: odvolání podpisu jednoho z prvosignatářů Charty 77. Pod titulkem *Odvolávám svůj podpis* byla informace o architektovi, pedagogovi FF UK, Jiřímu Zárubovi, který zde tvrdil, že při podpisu Charty 77 neznal zcela úplné znění textu prohlášení ani signatáře a proto svůj podpis stahuje.¹⁵⁴ Na jednu stranu mohl případ Jiřího Záruby vydávat tehdejší establishment za svůj úspěch. Záleží ale na úhlu pohledu: pokud z více než dvou set čtyřiceti lidí, kteří jsou v inkriminované době vystaveni nebyvalému tlaku a šikaně, odvolá podpis jediný, jedná se o absolutní výjimku, svědčící spíše o značné statečnosti naprosté většiny prvních signatářů.

27. ledna Rudé právo otisklo opět rezoluce (*Naše jednota je neotřesitelná*, strana 1, šifra „rsk-dv“).¹⁵⁵ Velmi zajímavá jsou východiska článku šifry „dr“ (zřejmě K. Douděra) *Námět pro comics* ze strany 2: Autor zde píše o známém představiteli levicového exilu, Jiřím Pelikánovi, jehož římské Listy velmi silně podporovaly Chartu 77. Pelikán v té době tvrdil, že jej československé orgány chtějí zavraždit, popřípadě unést zpět do ČSSR. Autor poznámky zde slovy: „...náš styl to opravdu není...“¹⁵⁶ tato Pelikánova tvrzení odmítá a zesměšňuje. Pravda byla ovšem přesně opačná – Jiřímu Pelikánovi skutečně v roce 1974 došel balíček s trhavinou a po roce 1989 vyšlo najevo, že tato neúspěšná snaha respektovaného novináře fyzicky zlikvidovat, byla dílem rozvědky StB. Pachatelé – z řad někdejších příslušníků Státní bezpečnosti - stanuli před soudem, ale nebyli potrestáni.¹⁵⁷ Zmíněný článek lhal nejen v tomto

¹⁵² srov. Vlast milujeme, budujeme a chráníme, Rudé právo, 26. 1. 1977, s. 1.

¹⁵³ srov. Jelínek, M.: Proti nepravdám stojí fakta, Rudé právo, 26. 1. 1977, s. 7.

¹⁵⁴ srov. Odvolávám svůj podpis, Rudé právo, 26. 1. 1977, s. 2.

¹⁵⁵ srov. Naše jednota je neotřesitelná, Rudé právo, 27. 1. 1977, s. 1.

¹⁵⁶ Námět pro comics, Rudé právo, 27. 1. 1977, s. 2.

¹⁵⁷ Více o této kauze např.: kol. autorů: Jiří Pelikán 1923 – 1999.

konkrétním případě, ale i v obecně vyslovené tezi, že vraždy a únosy nejsou ve „stylu“ komunistických orgánů: v příkrém rozporu s tímto tvrzením je například kauza politika Bohumila Laušmana z 50. let.¹⁵⁸ Další články se 27. ledna v RP věnovaly opět malému ohlasu inscenované tiskové konference v západních médiích: *Spojitosť s reakcí na Západě* (šifra „nek“, strana 7)¹⁵⁹ a *Jejich novinářská etika* (šifra „vr“, strana 2).¹⁶⁰ Charta 77 je také zmíněna v materiálu na straně 2 *Ze zasedání předsednictva ÚV NF ČSSR* – pochopitelně i zde je připomenut odsudek vůči Chartě 77 ze strany Národní fronty.¹⁶¹ Hned dva články se Chartě 77 věnovaly na straně 5, která byla vyčleněna pro kulturní zpravodajství a publicistiku: Přední normalizační literární činitel Jan Suchl, který měl na svém kontě řadu nepříliš úspěšných literárních pokusů, v poznámce nadepsané *Také cesta k popularitě* dehonestuje jednoho z hlavních iniciátorů Charty 77, spisovatele Pavla Kohouta.¹⁶² Josef Páleníček, klavírista a pedagog hudební fakulty AMU, se v článku *Říkám své ne* vyjadřuje implicitně proti Chartě 77, aniž ji zde přímo jmenuje, z textu je však zřejmé, proti komu je mířen.¹⁶³ Další velmi zásadní materiál, opět z pera Stanislava Oborského, je otištěn na straně 7. Pod titulem *Hlas svého pána* dává opět Chartu 77 do souvislostí s připravovanou tkzvanou následnou bělehradskou schůzkou Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě. Autor zde tvrdí, že západní tisk je ovládán kapitalisty a dovozuje, že hlavní protagonisté Charty 77 jsou ovládáni stejným způsobem.¹⁶⁴ Nejzajímavější v tomto textu je opět teze, která upomíná na jeho výše zmíněný článek *Nenávist*, a to v tvrzení o Chartě 77: „Naši lidé znají výchozí teze tohoto

¹⁵⁸ Tento politik byl v roce 1948 předsedou ČSSD a byl považován spíše za sympatizanta KSČ. Po únorovém puči jej Zdeněk Fierlinger zbavil funkce a stranu přivedl ke sloučení s komunisty. Laušman emigroval do Rakouska, odkud byl roku 1953 bezprecedentním způsobem unesen agenty československé StB. Byl internován a posléze odsouzen na 17 let žaláře, propuštěn nebyl v žádné vlně amnestií a zemřel za nejasných okolností v pražské ruzyňské věznici v roce 1963.

¹⁵⁹ srov. *Spojitosť s reakcí na Západě*, Rudé právo, 27. 1. 1977, s. 7.

¹⁶⁰ srov. *Jejich novinářská etika*, Rudé právo, 27. 1. 1977, s. 2.

¹⁶¹ srov. *Ze zasedání předsednictva ÚV NF ČSSR*, Rudé právo, 27. 1. 1977, s. 2.

¹⁶² srov. Suchl, J.: *Také cesta k popularitě*, Rudé právo, 27. 1. 1977, s. 5.

¹⁶³ srov. Páleníček, J.: *Říkám své ne*, Rudé právo, 27. 1. 1977, s. 5.

¹⁶⁴ srov. Oborský, S.: *Hlas svého pána*, Rudé právo, 27. 1. 1977, s. 7.

pamfletu.“¹⁶⁵ Jak zde již bylo konstatováno, Oborský něco podobného tvrdil již jednou, ale realita byla přesně opačná. Charta 77 nebyla oficiálně v socialistickém Československu publikována. V článku *Nenávist* z 22. ledna autor přímo tvrdí, že členové komunistické strany text prohlášení znají. V tomto světle se sice věta z článku *Hlas svého pána* může tedy jevit jako jistá relativizace jeho předchozího prohlášení, přesto je nesmyslná, stejně jako obsah komentáře z 22. ledna.¹⁶⁶ Na sportovní stránce je ještě jakási pochvalná sumarizace dosavadních odsudků Charty 77 ze sportovního prostředí od Jaroslava Marouška *Jednoznačná odpověď našich sportovců*. Autor zde kvituje postoj konkrétních československých sportovců (J. Holeček, V. Suková, V. Kozák, D. Karabin aj.) za to, že se postavili proti chartistům.¹⁶⁷ Tón tohoto materiálu jakoby sumarizoval dosavadní průběh vystoupení sportovců proti Chartě 77. Sportovci (resp. tělovýchovní funkcionáři) neměli vlastní „Antichartu,“ a tak je možno tento souhrnný článek považovat za jakési uzavření kampaně proti Chartě 77 ve sportovním prostředí. V tento den - 27. ledna 1977 - byl v Rudém právu publikován rekordní počet článků k Chartě 77 v jednom vydání – celkem devět.

V den samotné Anticharty, 28. ledna, to pak byly pouze tři články: rezoluce pracujících uveřejnil deník ÚV KSČ na první straně pod názvem *Semknutost kolem programu strany* (šifra „hk“).¹⁶⁸ Poprvé se odsudky Charty 77 objevily v rubrice *Dopisy čtenářů* na straně 4 – šlo celkem o 3 ohlasy.¹⁶⁹ Posledním materiálem před Antichartou byly ohlasy na odvolání podpisu pod Chartou 77 J. Zárubou: objevily se na straně 7 – pod šifrou „je“ s titulkem *Podle scénáře antikomunistických centrál*.¹⁷⁰

Rudé právo tedy v lednu 1977 bezezbytku splnilo úlohu a očekávání, které jako hlavní tiskovina KSČ mělo. Platilo, že v mentalitě stranického vedení bylo Rudé právo vždy tím

¹⁶⁵ ibid, s. 7.

¹⁶⁶ viz zde pozn. 138, 139.

¹⁶⁷ srov. Matoušek, J.: *Jednoznačná odpověď našich sportovců*, Rudé právo, 27. 1. 1977, s. 8.

¹⁶⁸ srov. *Semknutost kolem programu strany*, Rudé právo, 28. 1. 1977, s. 1.

¹⁶⁹ srov. *Dopisy čtenářů*, Rudé právo, 28. 1. 1977, s. 4.

¹⁷⁰ srov. *Podle scénáře antikomunistických centrál*, Rudé právo, 28. 1. 1977, s. 7.

nejzásadnějším médiem – datum vzniku Rudého práva (21. září 1920) se v době existence komunistického režimu slavilo dokonce jako Den tisku, rozhlasu a televize. Již od 50. let byl listu přiznáván specifický status. Například v prosinci 1953 na zasedání ÚV KSČ řekl její tehdejší první tajemník Antonín Novotný: „Rudé právo je ústředním orgánem KSČ, je prvním listem v naší zemi. Má proto být příkladem všemu našemu tisku svou vysokou ideovostí, bojovností, nesmiřitelností ke všem nepřátelským ideologiím, ke všemu starému v našem životě. Právě pro toto zvláštní postavení Rudého práva je třeba klást na jeho úroveň nejvyšší měřítko...“¹⁷¹ Na počátku 60. let například komunistický novinář Vojtěch Dolejší v knize *40 let Rudého práva* o této tiskovině napsal, že byla: „...vždy na svém místě jako nejlepší pomocník strany...“¹⁷² Tento status Rudého práva se (samozřejmě s výjimkou specifiky období Pražského jara) přeneslo až do konce 80. let, kdy se komunistický režim zhroutil. Jako důkaz neměnnosti vnímání Rudého práva ve stranickém myšlení stačí odcitovat z politické zprávy generálního tajemníka ÚV KSČ Gustáva Husáka přednesené na XVII. sjezdu KSČ v březnu 1986: „Příkladem leninské principiálnosti, bojového a nekompromisního ducha při prosazování politiky strany musí být stranický tisk v čele s Rudým právem.“¹⁷³

Rudé právo bylo tudíž samozřejmě i v 70. letech vnímáno jako médium všeobjímající, stojící v neformální i formální hierarchii nad všemi ostatními sdělovacími prostředky a zároveň spoluurčující i jejich obsah (což se projevilo i v době této kampaně). Celkový počet článků, které byly od počátku kampaně do dne Anticharty uveřejněny v Rudém právu, je 61. Není v tom započítán komentář *Čí je to zájem* ze 7. ledna, který – jak zde již bylo uvedeno¹⁷⁴ – poněkud předbíhal onu kampaň a není jej tedy možno považovat za součást jejího následného kontinuálního průběhu. Jde tedy o množství článků počínaje *Ztroskotanci a*

¹⁷¹ Rudé právo musí být příkladem vysoké ideovosti, bojovnosti a nesmiřitelnosti k nepřátelským ideologiím. Z referátu na zasedání ústředního výboru KSČ z 3. prosince 1953, in: Hoření, Z. (ed.): KSČ o tisku, rozhlasu a televizi (1945 - 1975), s. 73.

¹⁷² Dolejší, V.: 40 let Rudého práva – 1920-1960, s. 232.

¹⁷³ Základní úkoly tisku, rozhlasu a televize – Z politické zprávy ÚV KSČ na XVII. sjezdu KSČ přednesené soudruhem Gustávem Husákem na XVII. sjezdu KSČ dne 24. března 1986, in: Nolč, M. (ed.): Příručka novináře – sborník informačních dokumentů pro novináře, s. 11.

¹⁷⁴ viz zde, s. 26-27.

samozvanci v období od 13. do 28. ledna 1977. Následující tabulka ukazuje podrobnější rozvrstvení těchto materiálů v ústředním stranickém listu. Vyplývá z ní, že zcela minimální počet komunikátů (4), vymezujících se proti Chartě 77, bylo podepsáno autory. Největší počet tvoří rezoluce a ohlasy (celkem 34).

	Podepsané komentáře	Nepodepsané komentáře, vč. komentářů podepsaných pouze šifrou	Ohlasy a rezoluce, vč. zahraničních	Ostatní materiály	Celkový počet článků
12. ledna 1977		1			1
13. ledna 1977			1		1
14. ledna 1977			3		3
15. ledna 1977	1	1	2		4
17. ledna 1977			5		5
18. ledna 1977			3	1	4
19. ledna 1977		2	2		4
20. ledna 1977		1	3	1	5
21. ledna 1977		1	3	1	5
22. ledna 1977	1	1	3	1	6
24. ledna 1977		1	2		3
25. ledna 1977		1		2	3
26. ledna 1977	1	1	1	2	5
27. ledna 1977	1	3	4	1	9
28. ledna 1977			2	1	3
Celkem mezi 12. – 28. lednem 1977	4	13	34	10	61

Tabulka: Počet článků Rudého práva, věnovaných Chartě 77, v období mezi článkem „Ztroskotanci a samozvanci“ (12. ledna 1977) a tzv. Antichartou (28. ledna 1977)

Zajímavým důkazem, že Rudé právo jako oficiální státní tiskovinu vnímaly i demokratické státy a československému vedení to připomínaly, je zápis o návštěvě tehdejšího amerického velvyslance Thomase Ryana Byrna u náměstka ministra zahraničí Dušana Spáčila. Ten si tituláře Spojených států pozval 31. ledna 1977 na pohovor. Komunistické orgány velmi nelibě nesly, že řada západních politiků se v týdnech po ustavení Charty 77 postavila na její stranu. Konkrétním důvodem rozhovoru mezi Byrnem a Spáčilem bylo prohlášení Státního departmentu USA (ministerstva zahraničí), který se v souvislosti s pronásledováním chartistů vyjádřil o porušování lidských práv a nedodržování helsinských úmluv v ČSSR. Zápis byl

(jako tajný) vyhotoven pro potřeby předsednictva ÚV KSČ. Je z něj zřejmé, že velvyslanec USA úlohu Rudého práva specifikuje velmi přesně. V odpovědi na Spáčilovu námitku, že ČSSR se nevyjadřuje k vnitřním záležitostem v USA a že je tedy udivující, že vláda USA vyjádřila názor k vnitřní situaci v ČSSR (nota bene založený na „skupince lidí“ – mínění chartisté) Byrne odpověděl: „Vy zdůrazňujete, že nevydáváte prohlášení na vládní úrovni a že tedy nezasahujete do záležitostí druhých zemí a tedy i USA. Píšete o názorech na jiné země a USA v denním tisku, ale přece Rudé právo je oficiálním tiskovým orgánem, rovněž tak TV a rozhlas.“¹⁷⁵ A jinde: „Oficiální Rudé právo přináší denně 5-6 velkých a zásadních článků o USA, dnes RP opět o USA píše.“¹⁷⁶ Na velmi trefnou charakteristiku statusu Rudého práva jako oficiální státní platformy musel Spáčil odpovědět velmi nepřesvědčivou poznámkou: „Pokud jde o deník Rudé právo, pak je to oficiální orgán KSČ a nikoliv čs. vlády...“¹⁷⁷ Spáčil zde musel takto reagovat, neboť vytváření zdání „normality“ bylo bazálním atributem doby normalizace. A splývání „státního“ a „stranického“, které fakticky bylo jedním z pilířů režimu, nemohlo být tedy navenek za „normální“ považováno. Proto nemohl být zřejmý fakt, že Rudé právo je hlasatelem státní politiky, explikován, aby bylo zachováno zdání jakési „nezávislosti“ nebo snad i „politické plurality“. Jako tiskový orgán ÚV KSČ bylo de facto (a při existenci ústavního článku 4 o vedoucí úloze KSČ ve státě a společnosti i de iure) oficiálním stranickým a tím pádem i státním tiskovým orgánem.

¹⁷⁵ NA, F ÚV KSČ 02/1 - sv. 29, arch. j. 32 - Informace o mezinárodních reagentech v souvislosti s tzv. chartou 77 - 35 listů A4 - bod 6c - Záznam o rozhovoru nám. min. zahr. věcí s. D. Spáčila s velvyslancem USA R. Byrnem - 4 listy A4, s. 2.

¹⁷⁶ NA, ibid, s. 3.

¹⁷⁷ NA, ibid, s. 3.

Další tiskoviny Komunistické strany Československa proti Chartě 77

To, že hlavním stranickým prostředím pro vystoupení proti Chartě 77, bylo Rudé právo, je zjevné i z daleko menšího počtu výstupů, realizovaných v předmětném období, v ostatním tisku, přímo vlastněném a řízeném ÚV KSČ. Navíc zde roli pravděpodobně hrál rozdíl v periodicitě – Rudé právo bylo deníkem (vycházejícím 6x týdně) narozdíl od ostatních tiskovin, jejichž vydavatelem byl přímo ÚV KSČ, které byly minimálně týdeníky. Limitující determinantou pak zde byly i tehdy obvyklé tiskařské výrobní lhůty.

Týdeník Tribuna v čísle 2 z 12. ledna Chartu 77 nijak nezmiňuje.¹⁷⁸ Je to ale pochopitelné, protože číslo vyšlo v den, kdy Rudé právo otisklo *Ztroskotance a samozvance*. Pouze je zde na straně 9 karikatura (uveřejněná s šifrou autora „BEES“), u níž je text parodující obrodný proces roku 1968: za letopočtem 1968 je u této kresby ve slově „obrodný“ provedena záměna hlásky „b“ za hlásku „d“, takže výsledný text je: „1968: odrodný proces.“¹⁷⁹ Karikatura je ale uveřejněna zjevně v jiném kontextu než přímo v souvislosti s Chartou 77. Další vydání Tribuny (číslo 3 z 19. ledna) obsahuje směrem k Chartě 77 malou noticku v rámci pravidelné rubriky *Takový to byl týden* – je zde pouze zmínka o tzv. bratrských komunistických stranách a jejich odsudkům směrem k československým chartistům.¹⁸⁰ Dále na straně 8 uveřejňuje záznam vnitroredakční besedy, kde je pouze letmá zmínka o Chartě 77, kterou je zjevně text pouze aktualizován.¹⁸¹ Až čtvrté číslo Tribuny z 26. ledna se Chartě 77 věnuje obsáhleji. Na straně 2 je komentář Františka Kudrny *Tahle karta nevyjde*, v němž autor dává aktivitu osob kolem Charty 77 do souvislosti s tzv. Bělehradskou následnou schůzkou KBSE, která byla jakožto pokračování helsinského procesu plánována na podzim 1977.¹⁸² Na téže straně je opět v rubrice *Takový to byl týden* zmínka o zahraničních odsuzujících ohlasech na Chartu 77

¹⁷⁸ srov. Tribuna č. 2, 1977

¹⁷⁹ srov. karikatura, Tribuna č. 2, 1977, s. 9.

¹⁸⁰ srov. *Takový to byl týden*, Tribuna č. 3, 1977, s. 2.

¹⁸¹ srov. *Beseda ve třech o svobodě a humanismu*, Tribuna č. 3, 1977, s. 8.

¹⁸² srov. Kudrna, F.: *Tahle karta nevyjde*, Tribuna č. 4, 1977, s. 2.

v mezinárodním komunistickém hnutí.¹⁸³ Na straně 6 přináší Tribuna pod souhrnným názvem *Dopisy, názory, polemika* odsudky Charty 77 od čtenářů týdeníku. Mají samostatné nadpisy, které přesně odpovídají lexikologii tehdejších oficiálních komunikátů, takže se dá předpokládat, že se jedná o „dopisy pracujících,“ k nimž redakce Tribuny přimyslela odpovídající titulky. Jedná se o příspěvek Boženy Musilové z Prahy 7 (pod titulem *Politických kejklířů*)¹⁸⁴, Josefa Bárty z Brna (*Za koho mluví*)¹⁸⁵ a Josefa Mála z Prahy 8 (*Ukázali pravou tvář*).¹⁸⁶

Stejně jako Tribuna, tak i další stranické periodikum, kulturně-politický týdeník Tvorba, se Chartě 77 nevěnoval v čísle 2 z 12. ledna. Jak zmíněno výše, jedná se o den, kdy v RP vyšli „*Ztroskotanci*“. Poprvé Chartu 77 týdeník Tvorba také zaznamenává v čísle 3 z 19. ledna. Na titulní straně je úvaha předního prorežimního sochaře a teoretika umění Rudolfa Svobody pod názvem „*Charta*“ – *Pro koho?* Autor v něm z pozice umělce chválí socialistické poměry a odsuzuje Chartu 77.¹⁸⁷ Ve stejném vydání Tvorby je rozsáhlý článek Tomáše Řezáče *Mrtvá investice aneb Obchody Pavla Kohouta s antikomunismem*. Novinář Řezáč, který se později velmi aktivně zapojil do pomlouvačné kampaně proti Václavu Havlovi, a který aktivně spolupracoval s StB, zde v rozporu s realitou líčí Pavla Kohouta jako údajně neúspěšného autora, který není zajímavý ani pro západoevropské vydavatele.¹⁸⁸ Z charakteru textu však vyplývá, že byl připraven pravděpodobně ještě před Chartou 77 a mimo její kontext, neboť Charta 77 není nikterak zmíněna a ani Pavel Kohout (přesto, že byl jedním z jejích hlavních iniciátorů) není dán do žádné přímé souvislosti s žádným aktuálním děním. Na druhou stranu je možné, že Řezáč počítal s intertextovým propojením mezi svým článkem a tím, že ostatní média v čele s Rudým právem, zmiňovala Kohoutovo jméno ve spojení s Chartou 77

¹⁸³ srov. Takový to byl týden, Tribuna č. 4, 1977, s. 2.

¹⁸⁴ srov. Dopisy, názory, polemika – Musilová, B.: Politických kejklířů, Tribuna č. 4, 1977, s. 6.

¹⁸⁵ srov. Dopisy, názory, polemika – Bárta, J.: Za koho mluví, Tribuna č. 4, 1977, s. 6.

¹⁸⁶ srov. Dopisy, názory, polemika – Málek, J.: Ukázali pravou tvář, Tribuna č. 4, 1977, s. 6.

¹⁸⁷ srov. Svoboda, R.: „Charta“ – Pro koho?, Tvorba č. 3, 1977, s. 1.

¹⁸⁸ srov. Řezáč, T.: Mrtvá investice aneb Obchody Pavla Kohouta s antikomunismem, Tvorba č. 3, 1977, s. 20.

prakticky každý den. Přesto by ale pravděpodobně nějakou zmínku o „pamfletu“ do textu začlenil, zde však úplně chybí. Další číslo Tvorby (z 26. ledna) přináší úvahu Milana Matouše *Socialismus Skutečná Svoboda*. Matouš, autor řady propagandistických prací z období normalizace, zde poukazuje na údajné pomlouvání Československa, ale především v zahraničí.¹⁸⁹ Proti Janu Patočkovi byl zaměřen článek *Nečisté úmysly v rouše „čisté filozofie“*. Naprosto lživě se zde píše o elitářských koncepcích Jana Patočky, který si podle autora článku osobuje výsadu kohokoli soudit a dávat mu rozhřešení.¹⁹⁰ Tato nesmyslná konstatování jsou navíc v přímém rozporu s úvahami, které obsahovala Patočkova esej *Čím je a čím není Charta 77* ze 7. ledna 1977, o čtrnáct dní později přepracovaná pod názvem *O povinnosti bránit se proti bezpráví*: „...signatáři nejednají ze soukromého zájmu, nýbrž z pouhé povinnosti, z příkazu, který stojí výše než politické závazky...Signatáři Charty 77 si nedělají nárok ani na politické funkce, ani na politická práva, nechtějí být žádnou autoritou, žádným „svědomím společnosti“, nepovyšují se nad nikoho...“¹⁹¹ V článku z Tvorby je Patočka obviňován ze snah zvrátit společenské poměry. To je v příkrém rozporu s jeho posledním esejem *Co můžeme očekávat od Charty 77*, kde Patočka přímo píše, že Charta 77...: „nijak nestojí v protikladu k orientaci socialistické...“¹⁹² Kampaň proti Janu Patočkovi měla bohužel pro něj osobně tragické vyústění. Po mnoha výsleších na StB, z nichž ten poslední byl dvanáctihodinový, profesor Patočka zemřel. Ivan Dubský v Patočkově životopisu *Filozof Jan Patočka* o jeho smrti napsal: „Nejen jako filosof žil, ale také jako filosof zemřel. A cožpak sám Patočka nenapsal: „Platónský filozof přemohl smrt v podstatě tím, že před ní neuprchl, nýbrž zůstal s ní tváří v tvář?“¹⁹³ Pohřeb Jana Patočky byl nechutnou demonstrací

¹⁸⁹ srov. Matouš, M.: *Socialismus Skutečná Svoboda*, Tvorba, č. 4, 1977, s. 1.

¹⁹⁰ srov. *Nečisté úmysly v rouše čisté filozofie*, in: kol. autorů: *Ve jménu socialismu a šťastného života proti rozvratníkům a samozvancům*, s. 100.

¹⁹¹ Patočka, J.: *O povinnosti bránit se proti bezpráví*, in: Prečan, V. (ed.): *Charta 77 1977 – 1989*, s. 33.

¹⁹² Patočka, J.: *Co můžeme očekávat od Charty 77?*, in: Prečan, V. (ed.): *Charta 77 1977 – 1989*, s. 42.

¹⁹³ Dubský, I.: *Filozof Jan Patočka*, s. 61.

síly komunistického státu. Nad hřbitovem¹⁹⁴ u Břevnovského kláštera přelétával vrtulník, aby rušil obřad, z blízkého plochodrážního stadionu (kde sídlil sportovní klub Sboru národní bezpečnosti (SNB) se ozýval hluk motocyklů. Novinář Karel Kyncl v knize *Po jaru přišla zima* (jíž fotografiemi doprovodil jeho syn Ivan) o pohřbu Jana Patočky sarkasticky píše: „V každém případě se však policii podařilo zvládnout pohřeb profesora Jana Patočky na vyšší úrovni ve srovnání s břídlivostí, jímž se v tomto ohledu vyrovnávala především s pohřbíváním Jana Palacha nebo Josefa Smrkovského.“¹⁹⁵ Jan Patočka se tak stal symbolickou první obětí kampaně proti Chartě 77 a jednou z nejznámějších obětí komunistického režimu vůbec.

Další tiskovina vydávaná a řízená přímo KSČ, čtrnáctideník *Život strany*¹⁹⁶ zaznamenává existenci Charty 77 až ve svém třetím čísle ročníku 1977, které bylo dáno do tisku 31. ledna. List se zde Chartě 77 věnoval dvakrát – na stranách 3 až 4 je nepodepsaný text *Proti rozvratníkům a samozvancům*.¹⁹⁷ Už z názvu, v němž je užit intertextový odkaz na klíčový článek Rudého práva *Ztroskotanci a samozvanci*, je patrné, že jde o jakýsi excerpt článků z Rudého práva, užívající totožný styl. I výraz „rozvratník“ patřil k hojně frekventovaným pojmům kampani proti Chartě 77, vedle slov „ztroskotanec“ a „samozvanec“ se dá považovat za jakési poznávací znamení lexikologie této kampaně, v různých podobách a obměnách se opakující a na sebe vzájemně odkazující. Například první brožura, shrnující nejpodstatnější texty proti Chartě 77 z Rudého práva i odjinud, byla vydána stranickým nakladatelstvím Svoboda pod názvem *Ve jménu socialismu a šťastného života proti rozvratníkům a samozvancům*.¹⁹⁸ Další, podobný sborník, který byl sestaven přímo z článků v RP a vyšel rovněž už v první polovině roku 1977 v tzv. knihovniče Rudého práva se jmenoval dokonce

¹⁹⁴ Hlavní ulice, která od centra Prahy vede ke hřbitovu u Břevnovského kláštera, kde je Jan Patočka pochován, a v roce 1977 nesla jméno Pionýrů, se dnes jmenuje Patočkova.

¹⁹⁵ Kyncl, K. – Kyncl, I.: *Po jaru přišla zima aneb Zamyšlení nad vlastní knížkou o Chartě 77*, s. 59.

¹⁹⁶ srov. *Život strany*, č. 1, 2, 1977.

¹⁹⁷ srov. *Proti rozvratníkům a samozvancům*, *Život strany*, č. 3, 1977, s. 3.

¹⁹⁸ srov. kol. autorů: *Ve jménu socialismu a šťastného života proti rozvratníkům a samozvancům*.

přímo *Ztroskotanci a samozvanci*.¹⁹⁹ Také o oblíbenosti kakofonicky znějícího slova „rozvratník“ mezi tvůrci ideologicky vyhraněných komunikátů v období vlády KSČ svědčí i jeho časté používání v jiných časových obdobích, např. po tragických demonstracích ze srpna 1969 psala Večerní Praha, list MV KSČ, na titulní straně: *Tvrdě proti rozvratníkům...*²⁰⁰

K Chartě 77 byl ve třetím čísle Života strany ještě na straně 5 uveřejněn názor funkcionáře KSČ z továrny Praga²⁰¹ Miroslava Fialy pod titulem *Bojovněji v ideologické práci*, který byl rovněž namířen vůči Chartě 77 a jejím představitelům.²⁰² Tento způsob vymezování se vůči Chartě 77 byl přejat z Rudého práva. Tam dopisy, rezoluce a názory tzv. obyčejných lidí, ale i známých osobností tvořily páteř kampaně a byly jakousi předzvěstí tzv. Anticharty. To, že se Život strany věnoval Chartě 77 až na konci ledna je na první pohled zarážející především proto, že předchozí číslo 2 vyšlo 17. ledna. A to bylo období, kdy v Rudém právu vycházelo někdy až 5 materiálů, týkajících se Charty 77, denně. Důvodem byl zřejmě fakt, že Život strany byl periodikem určeným prakticky výhradně dovnitř KSČ, a přesto, že šlo o veřejně vydávaný časopis, měl charakter spíše interního vnitrostranického ideologického nástroje. Rudé právo naproti tomu bylo hlavním deníkem, čili dopad informací, uveřejňovaných v RP, byl daleko širší, zasahovaly podstatnou část občanů českých zemí bez ohledu na jejich stranickou příslušnost či světový názor (na Slovensku plnila tutéž roli Pravda).

Velmi okrajově se Chartě 77 věnoval měsíčník Nová mysl. Tento časopis ÚV KSČ byl spíše teoretickou základnou marxistické ideologie, nikoli periodikem, jehož úkolem by měla být reflexe aktuálních událostí. Číslo 3, které vyšlo 7. února 1977, obsahuje úvodník vedoucího oddělení ÚV KSČ Vasilu Bejdy *Další rozvoj ideologické práce ve světle závěrů*

¹⁹⁹ srov. kol. autorů: *Ztroskotanci a samozvanci*.

²⁰⁰ srov. *Tvrdě proti rozvratníkům...*, Večerní Praha, 22. 8. 1969, s. 1.

²⁰¹ Závod Praga v pražských Vysočanech byl považován za baštu konzervativních komunistů od léta 1968. Tehdy odtud odešel tzv. dopis 99 pragováků, který byl 30. července 1968 otištěn v listě sovětské komunistické strany Pravda. Narodil od drtivě většinového názoru tehdejší československé společnosti dopis uváděl obavy o „vývoj socialismu v ČSSR“ v období snah o reformy Pražského jara. Byl vydáván za hlas československých dělníků, žádajících pomoc od SSSR a byl později užit mezi argumenty, ospravedlňujícími srpnovou invazi pěti států Varšavského paktu.

²⁰² srov. Fiala M.: *Bojovněji v ideologické práci*, Život strany, č. 3, 1977, s. 5.

XV. Sjezdu KSČ. Chartu 77 „vědecky“ pojatý text užívá jako argument k výzvě za zintenzivnění ideologické práce: „Tento pamflet, zfabrikovaný na pokyn antikomunistických centrál skupinkou renegátů a zavilých odpůrců socialismu, znovu naléhavě aktualizuje potřebu systematického boje s antikomunismem a jeho pravicově revizionistickými přísluhovači.“²⁰³

Další měsíčník vydávaný ÚV KSČ, Otázky míru a socialismu, Chartu 77 v období kampaně nezmiňuje vůbec. V tomto případě ale šlo o periodikum, které mělo být jakýmsi faktickým ztělesněním existence tzv. proletářského internacionalismu: měsíčník vydávaly v jednotlivých jazykových mutacích komunistické či dělnické strany v různých zemích a byl tedy spíše zaměřen na otázky mezinárodní spolupráce těchto stran.²⁰⁴

Oficiální stranická ročenka, vydávaná pravidelně pod názvem *Kronika vnitropolitických událostí* ve vydavatelství Svoboda pod gescí Vědecko-informačního střediska Ústavu marxismu-leninismu ÚV KSČ, Chartu 77 zmiňuje až v souvislosti s tiskovou konferencí ke „kontrarevolučnímu pamfletu“ 24. ledna.²⁰⁵ Nijak se nezabývá tím, že Charta 77 vznikla, ani nepíše o kampani po článku *Ztroskotanci a samozvanci*. Zmínka je zde o Antichartě, ročenka píše o akci, na níž: „...manifestovali umělečtí pracovníci všech oborů své jednotné odhodlání uskutečňovat kulturní politiku strany a státu.“²⁰⁶ Ročenka vyšla na počátku roku 1978 a bylo zjevné, že autoři nechtěli Chartu 77 nijak zvlášť akcentovat – pravděpodobně, aby rok po jejím vyhlášení nezvyšovali povědomost o dokumentu a signatářích.

²⁰³ Bejda, V.: Další rozvoj ideologické práce ve světle závěrů XV. Sjezdu KSČ, Nová Mysl, č. 3. 1977, s. 16.

²⁰⁴ srov. Otázky míru a socialismu, č. 1., č. 2., č. 3, 1977.

²⁰⁵ srov. kol. autorů: ČSSR 1977 – Kronika vnitropolitických událostí, s. 13.

²⁰⁶ ibid, s. 15.

Mediální kampaň proti Chartě 77 z pohledu vedení Komunistické strany Československa

V Rudém právu se tedy v lednu 1977 objevilo nepoměrně větší množství materiálů proti Chartě 77 než v ostatním tisku, vlastněném a řízeném komunistickou stranou. Navíc dovnitř stranických řad byly určeny i vlastní informace, vyhotovené pro vnitrostranickou potřebu. Vypracování dopisu pro krajské, resp. městské výbory KSČ bylo také vůbec první reakcí na existenci Charty 77 ze strany nejvyššího stranického vedení. To (předsednictvo ÚV KSČ) na své první schůzi roku 1977, dne 7. ledna 1977, uložilo přímo generálnímu tajemníkovi G. Husákovi informovat o Chartě 77 nižší stranické složky. V Národním archivu se dochovalo pouze rozhodnutí předsednictva sestavit takový dopis,²⁰⁷ ale nikoli dopis samotný. V NA je ale zachována třístránková reakce na tento dopis, jíž se předsednictvo ÚV KSČ zabývalo o týden později, 14. ledna 1977. Příznačné je, že materiál nese název *Informace o projednávání dopisu ÚV KSČ k činnosti charty 77 a ohlasech na zveřejněný článek v Rudém právu „Ztroskotanci a samozvanci“*, čímž akcentuje význam nejen vnitrostranického materiálu, ale i článku, otištěného v ústředním stranickém listě. Text oceňuje nejen „operativnost při předávání jednotné informace od PÚV KSČ až po základní organizace“,²⁰⁸ ale vyzdvihuje i úlohu Rudého práva: „Po uveřejnění článku v Rudém právu „Ztroskotanci a samozvanci“ se v celé republice zvedla velká vlna protestů našich občanů proti nepřátelskému jednání signatářů charty 77.“²⁰⁹

Ačkoliv – jak bylo zde zmíněno, tento dopis není zachován, existuje jiný text ze stejného období, který rovněž vznikl v aparátu komunistické strany. A je možné, že právě tento text, jehož znění je k dispozici, je právě oním dopisem: je totiž zvláštní, že zatímco nic, co by bylo

²⁰⁷ srov. NA, F ÚV KSČ 02/1 - sv. 27, arch. j. 29 – Usnesení 29. schůze předsednictva ÚV KSČ ze dne 7. ledna 1977 – 3 strany A4 (Přijaté usnesení + Návrh s vpisky a škrty + Rukou psaný návrh usnesení)

²⁰⁸ NA, F ÚV KSČ 02/1 - sv. 28, arch. j. 30, k infomaci 1 – Informace o projednávání dopisu ÚV KSČ k činnosti charty 77 a ohlasech na zveřejněný článek v Rudém právu „Ztroskotanci a samozvanci“ – 3 strany A4 (+ průvodní list), s. 1.

²⁰⁹ NA, ibid, s. 2.

nadepsáno sloven „dopis“ v archivním fondu ÚV KSČ není, existuje naopak materiál naprosto totožného charakteru z téhož období. Ve stranickém usnesení ze 7. ledna se sice mluví o „dopise,“ dá se ale dovozovat, že výsledkem tohoto rozhodnutí mohl být materiál nadepsaný jinak. Takový materiál tedy existuje, jedná se o *Informace pro základní organizace Komunistické strany Československa*. Byly vypracovány v Oddělení propagandy a agitace zjevně během první poloviny ledna 1977. Jejich znění bylo veřejně publikováno v prvním (zde již zmíněném) sborníku, který obsahoval nejpodstatnější články z období kampaně proti Chartě 77 a vyšel pod názvem *Ve jménu socialismu a šťastného života proti rozvratníkům a samozvancům*. Styl textu *Informace pro základní organizace Komunistické strany Československa* byl prakticky totožný s jazykem kampaně. Obsahoval místy ještě silnější propagandistická tvrzení a nepravdy, než většina informací ve sdělovacích prostředcích. Přímo hovořil o nebezpečí, údajně plynoucí ze Spolkové republiky Německo: „Jsme svědky toho, jak se seskupují síly revanšismu, které si otevřeně kladou za cíl obnovit Hitlerovu říši.“²¹⁰ I domácí poměry normalizace zásadním způsobem zkresloval: „V Československu nebyl nikdo trestně stíhán pro svou politickou činnost v krizových letech a nikdo není trestán za své přesvědčení, politický či filozofický názor.“²¹¹ Ačkoliv Charta 77 jasně tvrdila, že není základnou k vytváření opoziční struktury, text *Informací* přinášel přesně opačné „odhalení“: „...chtějí vytvořit opoziční základnu směřující k neomezené kritice strany, státních orgánů a společenských organizací, organizací jednoznačně orientovanou na destrukci socialistického společenského zřízení.“²¹² I zde šlo o snahu argumentovat proti textu, který nebyl znám a u něhož byla zjevná snaha, aby neznámým zůstal. Polemizovalo se zde s všeobecně neznámým textem, ale na základě jakýchsi obecně známých premis, což byl vůbec jeden z hlavních rysů kampaně proti Chartě 77 z hlediska argumentace.

²¹⁰ *Informace pro základní organizace Komunistické strany Československa*, in: kol. autorů: *Ve jménu socialismu a šťastného života proti rozvratníkům a samozvancům*, s. 17.

²¹¹ *ibid*, in: *ibid*, s. 16.

²¹² *ibid*, in: *ibid*, s. 23.

4. února 1977 předložil G. Husák předsednictvu strany poznatky o průběhu členských schůzí a ohlasech na Chartu 77 ve stranickém prostředí, zpracované politickoorganizačním oddělením ÚV KSČ. V obsáhlém, desetistránkovém materiálu je Chartě 77 věnován značný prostor. Je zde kladně hodnocen obsah *Informací pro základní organizace Komunistické strany Československa* i způsob její distribuce: „Vedle jednoznačného odsouzení činnosti nepřátel socialismu a signatářů charty 77 je oceňován způsob, jak ústřední výbor KSČ informuje, i vlastní obsah materiálu, který dává dostatek argumentů k odhalení záměrů pamfletu.“²¹³ Je možné, že tato věta je klíčem k otázkám, které vyvolává zde citovaný komentář Stanislava Oborského *Nenávist* z RP 22. ledna 1977: autor přiznává, že text Charty 77 zná a že se s ní v těchto dnech seznamuje celá strana.²¹⁴ Vzhledem k tomu, že nepublikování Charty 77 bylo základní determinantou kampaně, dá se dovodit, že oním „seznamováním se s Chartou 77“ je tedy studium textu *Informací pro Základní organizace KSČ*. V rámci těchto informací o ohlasech na Chartu 77 se dokonce interně přiznává, že i někteří funkcionáři KSČ a některé organizace zpočátku: „...požadovali podrobnější informaci o obsahu charty nebo dokonce její zveřejnění.“²¹⁵ Stejně tak je přiznán „ojedinělý výskyt...anonymních dopisů, letáků, opisů charty apod...Nejčastěji je v nich požadováno zveřejnění charty...“²¹⁶ Tyto body jsou zde uvedeny pouze okrajově, jako zjevný kontrast k údajně drtivě většinovému – negativnímu stanovisku vůči chartistům. I zde je zmíněn význam článku *Ztroskotanci a samozvanci* a je zde dokonce nadřazen interním kanálům. Dokument totiž opět hovoří o tom, že vlna protestů proti „pamfletu“ se zvedla: „...Po informaci provedené vnitrostranickou cestou a zejména pak po zveřejnění článku v Rudém

²¹³ NA, F ÚV KSČ 02/1 - sv. 29, arch. j. 32, k infomaci 9 – Informace o průběhu členských schůzí ZO KSČ na počátku roku 1977 a o ohlasech na chartu 77 – 10 stran A4 (+ průvodní list + tabulky), s. 7.

²¹⁴ viz zde pozn. 138, 139.

²¹⁵ NA, F ÚV KSČ 02/1 - sv. 29, arch. j. 32, k infomaci 9 – Informace o průběhu členských schůzí ZO KSČ na počátku roku 1977 a o ohlasech na chartu 77 – 10 stran A4 (+ průvodní list + tabulky), s. 8.

²¹⁶ NA, ibid, s. 9.

právu „Ztroskotanci a samozvanci“...“²¹⁷ Je zde také obecně sumarizována role médií v kampani: „Kladně je hodnocen podíl sdělovacích prostředků při zveřejňování faktů o postojích našeho lidu k autorům charty a při objasňování podstaty i cílů této hrstky zaprodanců, včetně odhalování antikomunistů u nás i v zahraničí. V této souvislosti vznikají připomínky, že takováto operativnost by se měla stát trvalou součástí jejich práce.“²¹⁸

Stranické špičky byly tudíž detailně informovány a kampaň proti Chartě 77 tak mohla být velmi účinně koordinována a řízena. Na zvlášť negativním vykreslení Charty 77 a jejích příznivců měli osobní zájem i nejvýše postavení funkcionáři. John Keane, v neautorizovaném a místy bulvárně laděném životopisu Václava Havla (*Václav Havel – Politická tragédie v šesti dějstvích*²¹⁹) uvádí, že 8. ledna 1977 dostal text Charty 77 prezident a generální tajemník ÚV KSČ Gustáv Husák. Keane píše, že „...dokonce si dal tu práci, že si černým inkoustem některé pasáže podtrhl...“²²⁰ Keane ale nikde neuvádí zdroj této informace, kterou vydává za fakt, ale kterou není - vzhledem ke kvalitě a zaměření jeho textu – možno brát za stoprocentně relevantní. V českém překladu jeho knihy navíc chybí poznámkový aparát. Ten sice je v originálním vydání, ale zrovna u informace o Husákově četbě textu Charty 77 a zaškrťování pasáží opět odkaz na jakýkoliv zdroj chybí.²²¹ Navíc ze zde zveřejněných dokumentů je zřejmé, že i G. Husák byl o Chartě 77 informován minimálně o den dříve, kdy bylo zasedání PÚV KSČ, které Chartu 77 poprvé projednávalo. Slovenský komunistický historik a dlouholetý Husákův poradce Viliam Plevza na počátku 90. let vedl s exprezidentem Gustávem Husákem rozhovor, zpracovaný do knihy *Vzostupy a pády - Gustáv Husák prehovoril*.²²² Otázkou Husákovy osobní účasti na postupu proti Chartě 77 se zde Plevza

²¹⁷ NA, ibid, s. 6.

²¹⁸ NA, ibid, s. 7.

²¹⁹ Keanova kniha vyšla v roce 1999, krátce po jejím vydání, na konferenci historiků a pamětníků k 10. výročí listopadového převratu Václav Havel na přímou otázku zda ji četl, odpověděl, že nikoliv.

²²⁰ Keane, J.: Václav Havel – Politická tragédie v šesti dějstvích, s. 188.

²²¹ srov. Keane, J.: Václav Havel – Political tragedy in six acts, s. 248.

²²² Nehledě na fakt, že Plevza byl dlouholetým blízkým Husákovým spolupracovníkem, exprezident těsně před vydáním knihy oznámil, že nesouhlasí s jejím vydáním. Viliam Plevza však i přes jeho nesouhlas knihu vydal, vyšla půl roku před smrtí Gustáva Husáka.

zabývá pouze okrajově. Na přímý dotaz k jeho podílu na pronásledování chartistů, Husák odpovídá nekonkrétně a vyhýbavě: „Těžko posuzovat. Dělal jsem všechno proto, aby nešli před soud a do basy.“²²³ Toto jeho tvrzení by se dle řady historiků pravděpodobně dalo vztáhnout na období počátku 70. let. Tehdy Husák nebyl nakloněn politickým procesům. Během krátké doby se jim však neubránil a i bezprostředně po zveřejnění Charty 77 docházelo běžně k zadržování a dlouhým výslechům chartistů, poté i k jejich věznění. Václav Havel byl zatčen 14. ledna 1977 a ve vazbě byl držen až do května téhož roku. Nic nenasvědčuje tomu, že by se zrovna prezident a nejvyšší představitel KSČ snažil o zmírnění situace signatářů Charty 77 na počátku roku 1977.

Zajímavý je v této souvislosti postřeh historika Milana Hübla (který sám pomohl G. Husákovi do čela KSČ, aby pak v 70. letech strávil mnoho let ve vězení). Ten v eseji *Husákova labutí píseň v březnu?* z února 1978 uvádí, že jeden z Husákových oponentů ve vedení KSČ, ultradogmatik Antonín Kapek, psal v roce 1977 dva tajné dopisy vedení KSSS do Moskvy, v nichž Husáka kritizuje za příliš umírněný postoj vůči opozici.²²⁴ Ačkoliv byl Hübl vězněn a od počátku normalizace byl zdánlivě izolován od informací z ÚV KSČ, přesto i během 70. let disponoval velmi přesnými zprávami ze zákulisí stranického aparátu. Jeho zmínka o Kapkových dopisech naznačuje, že mezi nejvyššími představiteli KSČ nepanovala vždy shoda, přestože většina obyvatel vnímala vedení strany a státu jako značně homogenní až monolitní blok. Tyto dopisy jsou však pouze důkazem existence zákulisního mocenského boje uvnitř vedení komunistické strany, nikoliv liberálnosti samotného Husáka v roce 1977.

Špičky strany byly zjevně s průběhem kampaně spokojeny. Širšímu vedení strany – tedy celému ústřednímu výboru - o kampani referoval na jeho nejbližším možném zasedání v březnu 1977 hlavní ideolog Vasil Biľak. Jeho projev je možné považovat za jakousi sumarizaci toho, jak se z pohledu vedení KSČ proti Chartě 77 postupovalo a za oficiální

²²³ Plevza, V.: Vzostupy a pády – Gustáv Husák prehovoril, s. 140. (překlad ze slovenštiny J. Ž.)

²²⁴ srov. Husákova labutí píseň v březnu?, in: Hübl. M.: Cesty k moci, s. 73.

uzavření kampaně. Spolustraníkům z ÚV KSČ referoval takto: „...byl sesmolen pamflet, tzv. charta 77, kterému se okamžitě dostalo neobyčejně široké publicity ve všech buržoazních sdělovacích prostředcích. Všechny stranické organizace dostaly informaci, ve které jsme dali podrobný výklad obsahu tzv. charty 77 i naší argumentaci, aby se komunisté dovedli správně orientovat a pohotově vysvětlit ostatním pracujícím protisocialistické záměry autorů, a tak čelit nepřátelské propagandě. Odpověď našich pracujících na tzv. chartu 77 byla tak jednoznačná, že její autoři a její přátelé na Západě byli z toho doslova šokováni.“²²⁵

Biřákovy zmínky o „publicitě v buržoazních sdělovacích prostředcích“ i „přátelích na Západě“ nebyly jistě vyřčeny náhodou. Vedení KSČ po celou dobu kampaně se zjevnou nelibostí neslo publicitu, které se Chartě 77 dostalo v západních médiích. Muselo si – při alespoň základní znalosti rozdílů mezi fungováním sdělovacích prostředků v totalitní a demokratické zemi - být vědomo nemožnosti jakkoli ovlivnit výslednou podobu toho, jak novináři ve svobodném světě o Chartě 77 a reakci československé moci na ni referují. Přesto se o to s nebyvalou naivitou, možná i s pocitem jakési sebekpotvrzující povinnosti pokoušelo. Důkazem budiž nejen zmiňovaná tisková konference v Hotelu Intercontinental,²²⁶ ale prakticky trvalý proud informací o zahraničních reakcích na Chartu 77, který od počátku roku 1977 směřoval z ministerstva zahraničních věcí na ÚV KSČ. Byl přeposílán přímo do sekretariátu G. Husáka²²⁷ a předkládán i předsednictvu ÚV KSČ.²²⁸ Negativní obraz československého režimu, který tak byl v demokratických státech (zcela v souladu s realitou) vykreslen, vedl nejvyšší představitele KSČ k rozhodnutí urychleně vybudovat specializované pracoviště, určené k šíření komunistické propagandy do zahraničí. Proto právě Vasil Biřák (společně se svým blízkým spolupracovníkem Janem Fojtíkem) dva dny před zmíněným

²²⁵ NA, F ÚV KSČ 01 - sv. 285, arch. j. 164, bod 4 – diskuse: 5) Vasil Biřák – a) autorizované znění (verze s vpisky a opravami) - 19 stran A4, s. 5. (Překlad ze slovenštiny J. Ž.)

²²⁶ viz zde, s. 43.

²²⁷ srov. NA, F ÚV KSČ 02/1 - osobní fond G. Husáka – podsvazek Charta 77 – Protičeskoslovenské akce k „chartě 77“ - opis – 6 stran A4 (průvodní dopis – 1 strana A4 + souhrn zahraničních reakcí na Chartu 77 – 5 stran A4).

²²⁸ srov. NA, F ÚV KSČ 02/1 - sv. 29, arch. j. 32 - Informace o mezinárodních reagencích v souvislosti s tzv. chartou 77 - 35 listů A4.

zasedáním ÚV KSČ, 15. března 1977 předložil návrh na zřízení tiskové agentury Orbis pro propagandu do zahraničí. Návrh byl schválen PÚV KSČ na schůzi 8. dubna 1977. Je zcela zjevné, že návrh má souvislost s děním okolo Charty 77. Dokumenty, které se k založení agentury zachovaly v Národním archivu prozrazují, že první usnesení předsednictva strany, které se vznikem této organizace zabývalo, vzniklo již více než 4 roky předtím, 6. února 1973 a až za další rok a půl poté – 7. června 1974 projednal tento návrh sekretariát ÚV KSČ.²²⁹ Další téměř tři roky se kolem agentury nevyvíjela žádná činnost. I z toho je zřejmé, že vedoucí představitelé KSČ ustavení Orbisu až do vzniku Charty 77 nepovažovali za úkol, který je třeba urychleně splnit, v kontrastu s tím je pak spěšnost z roku 1977 zcela markantní. V důvodové zprávě je jasně konstatováno, že hlavní tíha činnosti Orbisu bude napřena do západních zemí. Předkladatelé dokumentu zde také neskrývají, že jde o úlohu obtížnou: „Specifické podmínky ideologického působení do nesocialistických zemí, které bude hlavním úkolem vytvářené agentury, vyžadují respektovat taktická hlediska a vytvářet optimální možnosti pro překonávání antikomunistických bariér a předsudků.“²³⁰ Tamtéž lze také nalézt jasný důkaz o trvalé snaze monopolně vládnoucí komunistické strany dokazovat, a to i do zahraničí, že její stanoviska nejsou v Československu nikomu vnucována a že nad nimi panuje dobrovolná celospolečenská shoda. Jde o návrh...: „...aby formálním zakladatelem tiskové agentury pro propagandu do zahraničí byla Československá společnost pro mezinárodní styky, která je nevládní organizací. Toto řešení umožní tiskové agentuře ORBIS vystupovat navenek nezávisle na orgánech strany a státu a „neoficiálně“ interpretovat postoje československé veřejnosti.“²³¹ K materiálu se dochoval i list s rukou dodatečně dopsaným pokynem: „s. V. Biřákovi a s. J. Fojtíkovi – pozorně sledovat kádrový výběr všech

²²⁹ srov. NA, F ÚV KSČ 02/1 - sv. 35, arch. j. 39, bod 1 – Vytvoření tiskové agentury ORBIS pro propagandu do zahraničí - 25 stran A4, s. 1.

²³⁰ NA, ibid, s. 12.

²³¹ NA, ibid, s. 12.

pracovníků nově vytvořené tiskové agentury ORBIS.²³² Do čela agentury Orbis, byl postaven jeden z předních realizátorů čístek v Čs. rozhlasu po nástupu normalizace, Vladimír Vipler, jehož podrobná kádrová charakteristika je přílohou tohoto usnesení. Přímo se v ní uvádí, že...: „v krizovém období let 1968-1969...důsledně vystupoval proti pravicově revizionistickým tendencím a politicky obstál v těžkých podmínkách práce v rozhlasu. Aktivně se zúčastnil očisty rozhlasu od pravicových a antisocialistických elementů.“²³³ Agentura Orbis posléze zahájila činnost, kterou vykonávala až do pádu režimu. Její ohlas v západních zemích však byl zcela marginální a postoje západních médií a veřejnosti mohl jen stěží reálně ovlivnit. Potvrzuje to například vzpomínka jednoho z redaktorů Orbisu, Jiřího Rulfa, otištěná v knize *Slavné osobnosti v dějinách Prahy 5*: „Co mě dodnes mrzí, a v tom úplně čistý nejsem, je, že jsem v té době dělal novináře. Pracoval jsem v anonymitě v agentuře a psal jsem...do takových těch časopisů pro zahraničí, jako byl Czechoslovak Life. Výhodou bylo, že to nikdo nečetl.“²³⁴

²³² NA, *ibid.*, s. 8.

²³³ NA, *ibid.*, s. 24.

²³⁴ Železný, J.: Jiří Rulf, in: Schreiberová J. – Schreiber, H. a kol.: *Slavné osobnosti v dějinách Prahy 5 – Příběhy nevšedních životů* – díl 3., s. 348.

Ostatní tiskoviny proti Chartě 77

Kromě tiskovin KSČ psala v totožném duchu i ostatní periodika, nezřídka přímo či nepřímo v průběhu druhé poloviny ledna 1977. Například Mladá fronta otiskla 13. ledna celé *Ztroskotance a samozvance*²³⁵ a odsudky pracujících od ČTK pod názvem *Rozhořčení čs. veřejnosti*.²³⁶ A stejný model volila téhož dne i Práce – přetištění *Ztroskotanců a samozvanců*.²³⁷ a materiál ČTK o protestech proti Chartě 77 – *Nedáme si narušit pokojnou tvůrčí práci*.²³⁸

Tiskoviny, patřící ostatním politickým stranám či organizacím se pak v dalších dnech zaměřovaly především na ohlasy z vlastních řad: Lidová demokracie uveřejnila například ohlasy zevnitř ČSL 26. ledna v článku *Nemají právo narušovat mírový rozvoj*,²³⁹ Mladá fronta, patřící mládežnické organizaci Socialistický svaz mládeže (SSM), pod titulkem *Nepřátelé socialismu neuspějí* nabídla 15. ledna kritická slova od kolektivů SSM vůči chartistům.²⁴⁰ Práce (jejímž vydavatelem byla jednotná odborová organizace – Revoluční odborové hnutí (ROH)) otiskla 14. ledna *Stanovisko odborářů*, v němž účastníci celostátní porady vedoucích škol socialistické práce hovoří o protagonistech Charty jako o „hrstce zaprodanců a zpátečníků“²⁴¹ a odsudky Charty 77 od členů ROH pod širou „red“: *Stojíme pevně za politikou KSČ*.²⁴² Zároveň ale redakce většiny těchto periodik přišly během ledna s vlastními materiály, které byly namířeny proti Chartě 77 a vypadaly spíše jako zvlášť silná snaha zavděčit se komunistickému vedení, jako jakýsi okázalý, vazalský důkaz loajality. Ten se projevoval různým způsobem.

²³⁵ srov. *Ztroskotanci a samozvanci*, Mladá fronta, 13. 1. 1977, s. 2.

²³⁶ srov. *Rozhořčení čs. veřejnosti*, Mladá fronta, 13. 1. 1977, s. 1.

²³⁷ srov. *Ztroskotanci a samozvanci*, Práce, 13. 1. 1977, s. 3.

²³⁸ srov. *Nedáme si narušit pokojnou tvůrčí práci*, Práce, 13. 1. 1977, s. 1.

²³⁹ srov. *Nemají právo narušovat mírový rozvoj*, Lidová demokracie, 26. 1. 1977, s. 1.

²⁴⁰ srov. *Nepřátelé socialismu neuspějí*, Mladá fronta, 15. 1. 1977, s. 1.

²⁴¹ srov. *Stanovisko odborářů*, Práce, 14. 1. 1977, s. 1.

²⁴² srov. *Stojíme pevně za politikou KSČ*, Práce, 14. 1. 1977, s. 1.

Například redaktor Mladé fronty Zdeněk Hrabica vyprodukoval už 15. ledna vlastní text (*Komu slouží*), který si svým stylem s komunikáty v RP v ničem nezadal. Spíše naopak – na první pohled dokonce působí jako snaha svou ostrostí výpadů vůči chartistům texty z Rudého práva „přebít“.²⁴³ O jeho zvláštní otevřenosti svědčí i fakt, že byl podepsán plným jménem autora, což v Rudém právu nebylo během kampaně u zásadních článků – až na výjimky – obvyklé.²⁴⁴

Zřejmě vůbec nejzvláštnějším textem, který spadá do kategorie materiálů otištěných proti Chartě mimo Rudé právo a pravděpodobně zároveň nejbizarnějším článkem celé kampaně vůbec, je komentář v deníku Práce z 18. ledna. Pod názvem *Žili z našeho* byl otištěn pod šifrou „ek“. Tento text se totiž vůbec primárně nezabývá Chartou 77, ale popisuje případ z oblasti hospodářské kriminality, kdy jakýsi operátor Úřadu důchodového zabezpečení měl svým lajdáctvím ohrozit včasnou výplatu důchodů. Tento člověk neměl vůbec žádnou spojitost s Chartou 77, přesto se v článku píše, že... „Motivace jeho činu je navlas stejná jako u autorů a signatářů tzv. charty 77 a jim podobných. Aby dokázali, že komunisté nejsou s to vyplatit důchody těm nejpotřebnějším.“²⁴⁵ Toto naprosto nelogické spojení muselo i v roce 1977 působit jako zvlášť umělý pokus spojit nespojitelná témata bez jakékoli souvislosti a jako nechtěná karikatura.

Mimořádně specifickou roli sehrál v kampani proti Chartě 77 týdeník Ahoj na sobotu. Periodikum, vydávané vydavatelstvím Melantrich (tedy Československou stranou socialistickou) mělo dlouhodobě charakter odpočinkového víkendového čtení, které se téměř programově vyhýbalo politickým tématům. O to silněji mělo zapůsobit uveřejnění fotografických aktů ze soukromí Ludvíka Vaculíka pořázených na hřbitově. Objevily se v časopise Ahoj na sobotu v čísle 3 z 21. ledna 1977. Byly zařazeny do rubriky *Čtenáři Ahoji* – *Ahoj čtenářům*. I komentář, který k nim byl připojen, přímo přiznával jejich značnou

²⁴³ srov. Hrabica, Z.: *Komu slouží*, Mladá fronta, 15. 1. 1977, s. 1.

²⁴⁴ viz tabulka na str. 49.

²⁴⁵ *Žili z našeho*, Práce, 18. 1. 1977, s. 5.

kontrastnost v porovnání s obvyklým zaměřením listu: „Náš časopis je určený především na víkend, aby pomáhal vytvářet dobrou pohodu při zaslouženém odpočinku našich pracujících. Tím více námi otřásl, když jsme dostali do redakce snímky, jak jeden představitel „elity“, autor kontrarevolučního pamfletu z roku 1968 „Dva tisíce slov“, tráví své víkendové dny...“ Připojeny byly dva snímky.²⁴⁶ Fotografie se v té době objevily také ve vysílání Čs. televize. Podle očekávání vyvolaly velký ohlas. Nebylo nijak vysvětleno, jak týdeník Ahoj na sobotu „dostal do redakce“ tyto fotografie. Jejich zveřejnění mělo ale zjevně za cíl nasměrovat vůči Ludvíku Vaculíkovi (a potažmo ostatním signatářům Charty 77) obecné opovržení. Čtenáři v té době byli skutečně zvyklí pouze na tzv. oficiální fotografie a je zřejmé, že snímky nahých osob – byť se zakrytými intimními partiemi – musely zasáhnout city čtenářů. Velmi ostrý odsudek Vaculíkových aktů otiskla například 26. ledna Lidová demokracie v článku *Morální tvář autorů Charty 77* – důvodem byl zřejmě fakt, že šlo o list patřící Československé straně lidové, a tudíž jej četla i křesťansky orientovaná veřejnost, od níž se dal očekávat ostrý soud nad člověkem, který nechává pořizovat své akty na hřbitově.²⁴⁷

Sám Vaculík nesl zveřejnění těchto fotografií velmi těžce a podal trestní oznámení, v němž vyslovuje domněnku, že do veřejného prostoru se dostaly tak, že po jejich zabavení Státní bezpečností v roce 1975 byly v lednu 1977 rozmnoženy ve fotooddělení ČTK. Text oznámení, psaného jako dopis generálnímu prokurátorovi je zachován v ČSDS: „Mám důvod domnívat se, že je to provokace proti mě, protože v září m. r. jsem byl na Státní bezpečnosti vydírán a vyhrožovalo se mi právě takovou kampaní, jako začala v „Ahoji“...“²⁴⁸

Za pořízení takto pojatých snímků byl ale Vaculík kritizován i ze strany jinak spřízněných kruhů z emigrace. Český zpěvák Karel Kryl, žijící od porážky Pražského jara v Německu, hodnotil inkriminované fotografie v rozhovoru s Karlem Hvizďalou, uveřejněném v exilovém

²⁴⁶ Čtenáři Ahoji – Ahoj čtenářům: Otřesné? Neuvěřitelné? Ale pravdivé! To je také „svoboda projevu“, Ahoj na sobotu, č. 3, 1977, s. 14.

²⁴⁷ srov. Morální tvář autorů Charty 77, Lidová demokracie, 26. 1. 1977, s. 1.

²⁴⁸ NM – HM – ČSDS, Sb. Charta 77 – karton Texty k Chartě 77 leden-březen 1977 – Věc: oznámení trestného činu - průpis - 2 strany A4.

sborníku *České rozhovory ve světě*, poměrně ostře: „Vaculík se...dopouští hanobení hrobů, a to, že to zveřejnili kanci od Bezpečnosti, ještě nemění skutkovou podstatu.“²⁴⁹ Naopak zastání se dostalo Vaculíkovi od Jana Patočky – ten mu adresoval osobní dopis (rovněž je zachován ve sbírce textů k Chartě 77 v ČSDS), v němž mimo jiné napsal: „Nelze ustupovat násilí, ani když vystupuje v rouše domněle „mravního“ rozhořčení a když má všechny maloměšťácké sklony na své straně: Všichni lidé, v kterých nepřestával mluvit cit pro to, co je správné, musí být dnes s Vámi a na Vaší straně.“²⁵⁰ Zajímavý příběh, související s tímto Vaculíkovým případem, popisuje ve druhém díle svých pamětí, nazvaných *Moje šílené století* spisovatel Ivan Klíma. Ten Chartu 77 nepodepsal, měl však v té době rovněž zákaz publikování a s lidmi okolo Charty 77 se účastnil opozičních aktivit. Klíma píše, že spisovatel Karol Sidon, který v roce 1977 pracoval jako trafikant: „...udělal něco, co bych nazval ojedinělým a zároveň dojemným činem nenásilného protestu. Ze všech výtisků, které měl na stánku, článek s oněmi hanebně zveřejněnými fotografiemi vystříhal. Vyslýchali ho za to, ale byl to tak nezvyklý počín, že nenašli paragraf, podle něhož by ho mohli soudit, jen zařídili, že byl propuštěn z trafiky a žádné další místo se pro něj už nenašlo.“²⁵¹

Svéráznou součástí tiskové části kampaně byly i rádoby vtipné kresby a satirické články v humoristickém časopise *Dikobraz*. Historik Jiří Pernes v knize *Dějiny Československa očima Dikobrazu* poukazuje mj. na fakt, že se tento list zaměřil zvláště na svého někdejšího šéfredaktora z 50. let, Pavla Kohouta, aniž by zdůrazňoval, že tento signatář Charty 77 má s časopisem společnou minulost.²⁵² Svým celkovým zaměřením nevybočovaly materiály v *Dikobrazu* ze stylu kampaně, jejich forma, snažící se křečovitě o pobavený pohled na nepřátele režimu, byla však zvlášť tristní.

²⁴⁹ Karel Kryl, in: Hvizďala, K.: *České rozhovory ve světě*, s. 53.

²⁵⁰ NM – HM – ČSDS, Sb. Charta 77 – karton Texty k Chartě 77 leden-březen 1977 – Dopis Jana Patočky Ludvíku Vaculíkovi - průpis - 1 strana A4.

²⁵¹ Klíma, I.: *Moje šílené století II – 1967-1989*, s. 275.

²⁵² srov. Pernes, J.: *Dějiny Československa očima Dikobrazu*, s. 184.

V tištěných médiích i ve stranických komunikátech se o Chartě 77 mluvílo nejčastěji jako o pamfletu, nebo o hanopisu. Znevažující byl už sám způsob, jakým byl prezentován název „Charta 77“. V tehdejších tiskovinách se objevoval v sedmi různých podobách, nikdy však jako Charta 77. Autoři článků volili vždy jednu z těchto variant:

1. charta
2. „charta“
3. tzv. charta
4. charta 77
5. tzv. charta 77
6. „charta 77“
7. tzv. „charta 77“

Pokud už tedy výraz, označující dokument, uvádí dobový tisk bez uvozovek, nebo bez pejorativního adjektiva „takzvaná“, je vždy psán s malým počátečním písmenem.

Kampaň proti Chartě 77 v Československé televizi a Československém rozhlasu

Stranou pozornosti nezůstávala Charta 77 ani v netištěných médiích. Československá televize byla už od událostí Pražského jara klíčovým sdělovacím prostředkem. Komunistická strana věděla o síle a dosahu tohoto média, které od svého vzniku u nás (1953) prakticky až do konce 60. let zastávalo spíše funkci rekreativní než propagandistickou. V období normalizace tomu však už bylo jinak. Už od konce 60. let byla Československá televize plně zapojena do „ideologického boje“ a tuto několikaletou zkušenost tedy přenesla i do kampaně proti Chartě 77. Po spuštění kampaně Rudým právem (*Ztroskotanci a samozvanci*) se začaly v ČST objevovat nejrůznější mimořádné přílohy Televizních novin s komentáři pomlouvajícími Chartu 77. Vedle aktivity redaktorů ČST (J. Morávek, O. Vejvoda, D. Rovenský, B. Jirků a dalších) se stejně jako v tisku i v televizní části kampaně objevily výpovědi nejrůznějších známých osobností, od nichž by veřejnost pravděpodobně zřetelný odsudek Charty 77 neočekávala, ale o to větší byl jeho účinek: 15. ledna vystoupil bývalý atlet Emil Zátopek, 17. ledna spisovatel Jiří Šotola (soused Pavla Kohouta), 30. ledna herci Ladislav Pešek a Karel Höger a další. Zvlášť hanebnou součástí televizní kampaně byla i omluvná výpověď režiséra O. Ornesta, který byl předtím zatčen, reportáž byla natočena v cele ruzyňské věznice, ta byla upravena do podoby fiktivní Ornestovy pracovny. Zlomený Ornest se zde distancoval od Charty 77, s níž byl spojován (byť ji nepodepsal). Právě angažmá prominentních osobností, budících všeobecnou důvěru bylo leitmotivem kampaně a vyvrcholilo shromážděním Anticharty.

Československá televize připravila i několik zvláštních dokumentů o předních osobnostech Charty 77, kteří byli prezentováni jako zřejmí nepřátelé. 20. ledna byl odvysílán materiál s názvem *Kdo je Václav Havel?* Kromě jiných lživých údajů obsahoval film i rozhovor

redaktorky Boženy Jirků²⁵³ s někdejšími Havlovými kolegy z Divadla Na Zábradlí, herci Václavem Sloupem a Janem Přeučilem a ředitelem scény Vladimírem Vodičkou. Všichni tři se od bývalého kolegy razantně a nepříliš vkusně distancovali. Pod názvem jedné z knih Pavla Kohouta *Z deníku kontrarevolucionáře* byl ve stejnojmenném filmu prezentován 22. ledna tento spisovatel. Zvláštní pozornost věnovali tvůrci majetkové situaci Kohoutovy rodiny. Tvůrci se snažili zjevně vyvolat u běžného diváka závist a pocit, že Kohout se obohatil nelegálním způsobem. Působení na závist obyvatelstva s ohledem na majetek majetek signatářů bylo zjevně považováno za účinný prvek kampaně. Nepravdivé tvrzení, že Charta 77 je dílem západních rozvědek měl přiživit 23. ledna televizní dokument *Vysoká hra*. Je otázka, zda téma „západní rozvědky“ mohlo působit na veřejnost tak, jak tvůrci zamýšleli. Pojem užívaný v první polovině 50. let už v 70. letech pravděpodobně neměl takovou sílu. I s ohledem na to, že mnoho československých občanů mělo v té době již příbuzné na Západě, kteří odešli v rámci velké emigrační vlny v počátku normalizace i později.

I Československý rozhlas se zapojil do propagandistického útoku proti Chartě 77 a jejím signatářům. Charakteristickým rysem rozhlasové části kampaně byl fakt, že většina pořadů, které se věnovaly Chartě 77 byla po odvysílání ve zkrácené podobě uveřejněna v některém deníku (nejčastěji v Lidové demokracii). Důvodem byl fakt, že roli nejsledovanějšího elektronického média v té době už jednoznačně převzala televize. Tvůrci kampaně proto věděli, že pro zvýšení účinnosti a dosahu rozhlasových pořadů je nutno je nejen několikrát zopakovat ve vysílání, ale přinést i v tištěné podobě. Československý rozhlas se zaměřil především na jednotlivé osobnosti, které Chartu 77 reprezentovaly. Rozhlas připravil sérii pořadů *Kdo je...?* (opět se opakoval, jako v televizním podání, název *Kdo je Václav Havel?*),²⁵⁴

²⁵³ Zajímavým paradoxem je, že tato redaktorka, která se aktivně zapojila do kampaně proti Chartě 77, stanula po pádu komunismu v čele charitativní nadace, nesoucí jméno právě Charty 77.

²⁵⁴ Článek nadepsaný rovněž „Kdo je Václav Havel“, vykreslující Havla v nepříznivém světle, se v Rudém právu objevil i v roce 1989.

dále *Kdo je MUDr. František Kriegel?*, *Kdo je Pavel Kohout?*, *Kdo je Ludvík Vaculík?*, *Kdo je profesor Václav Černý?* aj.)

Osobní výpady proti signatářům Charty 77 byly vůbec nedílnou součástí kampaně. Byli vykreslováni jako nepřátelé socialistického zřízení (jimiž v řadě případů skutečně byli). Bylo poukazováno na jejich údajně mimořádný životní standard, což byl z pohledu tehdejší moci logický apel na zášť a další nízké pudy obyvatelstva. Jejich publikované životopisy či zmínky o nich byly plné polopravd, demagogických tvrzení či vyslovených lží. Velmi často byli ostouzeni právě ti signatáři Charty 77, kteří byli v minulosti členy KSČ. Režim tím zjevně dával najevo, že zřeknutí se ideálů komunismu v průběhu života považuje za větší prohřešek nežli celoživotní odmítavý postoj k totalitnímu zřízení.

Československý rozhlas tak kupříkladu o předsedovi Národní fronty z roku 1968 Františku Krieglovi 2. března 1977 odvysílal, že je to „...nepřítel našeho lidu, socialismu a pokroku.“²⁵⁵ O jeho celoživotní činnosti se hovořilo jako o činnosti protisocialistické a protilidové.²⁵⁶ (Kriegel byl ovšem celoživotní přesvědčený komunista, byť je pravda, že v roce 1968 stál velmi pevně na pozicích Pražského jara a jako jediný československý politik odmítl podepsat tzv. Moskevský protokol, který vedl k legalizaci srpnové okupace.) Podobná slova se v rozhlasovém vysílání ozvala 31. ledna 1977 o spisovateli Pavlu Kohoutovi. Pořad *Kdo je Pavel Kohout?* sice připomínal jeho dlouholeté členství v KSČ, neopomněl ale zdůraznit, že v roce 1968 se stal: „...jedním z nejhluchnějších bubeníků pravicových, protisocialistických a kontrarevolučních živlů.“²⁵⁷ Spisovatel Ludvík Vaculík, rovněž dlouholetý člen KSČ, byl v rozhlasovém pásmu *Kdo je Ludvík Vaculík?* 7. února 1977 především připomenut jako autor petice 2000 slov z roku 1968 (i Charty 77)²⁵⁸.

²⁵⁵ *Kdo je MUDr. František Kriegel?*, in: kol. autorů: *Ve jménu socialismu a šťastného života proti rozvrtníkům a samozvancům*, s. 108.

²⁵⁶ srov. *ibid*, in: *ibid*, s. 108.

²⁵⁷ *Kdo je Pavel Kohout?*, in: *ibid*, s. 74.

²⁵⁸ srov. *Kdo je Ludvík Vaculík?*, in: *ibid*, s. 80.

Nemenší prostor věnoval režim pomluvám dalších výrazných tváří Charty 77, častokrát byla zmiňována osoba literárního kritika a historika Václava Černého. Součástí pořadu Československého rozhlasu *Kdo je profesor Václav Černý?* (vysíláno několikrát – 18., 19. a 20. ledna 1977) bylo tvrzení, že Černý je známým stratégem reakce.²⁵⁹ Časopis KSČ Tribuna zase v článku *Černý pan profesor* (16. února) připisuje Černému blíže nespecifikované protikomunistické tažení na konci 40. let.²⁶⁰

Novinář Petr Uhl v publikaci *Vítězové? Poražení?* vyslovuje názor, že Václav Černý byl ve zvláštní v nemilosti režimu: „...na Václavu Černém oni si zgustli vždycky, ten režim...“²⁶¹ Potvrzením jeho názoru může být fakt, že osoba Václava Černého byla komunistickou propagandou lživě zneužita i později v případě nejznámějšího prorežimního televizního seriálu *Třicet případů majora Zemana*. Profesor Černý byl předobrazem profesora Brauna (v podání herce Miloše Nedbala), který se objevil v dílech natáčených až po vzniku Charty 77, které se ale týkaly let 1967 a 1968²⁶². Podle zjištění autora publikace *Major Zeman – Propaganda nebo krimi?* Daniela Růžičky se profesor Braun měl v původní verzi scénáře jmenovat profesor Bílý, aby podobnost s osobou Černého byla ještě zjevnější, nakonec od toho tvůrci seriálu upustili, stejně jako v případě role zpěvačky, kterou hrála Miriam Kantorková. Ta se dle Růžičkovy publikace původně měla jmenovat Marta Moulisová (aby zde byla zřejmá spojitost s další signatářkou Charty 77, Martou Kubišovou), křestní jméno bylo ale změněno na Eva.²⁶³

V době, kdy Československá televize odvysílala zmiňovaný dehonestující film s názvem *Kdo je Václav Havel?* byl Havel již několik dní ve vyšetřovací vazbě. Československý rozhlas pod shodným názvem odvysílal zkreslený Havlův portrét 9. března 1977. Několikrát zde byl

²⁵⁹ srov. *Kdo je prof. Václav Černý*, in: kol. autorů: *Ve jménu socialismu a šťastného života proti rozvrtníkům a samozvancům*, s. 96.

²⁶⁰ srov. *Černý pan profesor*, in: *ibid.*, s. 98.

²⁶¹ Weber, D.: Petr Uhl, in: Vaněk, M. – Urbášek, P. (eds.): *Vítězové? Poražení? I. díl – Disent v období tzv. normalizace*, s. 1004.

²⁶² Jednalo se o díly seriálu s názvy „Klauni“ a „Štvanice“.

²⁶³ srov. Růžička, D.: *Major Zeman – Propaganda nebo krimi?*, s. 64.

dán prostor Tomáši Řezáčovi, aniž by bylo specifikováno, jaký vztah má Řezáč k Havlovi, nebo jakou profesi vůbec Řezáč zastává. Důvodem byl pravděpodobně fakt, že novinář Řezáč byl dlouholetým agentem Státní bezpečnosti už od 60. let. Řezáč, který pocházel ze známé spisovatelské rodiny (jeho otec byl Václav Řezáč, matka Ema Řezáčová) zřejmě fingoval emigroval a i v zahraničí pracoval pro čs. rozvědku. Po návratu v roce 1975 působil jako „odborník“ na téma emigrace a disent. V rozhlasovém pořadu Havla označoval za člověka namyšleného, o jehož tvorbu údajně ani v 60. letech nebyl zájem.²⁶⁴ Především však naznačoval, že Havel je napojen na zahraniční rozvědky: „A z těchto fondů – je-li už to fond americké nebo západoněmecké rozvědky nebo jiné výzvědné služby – byl podporován Václav Havel“.²⁶⁵ Zkrácený text rozhlasového pořadu přetiskly 10. března 1977 Lidová demokracie²⁶⁶ a o den později Práce.²⁶⁷ Václav Havel se rozhodl proti zveřejněným informacím bránit. Nejprve napsal z vazby dopis redakci listu Práce (příznačné je, že Havel tím reagoval na otištěný materiál, byť autory textu nebyli redaktori Práce, ale Československého rozhlasu, i z toho je zjevné, že text odvysílaný v rozhlase už v roce 1977 neměl takovou odezvu jako psané slovo). Ohradil se proti tomu, že Tomáš Řezáč „...vystupuje jako jakýsi expert na téma „Havel“.“²⁶⁸ Především však protestoval proti tvrzení o napojení na západní špiónážní centrály konstatováním, že jeho autorské zájmy v zahraničí zastupuje nakladatelství Rowohlt a zdůraznil, že podobná absurdní obvinění jsou nebezpečná, že takto může být kdokoliv obviněn ze spolupráce se zahraničními tajnými službami.²⁶⁹ Dopis zůstal bez odezvy, po propuštění z vazby se Havel rozhodl bránit trestním oznámením proti Tomáši Řezáčovi, v němž konstatuje: „Jsem...poškozen ve svém zaměstnání jako spisovatel...je

²⁶⁴ srov. Kdo je Václav Havel?, in: kol. autorů: Ve jménu socialismu a šťastného života proti rozvrtníkům a samozvancům, s. 66.

²⁶⁵ ibid, in: ibid, s. 71.

²⁶⁶ srov. Kdo je Václav Havel, Lidová demokracie, 10. 3. 1977, s. 3.

²⁶⁷ srov. To jsou oni, Práce, 11. 3. 1977, s. 5.

²⁶⁸ Redakci Práce, in: Havel, V.: O lidskou identitu, s. 271.

²⁶⁹ srov. ibid, in: ibid, s. 272.

poškozena má pověst jako občana u československé veřejnosti.“²⁷⁰ Tomáš Řezáč prohlásil, že v původní rozhlasové verzi uvedl slova „zřejmě“ či „zdá se“, takže tím vyjadřoval svůj pocit, nikoliv fakta.²⁷¹ Podobný spor však v totalitní zemi, kde justice byla plně podřízena komunistickému aparátu, neměl reálnou naději na úspěch. Táhl se táhl déle než rok a vyzněl do ztracena, naopak Havel byl mezitím (v říjnu 1977) odsouzen k podmíněnému trestu.

²⁷⁰ Žádost o trestní stíhání pro pomluvu, in: Havel, V.: O lidskou identitu, s. 278.

²⁷¹ srov. Zpráva o výsledku sporu s T. Řezáčem, in: ibid, s. 279.

Nepublikování Charty 77 – základní stavební prvek kampaně proti Chartě 77

To, že text prohlášení Charty 77 nebyl nikdy oficiálně otištěn však samozřejmě vedlo k rostoucímu zájmu o dokument i mezi lidmi, kteří by se možná jinak o Chartu 77 tolik nezajímali. V několika případech to pravděpodobně přispělo i k jejímu podpisu. Přiznává to například jeden ze signatářů Charty 77 Jiří Gruntorád ve sborníku *Vítězové? Poražení?*,²⁷² stejně tak lze usuzovat v případě zmiňované karlovarské disidentky Taťjany Oppelové.²⁷³ Zdeněk Hoření (v roce 1977 zástupce šéfredaktora Rudého práva, od roku 1983 jeho šéfredaktor) ve *Vítězové? Poražení?* tvrdí, že většině redakce se údajně nelíbil oficiální zákaz publikování textu Charty 77: „Mně ale vadila každopádně jedna věc, a to, že jsme psali o něčem, co jsme čtenářům nedali k přečtení.“²⁷⁴ Nezachoval se však žádný relevantní podklad, který by Hořeního stanovisko spolehlivě verifikoval. Navíc tato teze byla vyslovena dvacet pět let po zmiňovaných událostech, a to aktérem, který stál jednoznačně na straně režimu, tedy proti Chartě 77. Nejen nezveřejnění textu Charty 77, ale i samotná forma kampaně v nezamýšleném důsledku zvedla zájem veřejnosti o Chartu 77 a o její představitele. Potvrzuje to manželka jednoho z nich, Jiřího Němce, Dana Němcová, sama prvosignatářka Charty 77. V knižním rozhovoru s Janem Bártou, vydaném pod názvem *Dana Němcová – Lidé mého života* uvádí: „Média nám udělala báječnou reklamu...tím, že na nás ti nahoře začali kydat bláto, Chartě 77 udělali dobrou propagaci.“²⁷⁵ I na základě vyhocené kampaně pak Chartu 77 podepsali další signatáři, v orálně-historickém sborníku *Lidé Charty 77* to uvádí například Václav Benda: „...jakmile v lednu začala kampaň proti Chartě a proti jednotlivým chartistům, začaly výslechy a domovní prohlídky, ostouzení v novinách a tak

²⁷² srov. Otáhal, M.: Jiří Gruntorád, in: Vaněk, M. – Urbášek, P. (eds.): *Vítězové? Poražení?* I. díl – Disent v období tzv. normalizace, s. 93.

²⁷³ viz zde s. 33.

²⁷⁴ Vaněk, M.: Zdeněk Hoření, in: Vaněk, M. – Urbášek, P. (eds.): *Vítězové? Poražení?* II. díl – Politické elity v období tzv. normalizace, s. 164.

²⁷⁵ Bárta, J.: Dana Němcová – Lidé mého života, s. 106.

dále, tak jsem...pokládal...za jedinou možnou forum solidarity, jak se svými přáteli, tak učiteli, kteří byli pronásledováni, že jsem někdy 15. nebo 16. ledna 1977 Chartu podepsal.“²⁷⁶

Důvod proč nebyl text Charty 77 nikdy v komunistickém Československu oficiálně publikován byl zřejmý: tehdejší moc se obávala, že v okamžiku, kdy by se s jeho skutečným obsahem mohla seznámit široká veřejnost, nejen, že by to zvedlo zájem o Chartu 77, ale především by se počet jejích signatářů zvýšil daleko výrazněji. Přímou to důvědu informací, rozšiřovaných v samizdatu a uveřejněných v souhrnné edici dokumentů Charty 77, přiznal v únoru 1977 jeden z nejmocnějších mužů režimu, tehdejší federální ministr vnitra Jaromír Obzina. Na shromáždění v Socialistické akademii měl o Chartě 77 a jejím publikování říci: „Sestavily ji nejlepší mozky „opozice“, je proto sepsána tak rafinovaně, že kdybychom dovolili ji zveřejnit, 90 procent našich lidí by nepochopilo, v čem je její nebezpečí. Nebýt masivní zstrašovací kampaně, podepsali by ji mnozí, 1 až 2 miliony občanů, kterým jen strach brání zařadit se mezi její signatáře.“²⁷⁷ Tato Obzinova interní otevřenost jasně prokazuje, že komunistický režim dobře věděl, že Charta 77 neodporuje čs. zákonům a že je potenciálně nebezpečná. Přináší tak další z mnoha důkazů o hanebnosti normalizačního režimu, který byl dlouhodobě postaven na lžích, vědomě rozšiřovaných představiteli strany a státu a ochotně opakovaných sdělovacími prostředky.

Na konci ledna 1977 se otázkou nepublikování Charty 77 zabýval i Jan Patočka v eseji příznačně nazvaném *Proč nemá být Charta 77 zveřejňována a jaké jsou logické prostředky jejího zkreslování a utajování*. Text koloval v opisech a dodnes je dochován ve více verzích. Zde je citováno z verze, zachované ve sbírce historika Františka Cigánka v archivu ÚSD. Patočka zde přímo a velmi výstižně píše: „Tzv. kampaň rozhoření proti Chartě je tedy důkazem, že obsah Charty má být utajován a její úmysly zkreslovány z toho důvodu, že tato

²⁷⁶ Jechová, K.: Lidé Charty 77 – Zpráva o biografickém výzkumu, s. 49.

²⁷⁷ Informace o projevech člena ÚV KSČ a ministra vnitra ČSSR Jaromíra Obziny k Chartě 77 na Vysoké škole politické ÚV KSČ a na shromáždění v Socialistické akademii, rozšířená samizdatem v prostředí Charty 77, in: Císařovská, B. – Prečan, V. (eds.): Charta 77: Dokumenty 1977 – 1989 Svazek III. (Přílohy), s. 171.

práva ve skutečnosti dodržována nejsou; je sama důsledkem a průkazem tohoto nedodržování; čím více se namáhá, tím je tato tendence očividnější.²⁷⁸

Kampaň proti Chartě 77, která – především ve své „ostré“ fázi (mezi „*Ztroskotanci*“ a tzv. Antichartou) – neměla v období mezi koncem Pražského jara a pádem komunistického režimu obdoby ve své ucelenosti, koordinovanosti a tvrdosti, toho byla jasným důkazem. Historik Petr Cajthaml se ve zde již citovaném příspěvku z konference o Chartě 77 domnívá, že: „...byla jednou z nejvýraznějších štvanic proti nepřátelům režimu během celých 40 let komunistické vlády. Svými metodami a mírou mobilizace sdělovacích prostředků a organizovaného veřejného mínění snese srovnání s kampaněmi stalinistických padesátých let.“²⁷⁹

Není pochyb, že kdyby měli českoslovenští občané možnost si úvodní dokument Charty 77 oficiálně přečíst, zjistili by, že nijak neporušuje platné zákony, že pouze vyzývá k jejich důslednému dodržování. Dá se předpokládat, že v tehdejší ovzduší strachu by to nevedlo k masovějším projevům nespokojenosti a v žádném případě k zásadnímu ohrožení fungování totalitního režimu. Přesto by pravděpodobně množství odsudků Charty 77 nebylo tak velké a do značné míry spontánní. Zřejmě by pak ani reakce tehdejších elit, především uměleckých, nemohla být tak hromadná a samozřejmá, jako v případě takzvané Anticharty.

²⁷⁸ A ÚSD, Sb. Františka Cigánka – J. Patočka: Proč nemá být Charta 77 zveřejňována a jaké jsou logické prostředky jejího zkreslování a utajování, inv. č. 40/kart. 3 – strojopisný opis – 2 strany A4

²⁷⁹ Cajthaml, P.: Charta 77 a komunistická propaganda, in: Devátá, M. – Suk, J. – Tůma, O. (eds.): Charta 77 – Od obhajoby lidských práv k demokratické revoluci. 1977 – 1989. Sborník z konference k 30. výročí Charty 77, Praha 21. – 23. března 2007. Charter 77: From the Assertion of Human Rights to a Democratic revolution, 1977 – 89. The proceedings of the conference to mark the 30th anniversary of Charter 77. Prague, 21 – 23 march 2007, s. 247.

Shromáždění a Provolání „Za nové tvůrčí činy ve jménu socialismu a míru“

tzv. Anticharta

Vyvrcholením stěžejní části kampaně proti signatářům Charty 77 se stalo shromáždění umělců, konané v historické budově Národního divadla v Praze 28. ledna 1977. Na této akci byl přečten text svolání československých výborů uměleckých svazů „Za nové tvůrčí činy ve jménu socialismu a míru“, který vešel do povědomí pod neoficiálním (a po pádu komunistického režimu běžně užívaným) titulem „Anticharta“²⁸⁰.

Autorství termínu „Anticharta“ je samozřejmě sporné, dá se říci, že se v obecném povědomí se neoficiálně rozšířil ihned po shromáždění v Národním divadle. I z toho je na první pohled zřejmé, že ačkoliv v textu Anticharty se o Chartě 77 nemluví, nemohlo být pochyb o jejím zacílení. Teoreticky by se za původce názvu „Anticharta“ dal označit básník a překladatel, jeden z prvních signatářů Charty 77, Jan Vladislav. V jeho deníku, publikovaném ve sborníku *Umíněnost jako osud* (vyšel v roce 1998 u příležitosti jeho pětasedmdesátin), je u středy 2. února 1977 (tedy pouhých pět dnů po shromáždění v ND) zapsáno: „Těch podpisů na „antichartě“ je dost, rozhodně víc než na samé Chartě.“²⁸¹ Vladislavův deník je možno považovat za autentický záznam jeho tehdejších pocitů, jedná se tedy zřejmě o vůbec první doložitelný text, kde se výraz „Anticharta“ explicitně objevuje. Vladislav jej uvádí v uvozovkách a s malým písmenem „a“ na začátku slova.

Účastníky shromáždění byli prakticky všichni tehdy známí, oficiálně působící umělci (herci, režiséři, spisovatelé aj.), samozřejmě s výjimkou těch několika, kteří se připojili k Chartě 77. Setkání živě přenášela Československá televize. Akci zahájil předseda

²⁸⁰ Někdy bývá za Antichartu označován pouze text svolání „Za nové tvůrčí činy ve jménu socialismu a míru“, jindy i samotné shromáždění v Národním divadle. V této práci je vždy rozlišeno, zda se jedná o text či shromáždění.

²⁸¹ Vladislav, J.: Z otevřeného deníku, in: Kautman, F. – Prečan, V. – Drápala, M. (eds.): *Umíněnost jako osud – Jan Vladislav pětasedmdesátiletý*, s. 47.

normalizačního svazu spisovatelů Jan Kozák, během večera vystoupili například spisovatel Bohumil Říha, herci Bedřich Prokoš a Mikuláš Huba, režisér Jiří Sequens a jiní. Hlavním bodem programu byl přednes textu *Anticharty*. Ani u tohoto textu není známo, kdo je jeho autorem. Specifičnost *Anticharty* spočívá také v tom, že se jednalo primárně o text určený k verbálnímu přednesu před publikem (shromážděným v divadle, ale i přítomným u televizních obrazovek). Provolání přečetla velmi patetickým způsobem předsedkyně Svazu českých dramatických umělců a členka ÚV KSČ, herečka Jiřina Švorcová. Ta v knize sestavené Jiřím Zapletalem *Býti Švorcovou*, vydané v roce 2000, uvádí naprosto v rozporu se skutečností, že v roce 1977 existovala v Československu tvůrčí svoboda a obviňuje právě Chartu 77 z toho, že zamezila dalšímu prohlubování této údajné svobody.²⁸² Stejnou myšlenku opakuje i v knižním rozhovoru *Jiřina Švorcová osobně*, vydaném v roce 2010.²⁸³ Zároveň však v první zmíněné knize podle očekávání osvědčuje svou dodnes neměnnou komunistickou orientaci: „Polistopadový vývoj dal za pravdu těm, kdo v událostech roku 1968 a ve vystoupení Charty 77 viděli útok na podstatu socialistického zřízení.“²⁸⁴ Ve druhé knize v části věnované *Antichartě* opakuje tuto tezi téměř stejnými slovy.²⁸⁵

Jestliže jazyk sdělovacích prostředků v období těsně po Chartě 77 sledoval záměr především dehonestovat její signatáře, text *Anticharty* se v prvním plánu zaměřil na propagaci systému a prezentaci jeho domnělých úspěchů. Jazyk *Anticharty* byl navíc viditelně odlišný od stylu, v němž byl napsán článek *Ztroskotanci a samozvanci* a následné mediální výstupy, které prakticky celý leden 1977 útočily na Chartu 77 a její představitele v podobném duchu, jako to učinili autoři „*Ztroskotanců*“. V *Antichartě* naopak převládá pozitivní, optimistický tón. Text *Anticharty* jako by tedy specifickým způsobem uzavíral první etapu kampaně a jako takový byl zaměřen především na oslavu režimu a na fakt, že jej svou prací i názory údajně

²⁸² srov. Zapletal, J.: *Býti Švorcovou*, s. 173.

²⁸³ srov. Gracík, M. – Nekvapil, V.: *Jiřina Švorcová osobně*, s. 314.

²⁸⁴ Zapletal, J.: *Býti Švorcovou*, s. 174.

²⁸⁵ srov. Gracík, M. – Nekvapil, V.: *Jiřina Švorcová osobně*, s. 314.

podporuje většina umělců. Samotné provolání, jehož text uveřejnilo druhý den po shromáždění Rudé právo na titulní straně, už na první pohled kontrastovalo se stylem, vytyčeným *Ztroskotanci a samozvanci* tím, že užití perifráze (některé zjevně autorské) jsou zde naopak velmi pozitivně zabarvené: Plamenný výtrysk (Velké říjnové socialistické revoluce), dělníci ducha, (umělecké dílo je) holubicí humanistického poselství klidu aj.²⁸⁶ Text provolání měl vyznít jako jakýsi manifest angažovaných umělců a jako apel na ostatní část společnosti, pro níž byli vždy představitelé kultury nezpochybnitelnými autoritami až ikonami. Ačkoliv se v době existence komunistického systému nemluvílo o existenci různých vrstev (či přímo) tříd společnosti, mohli být ale právě herci a další populární umělci vnímáni příslušníky nižších příjmových skupin negativně, jako jakási nepatřičná elita. Prakticky jedinou prací, v níž se v období tzv. socialismu přiznávalo, že v Československu existuje rozvrstvení společnosti, je kniha kolektivu sociologa Pavla Machonina *Československá společnost - Sociologická analýza sociální stratifikace*. Vyšla v roce 1969 a ihned byla stažena z prodeje. Důvodem byl právě reformní pohled na sociální rozvrstvení československé společnosti. Machonin specifikuje celkem 6 společenských vrstev: od nemanuálních, duševních pracovníků, přes odborné nemanuální, mix nemanuálních a dělníků, kvalifikovaných dělníků a úředníků, méně kvalifikovaných dělníků a rolníků až po nekvalifikované osoby.²⁸⁷ Tato analýza však v době normalizace oficiálně nemohla platit. Autorům, v čele s Machoninem, bylo v období normalizace znemožněno pracovat v oboru a sám hlavní autor byl dokonce jako tzv. „pravicový element“ explicitně jmenován ve známém *Poučení z krizového vývoje*.²⁸⁸

Proto bylo důležitou součástí tehdejší propagandy – a tudíž i textu Anticharty – přesvědčování, že sami umělci se považují za „obyčejné občany,“ nenadřazené komukoliv,

²⁸⁶ srov. Provolání čs. výborů uměleckých svazů, Rudé právo, 29. 1. 1977, s. 1.

²⁸⁷ srov. Machonin, P.: Sociální stratifikace v Československu, in: Machonin, P. a kol.: Československá společnost - Sociologická analýza sociální stratifikace, s. 123.

²⁸⁸ srov. Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po XIII. sjezdu KSČ – Rezoluce k aktuálním otázkám jednoty strany, s. 33.

naopak stojící na jedné úrovni s dělníky. Tento efekt se dostavil, což kladně hodnotí i zde výše zmiňovaná informace o ohlasech na Chartu 77 předložená předsednictvu ÚV KSČ 4. února 1977: „Veliký ohlas v celé naší veřejnosti vyvolalo slavnostní shromáždění umělců...v Národním divadle...Pracující velmi pozitivně hodnotí tak spontánní přístup umělecké fronty k podpoře politiky strany. Například dělník Karel Hýlek z SONP Kladno k tomu řekl: „Měl jsem dobrý pocit, že tváře, které znám z obrazovky, divadla, či filmu...se staví do stejné fronty s námi, pracujícími ze závodů, šachet, ze zemědělství...“²⁸⁹ Anticharta přímo tvrdila, že: „...od dvacátých let dodnes drtivá většina mistrů naší kultury šla a jde ve svém úsilí věrně s dělnickou třídou, s komunistickou stranou ve znamení Velkého Října.“²⁹⁰ V této větě je užito implicitní aluze na slavnou stať sovětského spisovatele Maxima Gorkého *S kým jdete*, „mistři kultury“,²⁹¹ respektive na její parafrázi, kterou použila KSČ už v roce 1946 jako jedno z důležitých hesel ve vítězných volbách: „Mistři kultury jdou s námi!“²⁹² Komunistické vedení si bylo v roce 1977 - stejně jako v roce 1946 - velmi dobře vědomo známosti a oblíbenosti umělců i mezi nekomunistickou veřejností a očekávalo, že zapojení osobností kultury do kampaně proti Chartě 77 bude mít stejný dopad jako zmiňovaná volební kampaň z roku 1946. Je ovšem otázkou, zda většina publika v roce 1977 znala Gorkého stať (její česká verze vyšla v roce 1950) i spojitost s volbami a zda tedy tato intertextová vazba měla a mohla takto fungovat. Jejím hlavním záměrem tak zřejmě bylo pouze ukázat to, že umělci stojí na „stejně straně“ jako tzv. obyčejní lidé, a jako metatextový prostředek mohla fungovat asi jen u vzdělanější části populace. Pravděpodobně jasnější byla (opět pomocí nepřímé citace) tato vazba v místě, kde byly užity lyrické motivy: „Naše země, v tisíci svých podob

²⁸⁹ NA, F ÚV KSČ 02/1 - sv. 29, arch. j. 32, k infomaci 9 – Informace o průběhu členských schůzí ZO KSČ na počátku roku 1977 a o ohlasech na chartu 77 – 10 stran A4 (+ průvodní list + tabulky), s. 7.

²⁹⁰ ibid, s. 1.

²⁹¹ srov. Gorkij, M.: *S kým jdete, mistři kultury?*

²⁹² Šlo prakticky o poslední řádnou „klasickou“ volební kampaň, které se KSČ zúčastnila. Po puči v roce 1948 se volby v tradičním demokratickém slova smyslu nekonaly, takže KSČ až do pádu režimu nemusela soupeřit s jinými politickými subjekty v otevřeném volebním klání a nemusela tudíž konat žádné standardní kampaně.

tak lícená a každému z nás tak drahá, nám byla dána jako kolébka i jako domov.“²⁹³ Inspirace *Májem* Karla Hynka Máchy²⁹⁴ (popř. básněmi v próze Františka Halase²⁹⁵, které jsou v jistém smyslu intertextovou citací *Máje*) je evidentní, přičemž se dá předpokládat, že zde jako metatext mohla fungovat: známost Máchy (popř. Halase) byla určitě rozšířenější než známost Gorkého. Anticharta ale pracovala i s přímými citacemi osob známých umělců (Smetana, Hviezdoslav, Chalupka) a jejich děl.²⁹⁶

V textu Anticharty nalezneme i řadu velmi typických běžných dobových frází („...jdeme bok po boku s umělci Sovětského svazu a ostatních socialistických zemí, s nimiž máme společný cíl rozvoje socialistického života.“²⁹⁷), užívaných v textech stranických funkcionářů které zjevně chtěly posílit vědomí internacionálního charakteru soužití v sovětském bloku, jeho vnímání bylo československou společností po roce 1968 značně otřeseno. Obecně vzato: snaha o textový výklad roku 1968 a jeho vnucení veřejnosti byla jedním ze základních paradigmat politického diskurzu 70. a 80. let.

Stejně jako je celý text Anticharty z hlediska tehdejšího diskurzu vnímatelný jako viditelně kontrastní, je i uvnitř samotného textu jediná věta, která s jeho zbytkem evidentně silně disonuje. Je to jediná věta, která reálně poukazuje na jakousi skupinu osob, kteří nesdílejí shodné názory a jsou tudíž zjevnými nepřáteli socialismu. Toto souvětí i stylem zřetelně vyčnívá a jako by bylo jediným přímým intertextovým odkazem na předchozí články, především na „*Ztroskotance*“: „Proto však také pohrdáme těmi, kdo v nezkrotné pýše, ješitné nadřazenosti, sobeckém zájmu nebo dokonce za mrzký peníz se kdekoli na světě - a také u nás se našla skupinka takových odpadlíků a zrádců - odtrhnou a izolují od vlastního lidu, jeho života a skutečných zájmů a s neúprosnou logikou se stávají nástrojem antihumanistických sil

²⁹³ Provolání čs. výborů uměleckých svazů, Rudé právo, 29. 1. 1977, s. 1.

²⁹⁴ srov. Mácha, K. H.: *Máj*.

²⁹⁵ srov. Halas, F.: *Hlas domova*.

²⁹⁶ srov. Provolání čs. výborů uměleckých svazů, Rudé právo, 29. 1. 1977, s. 1.

²⁹⁷ *ibid*, s. 1.

imperialismu a v jejich službě hlasateli rozvratu a nesvárů mezi národy.”²⁹⁸ Rozdíl mezi klidným tónem ostatních odstavců a negativistickým stylem této jediné věty je patrný na první pohled. Všímá si toho i jeden z prvních signatářů Charty 77 Jiří Dienstbier v textu, rozšiřovaném v samizdatu a datovaném 31. lednem 1977 a dochovaném v ČSDS. Dvoustránková analýza s názvem *Měsíc s Chartou* je trefným souhrnem událostí kolem signatářů během prvního měsíce existence Charty 77. Dienstbier o textu Anticharty píše: „...stovky nic neříkajících slov měly utlumit krátkou větičku o skupince odpadlíků a zrádců, která se „také u nás našla.““²⁹⁹ Je zjevné, že ona věta svým umístěním v textu měla poukazovat na minoritní význam, který podle tehdejšího režimu Charta 77 představovala. Je zde užito kakofonie ke zdůraznění nepříjemnosti a nepatřičnosti obsahu této věty. Je jistým záměrně rušivým elementem v celém textu, zjevně proto, aby i tak byla vnímána Charta 77.

²⁹⁸ Provolání čs. výborů uměleckých svazů, Rudé právo, 29. 1. 1977, s. 1.

²⁹⁹ NM – HM – ČSDS, Sb. Charta 77 – karton Texty k Chartě 77 leden-březen 1977 – J. Dienstbier: Měsíc s Chartou – průpis - 2 strany A4.

Postoje účastníků a signatářů tzv. „Anticharty“

Nutno předeslat, že výraz „Charta 77“ se zde explicitně nikde neobjevuje, v tehdejší době však muselo být jasné že tato věta odkazuje právě na Chartu 77 a její signatáře. Ačkoliv její text nebyl samozřejmě ani v této fázi kampaně nikdy zveřejněn, společenské povědomí o její existenci bylo vysoké. Bylo to tedy nepochybně zřejmé i účastníkům shromáždění, kterými byli přední českoslovenští umělci. Tito lidé, v mnoha případech skutečně patřící k intelektuální a kulturní elitě společnosti, museli při své inteligenci a znalostech poměrů jednoznačně vědět, kdo jsou oni v textu zmiňovaní „odpadlíci a zrádci“. Signatářům Anticharty tedy bylo jasné, proti komu je namířen i jejich podpis.

Porevoluční vysvětlování, omlouvání, či bagatelizace účasti na této akci jsou tak značně nevěrohodné. Už v roce 1980 v esejí *K otázce chartismu* napsal Václav Černý o zlehčování účasti na Antichartě: „Každý jednotlivě a všichni dohromady si najdou přiléhavé jméno pro sebe i svoje chování, od první minuty jsou mezi nimi takoví, kdo hledají výmluvy, alibismus je v Čechách domovem.“³⁰⁰ Antichartisté spáchali hromadné désaveu,³⁰¹ píše Černý.³⁰² Pokud tímto výrazem bylo míněno, že po případné změně poměrů bude podpis Anticharty přítěží, Černý se v tomto odhadu mýlil. Stejně chybný odhad nabízí i spisovatel Jaroslav Putík, který v deníkové knize *Odchod ze zámku* o „antichartistech“ napsal: „Tohle jim nebude prominuto.“³⁰³ Po státním převratu v roce 1989 nebyl žádný ze signatářů Anticharty za svůj postoj jakkoliv umělecky, existenčně či jinak postižen.³⁰⁴ Naopak se účastníci shromáždění, pokud už byli dotázáni, snažili většinou význam akce, i své účasti na ní, relativizovat a snižovat. Podle editorky sborníku *Anticharta* Terezie Pokorné jedinými, kteří po roce 1989

³⁰⁰ K otázce Chartismu, in: Černý, V.: V zúženém prostoru, s. 367.

³⁰¹ Ve francouzštině doslova „sebevražda“.

³⁰² srov. K otázce Chartismu, in: Černý, V.: V zúženém prostoru, s. 367.

³⁰³ Putík, J.: *Odchod ze zámku*, s. 253.

³⁰⁴ Výjimkou byla pouze Jiřina Švorcová, ta musela opustit Divadlo na Vinohradech, důvodem však nebyla samotná Anticharta, ale její zřejmá celková zkompromitovanost z dob, kdy byla v čele svazu dramatických umělců, kde působila od počátku 70. let a v ÚV KSČ, jehož členkou byla od roku 1976.

prokazatelně veřejně svého podpisu litovali, byli herci Michal Pavlata a Jiří Ornest a scénárista a herec Zdeněk Svěrák.³⁰⁵

Zajímavé svědectví, dokazující na příkladu herce Eduarda Cupáka, že účast na Antichartě pravděpodobně šlo odmítnout i v případě populární osobnosti, přináší teatrolog Jindřich Černý. V knize *Eduard Cupák* cituje Cupákova známého, herce Mirko Maršálka: „Eduard dostal na ten mítink číslovanou pozvánku, ale nikam nešel. Byl jsem u nich na večeři a koukali jsme se na tu hanbu v televizi. Povídám mu: Tak od zítřka máš druhou distanc. Odpověděl mi: No co, tak nebudu pít myslivce, ale rum. Distanc však tentokrát nedostal. Moc měla asi víc starostí s chartisty. A Eduard dokázal, že to šlo – nepodepsat se tam.“³⁰⁶ Výpověď je cenná i proto, že naznačuje nejen, že odmítnout šlo, ale především, že za odmítnutí participace na tomto podniku nemusel nutně následovat trest, byť je jasné, že tlak doby byl velmi silný.

Pozoruhodný pokus o komunikaci směrem od signatáře Charty 77 k signatáři Anticharty nalezneme ve vzpomínkové knize *Příběh se závorkami (Alternativy)* kulturního publicisty Sergeje Machonina, jednoho z prvních, kteří se pod Chartu 77 podepsali. Machonin zde přetiskuje svůj dopis Josefu Vinklářovi, který je datován 4. dubnem 1977. Známemu herci Vinklářovi zde ostrými slovy vytýká jeho televizní vystoupení proti někdejšímu blízkému příteli, spisovateli Pavlu Kohoutovi, jednomu ze strůjců myšlenky Charty 77: „Je to hanebnost, neomluvitelná ničím.“³⁰⁷ Zároveň se zde zamýšlí nad motivacemi signatářů Anticharty: „...Dívám-li se na to velké množství dobrovolně nedobrovolných podpisů z hlediska člověka, který podepsal opačný list papíru, nemám zrovna dobrý pocit. Ani ne tak nad všemi těmi umělci jako nad tím, že moc vládnoucí této společnosti je mohla tak hravě vehnat do potupy.“³⁰⁸

³⁰⁵ srov. Pokorná, T.: Úvodem, in: Karlík, V. – Pokorná, T.: Anticharta, s. 6.

³⁰⁶ Černý, J.: Eduard Cupák, s. 148.

³⁰⁷ Machonin, S.: Příběh se závorkami (Alternativy), s. 258.

³⁰⁸ ibid, s. 258.

Komunistický režim hodlal samozřejmě účasti řady předních umělců, mezi nimiž bylo i mnoho nečlenů KSČ, silně propagandisticky využít. Zvláštní pozornost při televizním přenosu kamery věnovaly Janu Werichovi, v té době již těžce nemocnému. Pro většinu české společnosti byl tento legendární a oblíbený herec a spisovatel přes své dlouholeté kompromisy s režimem považován za jeho odpůrce. Navíc je fakt, že po roce 1968 mu byla tvůrčí činnost značně omezována. Právě proto vyvolala jeho přítomnost a následný podpis svolání velké překvapení mezi širokou veřejností a především v okruhu signatářů Charty 77. Pavel Kohout o televizních záběrech Jana Wericha z Národního divadla napsal v knize *Kde je zakopán pes*: „Dlouho a požívačně spočívaly čočky kamer na vyhaslé tváři tolik let umlčovaného Jana Wericha. Veliký starý klaun, kterého pro jeho paličatý duchovní odpor miloval celý národ, připomínal teď k smrti usmýkanou velrybu.“³⁰⁹ Fakt, že režie televizního přenosu si záměrně často vybírala snímání Werichovy tváře potvrzují i další, emotivně laděné výpovědi – například v knize Kohoutovy dcery Terezy Boučkové *Indiánský běh*: „Nejvíce nám ukazují jednu vrásčitou tvář a člověku se chce plakat. On je tu taky, ach, jak tohle dokázali.“³¹⁰ Další je z pera herečky Vlasty Chramostové. Je zároveň důkazem, jak velkým šokem byla účast Jana Wericha na shromáždění Anticharty: „Úplně nehybná byla známá tvář jednoho z nejslavnějších. Seděl na kraji řady a televizní kamera si ten záběr vychutnala. Strašně jsem se lekla. Proboha, to je přece...Ne! Ale ano! Je to on!“³¹¹ V podobném, šokovaném tónu píše i Jaroslav Putík, který Chartu 77 nepodepsal, ale patřil k zakázaným literátům: „...drtivý je Werich...Proč? Kvůli dceři? Zase ty děti? Sliby? Výhrůžky? Peníze? Stáří? Nemoc?“³¹² V pozdějších letech se objevila řada názorů, zpochybňujících Werichův podpis pod Antichartou, či zlehčujících jeho účast. Novinář František Cinger v knize *12 podob Jana Wericha* uvádí, že Werich údajně poté, co zjistil, jaký dokument podepsal, žádal

³⁰⁹ Kohout, P.: *Kde je zakopán pes*, s. 432.

³¹⁰ Boučková, T.: *Indiánský běh*, Křepelice, Když milujete muže, s. 29.

³¹¹ Chramostová, V.: *Vlasta Chramostová*, s. 231.

³¹² Putík, J.: *Odchod ze zámku*, s. 253.

ministra vnitra Jaromíra Obzinu o vysvětlení a možnost dementi.³¹³ Podrobněji se této otázce věnuje hlavní aktérka Anticharty, herečka Jiřina Švorcová. V knihách *Býti Švorcovou* i *Jiřina Švorcová osobně* tvrdí, že Werich žádal zajištění stažení svého podpisu (s tím, že měl zato, že podepisuje jen jakousi prezenční listinu) po významném normalizačním divadelníkovi, řediteli Divadla na Vinohradech, Zdeňku Míkovi. Ten podle Švorcové za Werichem poslal dalšího populárního herce Miloše Kopeckého, který jej údajně přesvědčil, aby dále na odvolání podpisu nenaléhal.³¹⁴ Veřejně skutečně Werich nikdy svou účast a podpis nezpochybnil. A ani v autentických dochovaných záznamech nelze nic podobného nalézt.

Za takovéto záznamy lze bezesporu považovat například Werichovy osobní dopisy, které si vyměňoval se svým někdejší divadelním a filmovým alter egem Jiřím Voskovcem. Voskovec, který se po návratu z válečného exilu v USA opět do emigrace v době komunismu vrátil, udržoval s Werichem až do jeho smrti (oba zemřeli počátkem 80. let krátce po sobě, Werich o několik měsíců dříve) intenzivní korespondenci. Ta vyšla tiskem, a i její editor Ladislav Matějka si explicitně v poznámce všímá, že kromě jedné Voskovcovy (nikoli Werichovy!) zmínky, není v dopisech ani jediné slovo o Antichartě.³¹⁵ Což vzhledem k celoživotnímu blízkému přátelství obou mužů a velmi osobní rovině, v níž si dopisovali, může znamenat, že Werich si byl vědom problematičnosti Anticharty a bylo mu nepříjemné si na ni vyměňovat s Voskovcem názory. Ze zmiňované Voskovcovy poznámky je ale cítit zjevný sarkasmus: „HARPO mi poslala výstřižek s fotkou tebe, sedícího doličně v hledišti...Na jevišti byli shromáždění různí tví spolunárodní umělcové a kyně, a tam jste se na sebe národně dívali...“³¹⁶ V každém případě: k žádnému dementi Werichova podpisu nikdy nedošlo, Jan Werich skutečně Antichartu signoval. Normalizačnímu režimu tím prokázal neocenitelnou službu.

³¹³ srov. Cinger, F.: 12 podob Jana Wericha, s. 180.

³¹⁴ srov. Zapletal, J.: *Býti Švorcovou*, s. 174., resp. srov. Graclík, M. – Nekvapil, V.: *Jiřina Švorcová osobně*, s. 314.

³¹⁵ Srov. Matějka, L.: IX. Lucerna, in: Voskovec, J. – Werich, J.: *Korespondence III.*, s. 333.

³¹⁶ 21. 2. 1977 – Voskovec Werichovi, in: Voskovec, J. – Werich, J.: *Korespondence III.*, s. 336.

Dobová periodika o tzv. „Antichartě“

Den po shromáždění Anticharty, 29. ledna 1977 mu samozřejmě Rudé Právo věnovalo na prvních dvou stranách značnou pozornost. Otisklo celý text Anticharty³¹⁷ a pod oficiálním názvem prohlášení *Za nové tvůrčí činy ve jménu socialismu a míru* materiál o schůzi v Národním divadle³¹⁸ a přepis tam přednesených vystoupení.³¹⁹ Během následujících dnů se postupně k textu Anticharty připojovaly i další osobnosti, které přímo v Národním divadle nebyly. Rudé právo se dál Antichartou zabývalo velmi detailně. 31. ledna (den předtím byla neděle, noviny tedy nevycházely) se kromě jmen dalších signatářů³²⁰ objevil redakční úvodník *Rozhodné slovo*. Celkem věrně popisoval taktiku, kterou komunistické vedení v případě kampaně proti Chartě 77 zvolilo – nejprve se proti Chartě 77 vyjadřovali méně známí lidé a nyní, jako další stupeň kampaně, v masovém měřítku i populární umělci: „...nyní jim dává odpověď výkvět naší kultury, když předtím své odhodlání a postoje vyjádřily tisíce pracujících.“³²¹ Přesto ale ani v této fázi nechyběly rezoluce pracujících. Tak jako *Ztroskotanci a samozvanci* a další lednové články cílily přímo proti Chartě 77 a Anticharta se zaměřila naopak na oslavu toho z pohledu režimu pozitivního, vyjadřovali i pracující od této chvíle spíše uspokojení nad tím, že se k nim umělci „přidali“ než aby primárně kritizovaly chartisty. Byla to tedy další fáze kampaně, jejíž podstatou bylo děkování populárním osobnostem, že se připojili k názorům běžných občanů, vyjadřovaných během ledna. 31. ledna uveřejnilo Rudé právo (šifra „ře“) tyto hlasy pod titulkem *Promluvili lidu ze srdce*.³²² Zde již zmiňovaný lingvista Petr Fidelius se ve své analýze *Řeč komunistické moci* – v kapitole *Lid a jeho úloha* pozastavuje nad užíváním v té době mimořádně zprofanovaného

³¹⁷ srov. Provolání čs. výborů uměleckých svazů, Rudé právo, 29. 1. 1977, s. 1.

³¹⁸ srov. Za nové tvůrčí činy ve jménu socialismu a míru, Rudé právo, 29. 1. 1977, s. 1.

³¹⁹ srov. ibid, s. 2.

³²⁰ srov. Jasný postoj tvůrčích pracovníků, Rudé právo, 31. 1. 1977, s. 2.

³²¹ Rozhodné slovo, Rudé právo, 31. 1. 1977, s. 1.

³²² srov. Promluvili lidu ze srdce, Rudé právo, 31. 1. 1977, s. 1.

slova „lid“ i na základě tohoto textu. Na jeho příkladě sarkasticky připomíná, že podle tehdejších autorů propagandistických komunikátů „...umělci, ač se „z lidu zrodili“, nejsou jeho součástí, neboť „jdou po jeho boku“...“³²³ Poukazuje zde i na zaměňování slov „lid“ a „strana“ a nad splýváním těchto pojmů v dobové publicistice.³²⁴ 31. ledna se ještě v RP objevila rádoby poetická kurzíva Vladimíra Hroudy *Další a další*, oslavující slavnostní atmosféru, která dle autora v Národním divadle během Anticharty panovala.³²⁵ Pod názvem *V zájmu šťastného života* otisklo Rudé právo ohlasy na Antichartu ze Sovětského svazu a Polska (samozřejmě pozitivní).³²⁶ List ÚV KSČ pokračoval ve stejném stylu i v dalších dnech: 1. února vyšel úvodník, přímo vyzdvihující názorové sepjetí dělníků a tvůrčí inteligence *Po boku lidu*, odpověď na Chartu 77 nazýval „mohutnými údery zvonu“³²⁷ A opět pochvalné dopisy kolektivů směrem k antichartistům (šifra „lc“) – *Tvůrčími činy pro společný cíl*³²⁸ a seznam dalších podpisů – *Další umělci připojují své podpisy*.³²⁹ Mimo téma Anticharty, ale v jasném kontextu uveřejnilo Rudé právo 1. února také agenturní zprávu ČTK *Postup podle čs. zákonů* o tom, že Charta 77 je v rozporu s československými zákony a že s tímto názorem byli její představitelé seznámeni.³³⁰ (Lehce matoucí titulek, obsahující spojení „podle zákonů“ je vztahován nikoli k Chartě 77, ale naopak k postupu státní moci proti jejím protagonistům.) Ten samý den uveřejnil v RP komentář *Nepochodí* Karel Douděra. Odmítal v něm snahu americké odborové centrály a jmenovitě legendárního odborového předáka George Meanyho kritizovat události v Československu s tím, že americké odbory by neměly naslouchat představitelům Charty 77 (zmiňuje P. Kohouta a Z. Mlynáře).³³¹ Zajímavou ukázkou jakéhosi socialistického cross-promotion pak Rudé právo ten samý den

³²³ Lid a jeho úloha, in: Fidelius, P.: Řeč komunistické moci, s. 21.

³²⁴ srov. ibid, s. 22.

³²⁵ srov. Hrouda, V.: *Další a další*, Rudé právo, 31. 1. 1977, s. 1.

³²⁶ srov. *V zájmu šťastného života*, Rudé právo, 31. 1. 1977, s. 5.

³²⁷ srov. *Po boku lidu*, Rudé právo, 1. 2. 1977, s. 1.

³²⁸ srov. *Tvůrčími činy pro společný cíl*, Rudé právo, 1. 2. 1977, s. 1.

³²⁹ srov. *Další umělci připojují své podpisy*, Rudé právo, 1. 2. 1977, s. 2.

³³⁰ srov. *Postup podle čs. zákonů*, Rudé právo, 1. 2. 1977, s. 2.

³³¹ srov. Douděra, K.: *Nepochodí*, Rudé právo, 1. 2. 1977, s. 2.

přináší v malém článku odkazujícím na právě vycházející číslo týdeníku Tvorba. Pod názvem *Tvorba o Drtinovi* čtenářům doporučuje, aby si v novém čísle Tvorby přečetli právě článek *Spojť se i s čertem*, který pomlouvá jednoho z nejproslulejších prvosignatářů Charty 77, někdejšího ministra spravedlnosti Prokopa Drtinu.³³² 2. února byl na titulní straně RP úvodník *Ve jménu socialismu*. V duchu této fáze kampaně popisuje Československo roku 1977 jako klidnou socialistickou zemi a dává ji do kontrastu s rokem 1968.³³³ O chartistech opět na jednom místě píše jako o ztroskotancích, samozvancích, rozvratnících, agentech a reakčnících a označení „disident“ považuje za „cudný výraz Západu“.³³⁴ Opět jsou zde další rezoluce schvalující Antichartu³³⁵ i další podpisy pod ní.³³⁶ V poznámce (šifra „kl“) *Došel jim dech* si také autor stěžuje na to, že ve Francii, kde tou dobou probíhala přehlídka československého filmu, si tamní média Anticharty nijak nevšimla.³³⁷ I v dalších dnech pokračovalo samozřejmě Rudé právo ve stejných intencích.

I ostatní stranická periodika nezůstávala po Antichartě stranou. Například na stránkách Tribuny je v čísle 5 z 2. února otištěn celý text Anticharty pod oficiálním titulem *Za nové tvůrčí činy ve jménu socialismu a míru*,³³⁸ navíc je na straně 1 shrnující komentář Růženy Humlové *Jednota se potvrdila*,³³⁹ který je ale zjevně psán již před shromážděním v Národním divadle, neboť se věnuje nikoliv názorům umělců, ale obecně tomu, že se k protestům proti disidentům připojilo údajně velké množství pracujících. Tomuto tématu se autorka zřejmě v té době měla za úkol věnovat zvlášť zevrubně, neboť na straně 6 je zde opět pod jejím jménem a titulkem *Pádne odpovědi* jakýsi souhrn protestních dopisů, které v té době do redakce došly.³⁴⁰ Reakce zahraničních komunistických listů na Chartu 77 opět Tribuna otiskla

³³² srov. Tvorba o Drtinovi, Rudé právo, 1. 2. 1977, s. 2.

³³³ srov. Ve jménu socialismu, Rudé právo, 2. 2. 1977, s. 1.

³³⁴ srov. ibid, s. 1.

³³⁵ srov. Umělci bok po boku s naším lidem, Rudé právo, 2. 2. 1977, s. 1.

³³⁶ srov. Proud podpisů dalších umělců, Rudé právo, 2. 2. 1977, s. 2.

³³⁷ srov. Došel jim dech, Rudé právo, 2. 2. 1977, s. 2.

³³⁸ srov. Za nové tvůrčí činy ve jménu socialismu a míru, Tribuna, č. 5, 1977, s. 1.

³³⁹ srov. Humlová, R.: Jednota se potvrdila, Tribuna, č. 5, 1977, s. 1.

³⁴⁰ srov. Humlová, R.: Pádne odpovědi, Tribuna, č. 5, 1977, s. 6.

v rubrice *Takový to byl týden*.³⁴¹ Antichartě samotné se Tribuna podrobněji věnovala až v čísle 6 (9. února). Zásadní nepodepsaný redakční komentář je zde uveřejněn na titulní straně pod názvem *S kým jdou mistři kultury?* Tato otázka, která je obsažena i v textu Anticharty a je intertextovou vazbou na zde zmiňovanou Gorkého stat³⁴² i na volební heslo KSČ z roku 1946,³⁴³ byla – což se i zde potvrdilo – jedním z klíčových témat Anticharty: přesvědčení, že všeobecně uznávaní umělci stojí na straně KSČ (a tím i „prostých“ obyvatel) a nikoliv na straně nepřátel socialismu, kteří si donedávna mohli myslet opak. Tento článek přímo uvádí, že disidenti měli tvrdit, že umělci jsou na jejich straně, ale Anticharta ukázala, že tomu tak není. Doslova: „Říkali: mistři kultury jdou s námi.“³⁴⁴ Komentář se také dotýká minulosti některých chartistů v jasné narážce na Pavla Kohouta a jeho tvorbu z 50. let: „...mistři se smrskli na několik veršotepců, známých v 50. letech svými dogmatickými názory.“³⁴⁵ Tento názor Tribuny je zvlášť zarážející: odsudek „dogmatických“ názorů z 50. let se v kampani proti Chartě 77 opět hodil, přesto, že celá kampaň byla vedena výrazovými prostředky, které se těm z 50. let podobaly, a především přesto, že oficiální stanoviska doby normalizace se obecně nijak zvlášť kriticky vůči 50. letům nevymezovala. Komentář *S kým jdou mistři kultury?* v Tribuně také potvrzuje zásadní význam oné jediné věty o „odpadlících a zrádcích“ v provolání umělců tím, že ji celou cituje.³⁴⁶ Tribuna v šestém čísle také opět přináší kritické ohlasy na Chartu 77 ze zahraničí v rubrice *Takový to byl týden*³⁴⁷ a pod šifrou „rh“ (pravděpodobně opět Růžena Humlová – její iniciály i stejné téma) čtenářské ohlasy s titulkem *Neprojdou*.³⁴⁸

V časopise Tvorba kampaň po Antichartě vyvrcholila pátým číslem, vydaným 2. února., tedy týden po zveřejnění Anticharty Na titulní straně je přetištěno provolání *Za nové tvůrčí*

³⁴¹ srov. *Takový to byl týden*, Tribuna, č. 5, 1977, s. 2.

³⁴² viz zde pozn. 291.

³⁴³ viz zde pozn. 292.

³⁴⁴ *S kým jdou mistři kultury?*, Tribuna, č. 6. 1977, s. 1.

³⁴⁵ ibid, s. 1.

³⁴⁶ srov. ibid, s. 1.

³⁴⁷ srov. *Takový to byl týden*, Tribuna, č. 6. 1977, s. 2.

³⁴⁸ srov. *Neprojdou*, Tribuna, č. 6. 1977, s. 6.

činy ve jménu socialismu a míru,³⁴⁹ na straně 2 chválí Miloš Vojta účastníky Anticharty v článku nazvaném *Umělci národu a národ sobě*, explicitně vyzdvihuje ty známé herce, kteří se shromáždění zúčastnili přesto, že nejsou členy KSČ: Karla Högera, Jiřinu Šejbalovou, Rudolfa Hrušínského a samozřejmě Jana Wericha.³⁵⁰ Je pochopitelné, že je autor zmiňuje, protože právě oni měli u občanů vysoký umělecký i morální kredit a bylo tudíž pro propagandu zvláště výhodné postavit je do jedné řady se stranicky angažovanými umělci. Podobně v témže čísle píše i Jaroslav Kořínek v textu *Z lidu a pro lid*, kde uvádí, že: „...Nejlepší představitelé naší kultury řekli své jasné slovo...“³⁵¹ Na straně 2 je ještě *Dopis Tvorbě*,³⁵² v němž se k Chartě 77 vyjadřuje (samozřejmě kriticky) Zdeněk Stříbrný, profesor FF UK. Zásadní materiál, vztahující se v Tvorbě č. 5 k Chartě 77 (a nikoli Antichartě) byl onen článek, na nějž zmiňovanou upoutávku otisklo Rudé právo 1. února.³⁵³ Šlo o text Miloše Proška *Spoj se i s čertem* o Prokopu Drtinovi. Tento ministr spravedlnosti poslední vlády před Únorem 1948 byl jedním z nejproslulejších prvosignatářů Charty 77, jehož podpis měl být původně deponován a nezveřejněn, přesto se nakonec mezi protagonisty Charty 77 objevil. Proto bylo jeho jméno – jako představitele tzv. předúnorové buržoazie – komunistickou propagandou velmi často zmiňováno v těch nejhorších souvislostech.³⁵⁴ Sám Drtina proti dehonestujícím zmínkám o své osobě protestoval dopisy premiéru Lubomíru Štrougalovi. Oba se ve strojopisné kopii na jednom listu zachovaly v ČSDS. První byl napsán jako reakce na *Ztroskotance a samozvance* a druhý přímo na zmíněný článek v týdeníku Tvorba, v němž například Drtina píše: „...Vaše vláda nehodlá opravit tvrzení, že jsem jedním

³⁴⁹ srov. Za nové tvůrčí činy ve jménu socialismu a míru, Tvorba, č. 5, 1977, s. 1.

³⁵⁰ srov. Vojta, M.: Umělci národu a národ sobě, Tvorba, č. 5, 1977, s. 2.

³⁵¹ Kořínek, J.: Z lidu a pro lid, Tvorba, č. 5, 1977, s. 3.

³⁵² Stříbrný, Z.: Dopis Tvorbě, Tvorba, č. 5, 1977, s. 2.

³⁵³ viz zde pozn. 332.

³⁵⁴ Prošek, M.: Spoj se i s čertem, Tvorba, č. 5, 1977, s. 4.

z organizátorů a vydavatelů CH 77...Nejen, že jste mé žádosti nevyhověli, ale připustili jste namísto toho, aby byl o mně uveřejněn článek v Tvorbě...“³⁵⁵

Dobová periodika tedy i po Antichartě pokračovala v kampani proti chartistům, její styl byl, jak už bylo specifikováno, přece jen poněkud odlišný. A zaměřoval se především na opakování oslavných tezí směrem k umělcům, kteří se mítinku v Národním divadle zúčastnili, či se k prohlášení postupně přidávali. Tisk přinášel i další fotografie z akce. Momentka jistě není přesvědčivým důkazem, přesto je z některých možno vyčíst, že si pravděpodobně někteří účastníci uvědomovali, čeho se svou přítomností a podpisem dopouštějí: například na fotografii ČTK, zachycující umělce čekající na podpis Anticharty, je zřejmý kontrast mezi nadšením ve tváři herečky Světlý Amortové (dlouholeté členky KSČ, která patřila dle svědectví Vlasty Chramostové ke čtyřem členkám činohry Divadla Na Vinohradech, které v 50. letech požadovaly explicitně trest smrti pro kolegyni Jiřinu Štěpničkovou za její pokus o útěk z Československa³⁵⁶) a zasmušilým výrazem herce Miloše Kopeckého.³⁵⁷ Podíl těch signatářů, kteří Antichartu nepodepisovali z přesvědčení, není tím menší.

³⁵⁵ NM – HM – ČSDS, Sb. Charta 77 – karton Texty k Chartě 77 leden-březen 1977 – Kopie dopisů předsedovi vlády ČSSR Lubomíru Štrougalovi - kopie na průpisu - 1 strana A4.

³⁵⁶ srov. Chramostová, V.: Vlasta Chramostová, s. 130.

³⁵⁷ srov. Karlík, V. – Pokorná, T.(eds.): Anticharta, s. 73.

4. února 1977 v Divadle hudby proběhlo další setkání, tentokrát umělců z oblasti populární hudby. (ČST odvysílala záznam 6. února.) Na něm se sešli prakticky všechny známé tváře pop-music té doby, zpěváci, skladatelé, textaři. I oni se svou účastí a následným podpisem připojili k Antichartě. Vystoupili zde skladatelé Karel Svoboda, Karel Vágner a Ladislav Štáidl, zpěvák Jiří Korn, zpěvačka Eva Pilarová (která přednesla text, jímž se shromáždění připojují k Provolání Za nové tvůrčí činy ve jménu socialismu a míru, tj. k Antichartě) a další. Nejznámějším umělcem, který navíc na této akci přednesl hlavní projev, byl zpěvák Karel Gott, stojící v té době na vrcholu popularity. I jeho účast (stejně jako např. účast Jana Wericha na předchozí akci v Národním divadle) tak patřila k nejúčinnějším propagandistickým zbraním režimu. Sám Gott na počátku normalizace nakrátko emigroval, vrátil se na osobní naléhání Gustáva Husáka, který mu zajistil beztravnost a zvláštní postavení. Spisovatel Milan Kundera ve své *Knize smíchu a zapomnění* o vzájemné potřebnosti Husáka a Gotta v 70. letech napsal, že prezident zapomnění (Husák) a idiot hudby (Gott) pařili k sobě, a připomínal Husákův dopis Gottovi do emigrace, v němž Husák zdůrazňuje možnou vzájemnou výhodnost Gottova návratu.³⁵⁸ Gottova účast na Antichartě byla tudíž logickou zpěvákovou protislužbou za přízeň režimu. I ke shromáždění umělců z oblasti zábavné hudby, se později připojovali další, kteří se akce samotné nemohli zúčastnit, na stránkách Rudého práva i v dalších dnech přibývalo množství dalších podpisů³⁵⁹.

³⁵⁸ srov. Kundera, M.: *Knih smíchu a zapomnění*, s. 191.

³⁵⁹ Fakt, že v Rudém právu se postupně objevovaly podpisy i umělců, kteří na shromážděních v Národním divadle ani v Divadle hudby nebyli, vedl po listopadové revoluci k řadě případů zpochybnění autenticity podpisů, jedná se v každém případě o fakta, která jsou prakticky nedokazatelná.

Paralely mezi tzv. „Antichartou“ a shromážděním českých umělců po atentátu na
Reinharda Heydricha v roce 1942

Novinář Jiří Ruml ve sborníku *Charta 77 očima současníků* srovnává Antichartu s podobným shromážděním, které se (rovněž v Národním divadle) uskutečnilo po atentátu československých vojáků na nacistického protektora Reinharda Heydricha 24. června 1942 (den před vypálením obce Ležáky). Mělo být protestem proti „zrádné emigraci“,³⁶⁰ která atentátníky do Prahy vyslala. Je pravda, že dokonce někteří účastníci akce z roku 1942 a z roku 1977 byli titíž. V této souvislosti se nejčastěji hovoří o herci Karlu Högerovi. K jistě jeho smůle patří fakt, že na záběrech z Anticharty je vidět v první řadě,³⁶¹ na proslulé fotografii herců ze shromáždění v roce 1942 je se vztyčenou pravicí k nacistickému pozdravu zřetelně vidět opět na kraji řady.³⁶² Je ovšem pravda, že Höger v době nacistické okupace aktivně spolupracoval s odbojem a v době Anticharty měl velké rozpory s kulturním establishmentem, které vyústily v jeho odchod z Národního divadla krátce po Antichartě, navíc herec nedlouho nato zemřel.

Paralelu mezi kolaborací s nacismem a komunismem vidí také Vlasta Chramostová, když o Antichartě píše: „Byli tu i...nositelé protektorátních Svatováclavských orlic.“³⁶³ Rozdíl mezi shromážděním z roku 1942 a Antichartou přece jenom existuje. Především je nutno jej hledat v odlišné společenské situaci let 1942 a 1977. Není pochyb o srovnatelnosti nacismu a komunismu, zvrácenosti jejich myšlenek, i postupů, jimiž je představitelé režimů, postavených na obou ideologiích, chtěli uskutečňovat. Přesto se ale období po atentátu na R. Heydricha nedá k normalizaci přirovnat. Heydrich byl jednou z nejvýše postavených osob tzv. třetí říše. Po jeho smrti rozpoutala nacistická moc v českých zemích nebývalý teror,

³⁶⁰ srov. Ruml, J.: Pokus o rekonstrukci jednoho činu, in: Císařovská, B. – Drápala, M. – Prečan, V. – Vančura, J. (eds.): *Charta 77 očima současníků – Po dvaceti letech*, s. 301.

³⁶¹ srov. Karlík, V. – Pokorná, T. (eds.): *Anticharta*, s. 46.

³⁶² srov. Čvančara, J.: Heydrich, s. 226.

³⁶³ Chramostová, V.: *Vlasta Chramostová*, s. 231.

seběmenší náznak odporu se trestal smrtí. Nepomohla ani společenská váženost či známost, jako příklad je možno uvést herečku Annu Letenskou, která byla rovněž na shromáždění přítomna a zanedlouho poté byla nacisty za účast v odboji zavražděna. Novinové články té doby byly (podobně jako v době kampaně proti Chartě 77) naplněny mimořádnou loajalitou a servilitou, a to i ze strany tehdy známých umělců. Historik Jaroslav Čvančara ve své obsáhlé publikaci *Heydrich* připomíná například mezi komunikáty z dobového tisku materiál s názvem *Projevy věrnosti a oddanosti říší*, v němž proti atentátu protestují filmoví umělci,³⁶⁴ ale dokonce i oportunistický článek Jaroslava Seiferta, který v roce 1942 atentát na R. Heydricha kritizoval.³⁶⁵ Vnější podoba těchto projevů srovnání s Antichartou snese. Zásadní rozdíl je ovšem v postihu, kterému by se nositel jiného názoru vystavil v roce 1942 a v roce 1977. V atmosféře heydrichiády pravděpodobně většina umělců věděla, že neuposlechnutí příkazu dostavit se na tryznu za mrtvého protektora, by pro jejich svobodu či dokonce život mohlo mít fatální následky. V takové situaci lze podobné chování pochopit, nikoliv ospravedlnit. V roce 1977 se však jednalo o jednoznačně jiný případ. V letech normalizace hrozily za nepřipojení se k akci typu Anticharty potíže nejvýše v rovině kariérní či existenční. Při srovnání obou akcí tak na první pohled paradoxně, přesto však reálně, podpis Anticharty vyznívá jako zásadnější morální selhání než účast na shromáždění v roce 1942.

Stejně jako u novinářů z období normalizace, je možné i u umělců hledat podobné pohnutky pro jejich konformní či přímo kolaborantské chování. Mezi účastníky Anticharty bylo bezesporu mnoho těch, kteří byli přesvědčenými komunisty, upřímně horujícími pro vládu KSČ. Nemálo signatářů svolání se však připojilo z důvodů ryze pragmatických. Jejich strach z postihu, či snaha zavděčit se režimu, však nemůže být omluvou pro účast na tomto zavrženíhodném podniku.

³⁶⁴ srov. Čvančara, J.: *Heydrich*, s. 227

³⁶⁵ srov. *ibid.*, s. 228.

Je pravda, že řada těch, kteří v době Anticharty stáli na opačných pozicích, včetně signatářů Charty 77, se později rovněž snažili hledat pro antichartisty omluvu či výmluvu. Manželka Pavla Tigrida (která v roce 1977 už dlouhá léta žila ve Francii) Ivana odpověděla autorům sborníku *Charta 77 očima současníků* v roce 1997 na otázku o Antichartě: „...doufala jsem, že podpis pod ní byl u mnoha umělců režimem vynucen.“³⁶⁶ Vlasta Chramostová popisuje, jak se jí někteří signatáři Anticharty chodili omlouvat,³⁶⁷ a připomíná, jakými způsoby režim podpis vynucoval: „Byla místa, kde podpisová listina Anticharty ležela hned vedle listiny výplatní.“³⁶⁸ Přes tuto porevoluční či emigrantskou (a realitě poněkud vzdálenou) shovívavost je však možno shrnout chování účastníků shromáždění Anticharty a signatářů jejího textu slovy historika Milana Otáhal. Ten podepsal Chartu 77 v první skupině a v 90. letech byl autorem prvé zásadní práce, shrnující období normalizace. Ve sborníku *Charta 77 očima současníků* napsal: „Můj dojem byl, že intelektuální elita národa, tak jako již tolikrát v minulosti, opět zklamala.“³⁶⁹

Je možné, že někteří umělci, kteří se k Antichartě připojili, si skutečně neuvědomovali význam textu, který podepisují. Je pravděpodobné, že mnozí z nich měli dokonce vnitřně opačné smýšlení. V každém případě svým podpisem, pod text odsuzující Chartu 77, výrazně napomohli udržení stability normalizačního režimu, kterému tím zároveň na další léta poskytli vysokou míru legitimacy.

³⁶⁶ Anketa o Chartě – odpovědi nesignatářů – Ivana Tigridová, in: Císařovská, B. – Drápala, M. – Prečan, V. – Vančura, J. (eds.): *Charta 77 očima současníků – Po dvaceti letech*, s. 288.

³⁶⁷ srov. Chramostová, V.: Vlasta Chramostová, s. 230.

³⁶⁸ *ibid.*, s. 220.

³⁶⁹ Anketa o Chartě – odpovědi signatářů – Milan Otáhal, in: Císařovská, B. – Drápala, M. – Prečan, V. – Vančura, J. (eds.): *Charta 77 očima současníků – Po dvaceti letech*, s. 237.

Závěr

Charta 77 se od počátku profilovala jako sdružení osob usilujících o dialog s vládnoucí Komunistickou stranou Československa (KSČ), snažící se přimět totalitní moc k respektování lidských a občanských práv, obsažených de iure v tehdy platných zákonech i mezinárodních smlouvách, které se československý stát zavázal respektovat, které ale de facto ignoroval. Chartu 77 od počátku reprezentovali tři mluvčí: spisovatel Václav Havel, bývalý ministr zahraničních věcí Jiří Hájek (I.) a filozof Jan Patočka. Charta 77 prohlašovala, že nemíní být opoziční platformou, připojili se k ní nekomunisté, bývalí komunisté, osoby s různým náboženským přesvědčením, lidé s rozdílnými názory i životními osudy, které komunistický aparát vyřadil z veřejného života, zakázal jim publikovat, oficiálně vystupovat, či přednášet. Většinou šlo o osoby spjaté s tzv. Pražským jarem 1968, o sympatizanty či přímo protagonisty tohoto ojedinělého pokusu o reformu totalitního politického a ekonomického systému. V řadě případů se však jednalo o někdejší velmi přesvědčené komunisty, kteří se sami podíleli na nastolování diktatury KSČ v Československu po puči v únoru 1948, či na jejím prosazování, upevňování a propagaci, zejména v 50. letech, kdy měl protiprávní režim na svědomí největší množství obětí. Na druhé straně se k Chartě 77 hlásilo i nemálo těch, které režim pod vedením KSČ vždy (s výjimkou krátkého mezidobí kolem roku 1968) pronásledoval a perzekvoval. Jakkoli se spojení těchto osob mohlo navenek jevit jako nelogické a přestože v názorech řady z nich dnes najdeme v hodnocení období 70. let diametrální rozdíly (které se koneckonců projevovaly už během dalších let existence Charty 77), postavili se počátkem roku 1977 režimu společně.

Charta 77 byla největším otevřeným vystoupením proti komunistickému režimu v Československu od roku 1968, kdy bylo Pražské jaro ukončeno okupací Československa vojsky pěti zemí Varšavského paktu, respektive od období let 1969 – 1970. Tehdy nová

politická garnitura, instalovaná po vpádu armád pěti států v přímé součinnosti s vedením sovětské komunistické strany (KSSS), rozběhla proces tzv. normalizace, tedy návratu před rok 1968, vylučující jakékoli snahy o liberalizaci panující politické a společenské situace. V řadě aspektů veřejného života byla dokonce normalizace obdobím méně svobodným, než relativně uvolněnější společenské, kulturní i politické poměry druhé poloviny 60. let, předznamenávající Pražské jaro.

Charta 77 od svého počátku také zvýšila povědomí veřejnosti v demokratických státech o situaci v komunistickém Československu. Historik Vilém Prečan shrnul význam Charty 77 v dubnu 1979 do konstatování, že: "...vrátila Československo na politickou mapu Evropy."³⁷⁰ Kanadský expert na československé dějiny Gordon Skilling v roce 1990 sice konstatoval, že zájem západní veřejnosti o Chartu 77 po počátečním obdivu rychle opadl, přesto mezi "informovanou" částí světové veřejnosti (má na mysli především intelektuály) byla Charta 77 vždy velmi ceněna. Připomíná, že už záhy po vzniku Charty 77 se ustavil v Paříži mezinárodní výbor na její podporu.³⁷¹ K desátému výročí vzniku Charty 77 přednesl poselství i americký prezident Ronald Reagan, na adresu československého vedení v něm mimo jiné uvedl: „...nepodařilo se jim oslabit morální váhu těch, kdož měli odvahu apelovat na představitele státu, aby respektovali základní zákony a zásady.“³⁷² Velký ohlas měl vznik Charty 77 v československých exilových kruzích. Sympatie si zde většinou Charta 77 získala i přesto, že ji podepsala řada bývalých členů KSČ, k nimž představitelé emigrace často chovali spíše nechuť nebo minimálně ostražitost. Dokazují to například názory dvou významných novinářů působících v USA, resp. Francii, kteří navíc mnohdy společnou řeč nenacházeli: Ferdinand Peroutka řekl ve Svobodné Evropě 22. ledna 1977 směrem k reakci

³⁷⁰ Prečan, V.: Kultivační a průzkumný význam Charty 77, in: Prečan, V. (ed.): Vývoj Charty – Záznam konference ve Franken, s. 14.

³⁷¹ srov. Skilling, G. H.: Charta 77 v mezinárodních souvislostech, in: Císařovská, B. – Drápala, M. – Prečan, V. – Vančura, J. (eds.): Charta 77 očima současníků – Po dvaceti letech, s. 317.

³⁷² Prohlášení prezidenta USA Ronalda Reagana k 10. výročí založení Charty 77, in: Prečan, V. (ed.): Charta 77 1977 – 1989, s. 156.

československých úřadů na Chartu 77: „Základy republiky jsou položeny na nepřípustnosti debaty.“³⁷³ Pavel Tigrid napsal v prvním čísle svého časopisu Svědectví v roce 1977: „Zbraní podpisovatelů je pravda a slovo, zbraní režimu moc a poslední slovo.“³⁷⁴

Vedle zřetelné prestiže, kterou Charta 77 v zahraničí měla, však její hlavní význam od počátku spočíval v domácí činnosti. Tou se snažila apelovat na komunistický režim, aby dodržoval své vlastní zákony. Ačkoliv od počátku sama sebe prohlašovala za apolitickou sílu, bylo zjevné, že postupným cílem většiny signatářů Charty 77 musí být likvidace totalitního režimu. I přes nejrůznější rozpory mezi Chartou 77 a ostatními opozičními strukturami se postupně stala nejrespektovanější silou, hájící v Československu lidská práva a svobody. Většina dalších opozičních seskupení vznikala v jejím okruhu či se Chartou 77 přímo nebo nepřímo inspirovala. Charta 77 se nikdy během své existence nestala masovou záležitostí, přesto byl její vliv zvláště ve druhé polovině 80. let značný, i mezi nesignatáři měla množství sympatizantů a příznivců. Alojz Lorenc, který stál právě ve druhé polovině 80. let v čele Státní bezpečnosti ve svém pokusu o vzpomínkovou brožuru *Ministerstvo strachu* uvádí, že v roce 1977 nebyla Charta 77 považována za vážné nebezpečí pro komunistický režim.³⁷⁵ Později byla dle jeho svědectví důkladně kontrolována díky síti agentů StB, zároveň ale přestávala být (kolem roku 1987) podceňována.³⁷⁶ Přes zřejmý fakt, že Charta 77 měla ve svých řadách skutečně množství spolupracovníků komunistické tajné policie, se nedá říci, že by byla přímo Státní bezpečností řízena.

V okamžiku vzniku Charty 77 se musela řada osob s rozdílnými názory přenést přes vzájemné antagonismy a začít komunikovat a spolupracovat. Ačkoliv to vedlo k nejrůznějším polemikám uvnitř opozičního společenství, později i k otevřeným roztržkám uvnitř Charty 77 (na některých se zjevně podíleli i zmiňovaní agenti StB), podíl Charty 77 na pádu

³⁷³ Rok 1977 – 22. leden, in: Peroutka, F.: Mluví k vám Ferdinand Peroutka – díl třetí – Rozhlasové komentáře, Rádio Svobodná Evropa (1970-1977), s. 297.

³⁷⁴ Tigrid, P.: Poznámky k událostem – 500 proti realitě, in: Svědectví, č. 53, 1977, s. 3.

³⁷⁵ srov. Lorenc, A.: Ministerstvo strachu – Neskartované vzpomínky generála Lorence, s. 98.

³⁷⁶ srov. ibid, s. 134.

komunistického systému v roce 1989 je nezanedbatelný. Není pochyb o tom, že podpis Charty 77, zvláště v jejích počátcích, vyžadoval mimořádnou osobní statečnost. Signatáři Charty 77 věděli, že se stávají pro vládnoucí kruhy lidmi stojícími na okraji společnosti. Pro drtivou většinu z nich to mělo zásadní existenční či přímo trestněprávní dopad, Jan Patočka bezohledné metody Státní bezpečnosti zaplatil životem. Charta 77 byla jedním z nejodvážnějších počinů nezávislé občanské společnosti v celém období trvání totalitního komunistického režimu v Československu. Naproti tomu kampaň, kterou režim proti Chartě 77 rozpoutal, patří k nejhanebnějším projevům totalitní moci a důkazem, že sdělovací prostředky jen devět let po svém výrazném nadechnutí se v roce 1968 byly v roce 1977 již zcela zbaveny jakékoli autonomie a plně podléhaly státní, resp. stranické moci.

Shromáždění Anticharty zůstává jedním z nejzřetelnějších symbolů zbabělosti části české společnosti v době nesvobody. Zvláště markantní je to s ohledem na fakt, že explicitní loajalitu režimu (byť proti Chartě 77 implicitně, leč zřetelně) vyjádřila podpisem Anticharty domnělá či skutečná elita českého a slovenského národa, zvláště z umělecké sféry. Navíc otázky kolem účasti řady umělců na Antichartě a její signování jsou dodnes v českém veřejném prostoru zřetelně přítomny (možná častěji než sama Charta 77) jako téma, které bývá otevíráno při diskusích o míře ztotožnění se občanů s normalizačním režimem.

Lze konstatovat, že prorežimní propaganda na počátku roku 1977 se pomocí masivní mediální kampaně pokusila „dokázat“ zhruba toto:

1. Charta 77 je nezákonná, nepřátelská iniciativa, napojená na zahraniční politické a ekonomické struktury tzv. kapitalistických států.
2. Její protagonisté jsou po všech stránkách zavrženíhodní lidé, nepřátelé socialistického zřízení a kriminálníci.
3. Mezi jejími představiteli je množství aktérů roku 1968, kdy došlo k pokusu o odstranění socialismu, i z toho je zřejmé, že nastolení normalizace bylo správnou cestou.

4. Drtivá většina československé společnosti Chartu 77 odsuzuje a pohrdá jejími představiteli.

5. Mezi těmi, kteří otevřeně Chartu 77 odsuzují, jsou i ti nejrespektovanější a nejoblíbenější umělci, z nichž řada není členy KSČ, a přesto se stavějí proti Chartě 77 a navíc podporují normalizační režim.

6. Československo roku 1977 je obecně vzato stabilizovanou, klidnou zemí, pevným článkem socialistického společenství.

Nejznámějšími komunikáty, které byly součástí kampaně proti Chartě 77, zůstávají dodnes články *Ztroskotanci a samozvanci* a prohlášení *Za nové tvůrčí činy ve jménu socialismu a míru*, známé jako Anticharta. Komunistická propaganda užíváním specifických textových postupů i rituálů plnila pro totalitní režim nezastupitelnou funkci. Kampaň proti Chartě 77 byla ve své ucelenosti i textové homogenosti jejím vrcholným, byť v takovémto rozsahu i dosahu prakticky posledním výstupem. Snaha o její zopakování – např. v období velkého procesu proti představitelům Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných v roce 1979 neřkuli těsně před pádem režimu – v období petice Několik vět z léta 1989 se zcela minula účinkem. Kampaň proti Chartě 77 tak zůstává exemplární ukázkou specifčnosti politického diskurzu období totality, z něhož některé lexikální výrazy (viz klasický „ztroskotanec“) v poněkud posunutém významu přežívají dodnes.

Příloha 1: Text úvodního Prohlášení Charty 77

(Úvodní Prohlášení Charty 77 je datováno 1. lednem 1977. Poprvé zveřejněno bylo 7. ledna 1977 v zahraničních médiích.)

Dne 13.10.1976 byly ve Sbírce zákonů ČSSR (č. 120) zveřejněny "Mezinárodní pakt o občanských a politických právech" a "Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech", které byly jménem naší republiky podepsány v roce 1968, stvrzeny v Helsinkách roku 1975 a vstoupily u nás v platnost dnem 23. 3. 1976. Od té doby mají naši občané právo a náš stát povinnost se jimi řídit.

Svobody a práva, jež tyto pakty zaručují, jsou důležitými civilizačními hodnotami, k nimž v dějinách směřovalo úsilí mnoha pokrokových lidí, a jejichž uzákonění může významně pomoci humánnímu rozvoji naší společnosti. Vítáme proto, že ČSSR k těmto paktům přistoupila.

Jejich zveřejnění nám ale s novou naléhavostí připomíná, kolik základních občanských práv platí v naší zemi zatím - bohužel - jen na papíře.

Zcela iluzorní je např. právo na svobodu projevu, zaručované článkem 19 prvního paktu.

Desítkám tisíc našich občanů je znemožněno pracovat v jejich oboru jen proto, že zastávají názory odlišné od názorů oficiálních. Jsou přitom často objektem nejrozmanitější diskriminace a šikanování ze strany úřadů i společenských organizací; zbaveni jakékoli možnosti bránit se, stávají se prakticky obětí apartheidu.

Statisícům dalších občanů je odpírána "svoboda od strachu" (preambule prvního aktu), protože jsou nuceni žít v trvalém nebezpečí, že projeví-li své názory, ztratí pracovní a jiné možnosti.

V rozporu s článkem 13 druhého paktu, zajišťujícím všem právo na vzdělání, je nesčetným mladým lidem bráněno ve studiu jen pro jejich názory nebo dokonce pro názory jejich rodičů. Bezpočet občanů musí žít ve strachu, že kdyby se projevíli v souladu se svým přesvědčením, mohli by být buď sami nebo jejich děti zbaveni práva na vzdělání.

Uplatnění práva "vyhledávat, přijímat, rozšiřovat informace a myšlenky všeho druhu, bez ohledu na hranice, ať ústně, písemně nebo tiskem" i "prostřednictvím umění" (bod 2 čl. 19 prvního paktu) je stíháno nejen mimosoudně, ale i soudně, často pod rouškou kriminálního obvinění (jak o tom svědčí mimo jiné práv probíhající procesy s mladými hudebníky).

Svoboda veřejného projevu je potlačena centrálním řízením všech sdělovacích prostředků i publikačních a kulturních zařízení. Žádný politický, filozofický i vědecký názor nebo umělecký projev jen trochu se vymykající úzkému rámci oficiální ideologie či estetiky nemůže být zveřejněn; je znemožněna veřejná kritika krizových společenských jevů; je vyloučena možnost veřejné obrany proti nepravdivým a urážlivým nařčením oficiální propagandy (zákonná ochrana proti "útokům na čest a pověst", jednoznačně zaručovaná článkem 17 prvního paktu, v praxi neexistuje); lživá obvinění nelze vyvrátit a marný je každý pokus dosáhnout nápravy nebo opravy soudní cestou; v oblasti duchovní a kulturní tvorby je vyloučena otevřená diskuse. Mnoho vědeckých a kulturních pracovníků i jiných občanů je diskriminováno jen proto, že před lety legálně zveřejňovali či otevřeně vyslovovali názory, které současná politická moc odsuzuje.

Svoboda náboženského vyznání, důrazně zajišťovaná článkem 18 prvního paktu, je systematicky omezována mocenskou svévolí; oklešťováním činnosti duchovních, nad nimiž trvale visí hrozba odepření nebo ztráty státního souhlasu s výkonem jejich funkce; existenčním i jiným postihem osob, které své náboženské vyznání slovem i skutkem projevují; potlačováním výuky náboženství apod.

Nástrojem omezení a často i úplného potlačení řady občanských práv je systém faktického podřízení všech institucí a organizací ve státě politickým direktivám aparátu vládnoucí strany a rozhodnutím mocensky vlivných jednotlivců. Ústava ČSSR a ostatní zákony a právní normy neupravují ani obsah a formu, ani tvorbu a aplikaci takových rozhodnutí: jsou převážně zákulisní, často jen ústní, občanům vesměs neznámá a jimi nekontrolovatelná; jejich původci nezodpovídají nikomu než sami sobě a své vlastní hierarchii, přitom však rozhodujícím způsobem ovlivňují činnost zákonodárných i výkonných orgánů státní správy, justice, odborových, zájmových i všech ostatních společenských organizací, jiných politických stran, podniků, závodů, ústavů, úřadů, škol a dalších zařízení, přičemž jejich příkazy mají přednost i před zákonem. Dostanou-li se organizace nebo občané při výkladu svých práv a povinností do rozporu s direktivou, nemohou se obrátit k nestranné instituci, protože žádná neexistuje. Tím vším jsou vážně omezena práva vyplývající z článků 22 a 21 prvního paktu (právo sdružovat se a zákaz jakéhokoli omezení jeho výkonu) i článku 25 (rovnost práva podílet se na vedení veřejných věcí a článku 26 (vyloučení diskriminace před zákonem). Tento stav také brání dělníkům a ostatním pracujícím zakládat bez jakéhokoli omezení odborové a jiné organizace k ochraně svých hospodářských a sociálních zájmů a svobodně využívat práva na stávkou (bod 1 čl. 8 druhého paktu).

Další občanská práva, včetně výslovného zákazu "svévolného zasahování do soukromého života, do rodiny, domova nebo korespondence" (čl. 17 prvního paktu), jsou povážlivě narušována také tím, že ministerstvo vnitra nejrozličnějšími způsoby kontroluje život občanů, například odposlechem telefonů a bytů, kontrolou pošty, osobním sledováním, domovními prohlídkami, budováním sítě informátorů z řad obyvatelstva (získávaných často nepřipustnými hrozbami nebo naopak sliby). Často přitom zasahuje do rozhodování zaměstnavatelů, inspiruje diskriminační akce úřadů a organizací, ovlivňuje justiční orgány a řídí i propagandistické kampaně sdělovacích prostředků. Tato činnost není regulována zákony, je tajná a občan se proti ní nemůže nijak bránit.

V případech politicky motivovaného trestního stíhání porušují vyšetřovací a justiční orgány práva obviněných a jejich obhajoby, zaručovaná článkem 14 prvního paktu i čs. zákony. Ve věznicích se s takto odsouzenými lidmi zachází způsobem, který porušuje lidskou důstojnost vězňů, ohrožuje jejich zdraví a snaží se je morálně zlomit.

Obecně je porušován i bod 2 článku 12 prvního paktu, zaručující občanům právo svobodně opustit svou zemi; pod záminkou "ochrany národní bezpečnosti" (bod 3) je toto právo vázáno na různé nepřipustné podmínky. Svěvolně se postupuje i při udělování vstupních víz cizím státním příslušníkům, z nichž mnozí nemohou navštívit ČSSR například jen proto, že se pracovně i přátelsky stýkali s osobami u nás diskriminovanými.

Někteří občané - ať soukromně, na pracovišti nebo veřejně (což je prakticky možné jen v zahraničních sdělovacích prostředcích) - na soustavné porušování lidských práv a demokratických svobod upozorňují a dožadují se v konkrétních případech nápravy; jejich hlasy však zůstávají většinou bez odezvy, anebo se stávají předmětem vyšetřování.

Odpovědnost za dodržování občanských práv v zemi padá samozřejmě především na politickou a státní moc. Ale nejen na ni. Každý nese svůj díl odpovědnosti za obecné poměry, a tedy i za dodržování uzákoněných paktů, které k tomu ostatně zavazují nejen vlády, ale i všechny občany.

Pocit této spoluodpovědnosti, víra ve smysl občanské angažovanosti a vůle k ní, i společná potřeba hledat její nový a účinnější výraz přivedly nás k myšlence vytvořit CHARTU 77, jejíž vznik dnes veřejně oznamujeme.

CHARTA 77 je volné, neformální a otevřené společenství lidí různých přesvědčení, různé víry a různých profesí, které spojuje vůle jednotlivě i společně se zasazovat o respektování občanských a lidských práv v naší

zemi i ve světě. Těch práv, která člověku přiznávají oba uzákoněné mezinárodní pakty, Závěrečný akt helsinské konference, četné další mezinárodní dokumenty proti válkám, násilí a sociálnímu i duchovnímu útisku, a která souhrnně vyjadřuje Všeobecná deklarace lidských práv OSN.

CHARTA 77 vyrůstá ze zázemí solidarity a přátelství lidí, kteří sdílejí starost o osud ideálů, s nimiž spojili a spojují svůj život a práci.

CHARTA 77 není organizací, nemá stanovy, stálé orgány a organizačně podmíněné členství. Patří k ní každý, kdo souhlasí s její myšlenkou, účastní se její práce a podporuje ji.

CHARTA 77 není základnou k opoziční politické činnosti. Chce sloužit k obecnému zájmu jako mnohé podobné občanské iniciativy v různých zemích na Západ i na Východ. Nechce tedy vytyčovat vlastní program politických i společenských reforem či změn, ale vést v oblasti svého působení konstruktivní dialog s politickou a státní mocí, zejména tím, že bude upozorňovat na různé konkrétní případy porušování lidských a občanských práv, připravovat jejich dokumentaci, navrhopvat řešení, předkládat různé obecnější návrhy směřující k prohlubování těchto práv a jejich záruk, působit jako prostředník v případných konfliktních situacích, které může bezpráví vyvolat, apod.

Svým symbolickým jménem zdůrazňuje CHARTA 77, že vzniká na prahu roku, který byl prohlášen rokem práv politických vězňů a v němž má bělehradská konference zkoumat plnění závazků z Helsink. Jako signatáři tohoto prohlášení pověřujeme prof. dr. Jana Patočku. Dr. Sc., dr. h. c., Václava Havla a prof. dr. Jiřího Hájka Dr. Sc., úlohou mluvčích CHARTY 77. Tito mluvčí ji plnomocně zastupují jak před státními a jinými organizacemi, tak i před naší a světovou veřejností a svými podpisy zaručují autenticitu jejích dokumentů. V nás i v našich občanech, kteří se připojí, budou mít své spolupracovníky, kteří se s nimi zúčastní potřebných jednání, ujmou se dílčích úkolů a budou s nimi sdílet veškerou odpovědnost.

Věříme, že CHARTA 77 přispěje k tomu, aby v Československu všichni občané pracovali a žili jako svobodní lidé.

Příloha 2: Text článku Ztroskotanci a samozvanci z deníku Rudé Právo

(Tento redakční nepodepsaný článek vydal deník Rudé Právo 12. ledna 1977.)

I když někteří představitelé buržoazního světa hovoří o nutnosti ideového smíru, nic nesvědčí o tom, že by imperialismus sám ideově odzbrojoval, řekl na XV. sjezdu naší strany generální tajemník ÚV KSČ Gustáv Husák. Zdůraznil, že imperialismus naopak hledá nové formy a metody k rozvinutí antikomunistické ofenzivy, k rozrušení jednoty socialistických zemí, stupňuje útoky proti ČSSR a jiným socialistickým zemím, zejména proti Sovětskému svazu.

Napadají nás proto,“ připomněl dále soudruh G. Husák, „že budujeme socialismus na leninských principech, socialismus, který v naší praxi ztělesňuje vše ušlechtilé, pokrokové a humánní. Napadají nás za to, že uskutečňujeme ideály, za které bojovali, strádali a umírali nejlepší synové a dcery našich národů, za něž bojují skuteční revolucionáři na celém světě.“

Denně se přesvědčujeme o pravdivosti těchto slov.

Buržoazie nenávidí socialismus už proto, že rozbil mýtus o věčnosti kapitalistického panství, že skoncoval s vykořisťováním člověka člověkem, že učinil dostupným všemu lidu to, co si chce pro sebe udržet jen privilegovaná vrstva bohatých.

V zoufalém pudu sebezáchovy bije buržoazie kolem sebe hlava nehlava, dělá všechno možné a neštítí se ničeho, aby zastavila revoluční proces.

Ve své snaze zabrzdit proces svého neodvratného konce hledá buržoazní reakce nejrůznější metody, jimiž by chtěla svůj zánik zvrátit či oddálit. Brutální formy antikomunismu střídá s méně průhlednějšími. Jednou z nových metod je „vylepšování“ socialismu, čímž buržoazie rozumí deformace socialismu a jeho postupnou likvidaci. Do „svaté štvanice“ proti myšlenkám komunismu, o níž hovořili už autoři Komunistického manifestu, angažují dnes vládnoucí buržoazní třídy celý svůj rozsáhlý státní a propagandistický aparát. Jejím humbukem chtějí nejenom odpoutat pozornost od bolavých ran a nemocí současného kapitalismu.

Hlavním posláním tohoto novodobého křížáckého tažení je odradit lidové masy kapitalistických zemí od pokusů dožadovat se změn, tím spíše změn revolučních. Jeho posláním i úkolem je pacifikovat lidové protikapitalistické hnutí, morálně podlomit a zlomit jakékoliv hnutí levicové, rozbít je, imunizovat pracující před myšlenkami vědeckého socialismu, utvrdit v povědomí lidu představy, jako by kapitalismus byl společenský systém jediné možné, trvalý a věčný.

Škála prostředků, kterými reakce světí tento účel, je velmi výmluvná: od diskriminačních zákonů namířených proti levicově smýšlejícím lidem, jako je tomu v Německé spolkové republice, přes zákaz činnosti dělnických stran v průmyslových závodech, jako je tomu ve Francii, přes nejrozmanitější metody špehování a perzekvování pokrokově smýšlejících lidí, jak tím prosluly moderní dějiny USA, až po nejkrvavější represálie, kterými se „vyznamenává“ proamerická loutka Pinochet.

Mezinárodní reakci jsou dobré jakékoli prostředky a jacíkoli spojenci. Korumpuje kohokoli, kdo se zkorumpovat dá, podplácí, skupuje, počítá i s odpadlíky a dezertéry z tábora protivníka. Verbuje emigranty, ale i různé ztroskotance žijící v socialistických zemích, ty, kteří jsou z jakýchkoliv důvodů svých třídních, reakčních zájmů, z důvodů ješitnosti či slavomamství, renegátství a notorické bezcharakternosti svolni propůjčit svá jména třeba čertu.

Ve svém zavlilém boji proti pokroku se mezinárodní reakce pokouší vytvořit zdání jakési široké antikomunistické fronty, do níž se snaží zavléci vedle otevřených zrádců i kolísající a dezorientované jednotlivce či skupiny, leckdy se halící do masky „levice“ či „komunistů“. Snaží se často o nemožné - oživit i politické mrtvolky, a to jak v řadách emigrantů ze socialistických zemí, tak i v řadách zbytků třídních nepřátel v těchto zemích, odrodilců, až po různé kriminální a asociální živly. Jednou z forem této „dojemné“ spolupráce je fabrikování všemožných pamfletů, dopisů, protestů a jiných tuctových pomluv, které jsou vydávány za hlas těch či oněch „opozičních“ jednotlivců či skupinek a s velkým povykem a koordinovaným způsobem rozšiřovány po celém světě.

Sem patří i nejnovější pamflet, tzv. charta 77, který skupinka lidí z řad zkrachovalé československé reakční buržoazie a také z řad zkrachovalých organizátorů kontrarevoluce 1968 na objednávku antikomunistických a sionistických centrál předala jistým západním agenturám.

Jde o protistátní, protisocialistický, protilidový a demagogický hanopis, který hrubě a lživě pomlouvá Československou socialistickou republiku a revoluční vymoženosti lidu. Jeho autoři obviňují naši společnost, že v ní není život uspořádaný podle jejich buržoazních a elitářských představ.

Tito samozvanci pohrdající lidem, jeho zájmy, jím volenými zastupitelskými orgány si osobují právo zastupovat náš lid, žádají „dialog s politickou a státní mocí“ a dokonce chtějí hrát úlohu jakéhosi „prostředníka v případných konfliktních situacích“. Existenci socialismu v naší zemi bere pamflet v úvahu jen v jediném případě - v názvu republiky. Vystupuje z kosmopolitních pozic, z třídních pozic poražené reakční buržoazie a odmítá socialismus jako společenský systém.

Autoři pamfletu se demagogicky dovolávají jakoby mimo čas a prostor takových „důležitých civilizačních hodnot, k nimž v dějinách směřovalo úsilí mnoha pokrokových sil“, jako jsou svobody a práva lidí. Ano, náš socialistický stát vyhlásil v mezinárodních dokumentech i zákonech země zaručil a v praxi naplňuje nejširší práva a svobody - pro pracující lid; hospodáře této země. Inspirátoři pamfletu však mají za stejnými slovy na mysli něco zcela jiného - horují za „práva a svobody“ pro zbytky poražené buržoazní reakce. Jde jim o taková „práva a svobody“, které by jim umožnily, aby mohli znovu volně organizovat protistátní a protistranickou činnost, hlásat antisovětiismus a znovu se pokusit o rozbití socialistické státní moci.

Po debaklu, který reakce u nás utrpěla v roce 1948 i o dvacet let později, chtějí tito donkichoti prostě zasít semena nového kontrarevolučního dobrodružství, uvrhnout naši socialistickou společnost do chaosu a nejistot.

Úsilí mnoha pokrokových sil v čele s komunisty, avantgardou lidského pokroku, skutečně vybojovalo mnohé důležité „civilizační hodnoty“, vybojovalo je však nikoliv pro buržoazii, ale na buržoazii. Na imperialismu, na kolonialismu, na fašistických režimech, vybojovalo je pro lid. Tak tomu bylo i v našich dějinách.

Náš lid, věren svému poučení z krizových let, žádné právo na novou kontrarevoluční šanci nemíní dát nikomu a nedá ji. Jak nejednou připomněl soudruh G. Husák, kontrarevoluci u nás růže nepokvetou.

Obsah pamfletu není však svým pomlouvačným charakterem ani nový, ani zajímavý. Dějiny antikomunismu znají pamflety ještě reakčnější. Jejich bubliny však vždy zakrátko zákonitě splaskly, ať měly své autory, anebo to byly podvrhy, ať se s jejich původem spojovalo jméno neznámé či známé.

Všechno, co je proti socialismu, je jim dobré. Jako příklad je možné uvést humbuk, který v roce 1967 spustil buržoazní tisk s tzv. manifestem československých spisovatelů. Tvrdilo se, že pamflet podepsalo několik set našich spisovatelů a umělců. Britský list Sunday Times dokonce psal, že „originál je v bezpečných rukou na Západě“ a že „seznam signatářů v současné době neuveřejníme, aby se zabránilo represáliím ze strany režimu“.

Pařížský Le Monde utržil ostudu, když autoritativně vyloučil pochybnosti o individuálních podpisech. Ostudu utrpěla i britská rozhlasová a televizní stanice BBC, která uspořádala půlhodinovou besedu dokazující pravost pamfletu, a na lep sedli i západoněmečtí renomovaní spisovatelé Grass a Böll. Zesměšnilo se tehdy mnoho lidí a institucí. Po letech se k „manifestu“ skromně přihlásil nějaký Pfaff, když se spoluemigrantům přiznal, že si pamflet sám vycucal z palce. O této blamáži už v Sunday Times, Le Monde a jinde ovšem pomlčeli. Účelu bylo však dosaženo: pošpinit socialistickou zemi, pomluvit socialismus. A v této věci sebevětší podlost dostane od buržoazie morální satisfakci. I příslušný honorář.

V případě nejnovějšího pamfletu se sice nejedná o podvrh, projevilo se však jednoznačné programové napojení ideových autorů i nápadná koordinovanost akce. Pamflet „byl předán několika pečlivě vybraným západním listům“, přiznává britský list Guardian. „V NSR byl rozšířen mezi zástupce hlavních západních listů,“ - napsal bonnský zpravodaj listu Times a dodal, že „zdroj, jenž jej (míněn pamflet) dal k dispozici, si nepřeje být jmenován...“ To chápeme, neboť by bylo každému jasné, že autoři pamfletu jsou agenty antikomunistických centrál.

Pamflet byl podle přesně dohodnutého scénáře současně zveřejněn na různých místech kapitalistického světa. Rozhodující úlohu sehrály antikomunistické centrály. Ostatně, což není jasné, kdo může stát za touto akcí? Ti, kteří se vydávají za autory pamfletu, rozhodně takovým vlivem neoplývají. Vydávají se za bojovníky za pokrok, ale zatím po uši uvízli ve službách nejčernější imperialistické reakce.

Jako na objednávku zapadl pamflet do pomlouvačné kampaně proti socialistickým zemím, kterou antikomunistické centrály už po řadu měsíců intenzívně rozdmýchávají. Už jenom způsob, jakým byl zveřejněn, vůbec nenechá na pochybách o tom, že šlo o skutečnou objednávku zvenčí, dokonce lze předpokládat, z jakého antikomunistického centra byla inspirována.

Tentokrát jsou buržoazní agentury indiskrétní a dovolávají se různých jmen, s nimiž reakční pamflet spojují. Je to v politickém smyslu pestrá směsice lidských a politických ztroskotanců. Patří k nim V. Havel, člověk z milionářské rodiny, zavilý antisocialista, P. Kohout, věrný sluha imperialismu a jeho osvědčený agent, J. Hájek, zkrachovaný politik, který pod heslem neutrality chtěl vyčlenit náš stát ze společenství socialistických zemí, L. Vaculík, autor kontrarevolučního pamfletu 2000 slov, V. Šilhán, nastrčená figurka bloku kontrarevolučních sil, J. Patočka, reakční profesor, který se dal do služeb antikomunismu, V. Černý, notorický reakcionář, proslulý svým výrokem o „lucernách“, na nichž měli být v osmašedesátém věšení stoupenci socialismu, anarchistická a trockistická individua typu Uhla, organizátoři smutně známého K 231 a KAN, dále ti, kteří by chtěli náboženství zneužít k reakčním politickým záměrům, a jiní, kteří byli za konkrétní protistátní činnost v minulých letech právoplatně odsouzeni.

V jedné kupě s nejčernější antikomunistickou reakcí se sešli i někteří exponenti pravicového revizionizmu - mezinárodní dobrodruh F. Krieger a jiní.

Jakési svérázné politické panoptikum, jehož herci už přestali být domácím divákům známí a zajímaví.

Pro antikomunistické centrály má však toto panoptikum stále ještě svou „cenu“. V těchto studenoválečnických štábech dobře vědí, že už nelze ohlupovat lidi báčkami o tom, jak „bolševici jedí děti“. Omlela se nejedna antikomunistická veteš, nejeden buržoazní „komunistobijec“ vyšel z módy. A tak najímají nové „bojovníky“ z řad emigrantů a renegátů, z řad zbytků poražené buržoazie, různých odpadlíků, amorálních a deklasovaných živlů a pro všechny ty se teď našlo i nové slovo „disidenti“.

Revoluční hnutí poznalo ve svých dějinách nejednoho Mrvu, který se za jidášský groš stal přísluhovačem, donašečem a lokajem zrazujícím zájmy lidu. O ně a jim podobné se mezinárodní reakce ve své dějinné defenzívě opírá i dnes.

Nejsou nové ani metody „literární diverze“, Před lety ji dostatečně otevřeně charakterizoval bývalý šéf americké špionáže Allan Dulles. „Musíme vystupňovat ideologický boj proti Sovětům, chcete-li ideologickou záškodnickou práci“, řekl. „Svého času dr. Goebbels, podle mého názoru talentovaný falzifikátor a demagog, prohlašoval, že v plynově komoře lze otrávit najednou několik set lidí, ale dobře udělanou lží milióny... Jak se to dělá? Velmi jednoduše: trochu inkoustu, mnoho starých archívů, skupinu neohrožených škrabálků a určitá suma dolarů...“

A tak světovou reakci má nyní vytahovat z bryndy už nejenom atomové vydírání, jímž imperialisté zahájili studenou válku proti socialismu, ale i ideologická diverze. K ní využívají také „skupiny neohrožených škrabálků“ a samozřejmě „určité sumy dolarů“. Socialismus se však nezalekl ani atomového vydírání a před škrabálky reakčních pamfletů má tím spíše pro strach uděláno.

Socialistické země cílevědomě usilovaly a usilují o to, aby ve světě zavládlo nové klima, nové vztahy mezi zeměmi - navzdory všem studenoválečníkům. Jejich konstruktivní snažení úspěšně vyústilo na helsinské konferenci o evropské bezpečnosti a spolupráci Závěrečný akt, který byl na ní přijat, zakotvuje principy politiky mírového soužití států rozdílných společenských soustav, dodržování zákonů a nevměšování se, zakotvuje neporušitelnost současných hranic v Evropě, zavazuje signatáře řešit všechny mezinárodní problémy jen a jen mírovými prostředky.

Mírová ofenziva socialistických zemí má všeobecné sympatie přemnohých nekomunistů, socialistů a katolíků, protože je to politika, která prosazuje, aby mír, panující už čtvrté desetiletí, se stal mírem trvalým.

Tato politika se ovšem evidentně setkala s nevraživostí v řadách nejreakčnějších imperialistických kruhů, které by si z různých důvodů přály obrátit kolo historie zpět. A v tomto svorném reakčním komplotu proti zmírňování světového napětí má své želižko v ohni také naše reakční emigrace a skupinka, která zůstala doma a jejíž úkolem je sloužit imperialismu z nitra našeho státu.

Čas jí není přízniv. Zůstala trčet jak omšelé kameny v horské bystřině, marně se pokoušejíc čelit přívalu vod. Doba se přes ni přelévá a ona obrůstá mechem zapomenutí.

Jak ráda by dala času zpětný chod. V tom je zajedno se všemi těmi ve světě, kteří jsou vážně znepokojeni procesem zmírňování mezinárodního napětí a nejraději by viděli Evropu a svět znovu v propadlišti studené války. Před dvěma lety se pokoušely tyto síly zabránit uskutečnění helsinské konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě. Nepochodily. Nyní, kdy se podle rozhodnutí helsinské konference připravuje nová schůzka států, které podepsaly Závěrečný akt, a k níž má ještě letos dojít v Bělehradě, chtěly by vrhnout Evropu a svět zpět a z bělehradského setkání učinit nikoliv konstruktivní dialog o dalších cestách zmírňování napětí a rozvoje spolupráce mezi národy, ale jakési propagandistické kolbiště sloužící k útokům proti socialistickým zemím.

K tomu má posloužit i pamflet, opentlený několika nechvalně znějícími jmény. Jako jeden z mnoha podobných výrobků, k nimž si velkodavatelé vypůjčují jména všelijakých ztroskotanců z různých socialistických zemí. A jako součást četných kampaní vedených nyní tu s větší, tu s menší intenzitou proti té či oné, socialistické zemi. Liší se sice obsahem, nikoliv však cílovým zaměřením.

Věru není těžké vytušit, kdo je jejich společným jmenovatelem, společným inspirátorem. Podle zákonné otázky „komu to slouží“ vyplyne i zákonná odpověď: slouží to imperialismu, jde o nové tažení proti světovému socialismu.

Není to tažení první a zřejmě také ne poslední. Za tři desetiletí naší socialistické cesty jsme jich už zažili nemálo. Reakční propaganda vypustila o nás do světa už potoky lží.

Obzvláštní pozorností „obšťastňuje“ naši republiku po dubnu 1969, poté, když naše strana a náš lid úspěšně vykročily cestou stabilizace naší socialistické společnosti a jejího dalšího rozvoje. Domácí stejně jako zahraniční proroci, kteří nám věštili morové rány krize, jež teď otrásá kapitalistickým světem, už po léta marně čekají na splnění svých bláhových předpovědí. Klidná, dělná, tvůrčí atmosféra naší země ztroskotance doma i v zahraničí značně zneklidňuje, vede je k zoufalým až hazardním činům.

Komunistická strana Československa překonala období chaosu a rozvratu, vyvedla naši společnost a lid z krize. Důsledně a tvořivě rozvíjí marxismus-leninismus, na svém XV. sjezdu dále rozpracovala a. prohloubila program výstavby rozvinuté socialistické společnosti, program rozhojňující životní úroveň lidu, jeho politické a sociální jistoty, dále rozvíjela a rozvíjí socialistickou demokracii.

V období, kdy náš lid pod vedením strany s velkou odpovědností a obětavostí naplňuje svou každodenní práci linií a závěry XV. sjezdu, pár uražených ješitných ztroskotanců a samozvanců, ale ve skutečnosti agentů imperialismu typu Mlynáře, Kriegla, Havla, Hájka, Patočky, Vaculíka bez špetky cti a svědomí spřádá plány, které nemají a nemohou mít jiné poslání než přípravu nové kontrarevoluce. Lidé, kteří chtěli propašovat do našeho domova kontrarevoluci, už jednou dostali po zásluze. Musí si být přece vědomi, že jakékoli nové pokusy musí ztroskotat už v samém zárodku. Rok 1968 se opakovat nebude. Dnes plně platí gottwaldovské: Republiku si rozvracet nedáme!

Náš lid jde svou cestou. Cestou společenského pokroku, cestou socialismu. Cestou pevného přátelství se Sovětským svazem a ostatními socialistickými zeměmi, jako pevný článek socialistického společenství. Spolupracujeme a budeme spolupracovat se všemi pokrokovými a mírumilovnými silami světa.

Je to dobrá, poctivá cesta, která nás spolehlivě dovede ke komunistickým cílům. Každý, kdo poctivě pracuje a snaží se přispívat ke společnému blahu, nachází na ní svou životní jistotu.

Žádný lživý pamflet nemůže popřít dějinnou pravdu.

Příloha 3: Text provolání „Za nové tvůrčí činy ve jménu socialismu a míru“, tzv. Anticharty

(Provolání přednesla 28. ledna 1977 na shromáždění v Národním divadle herečka Jiřina Švorcová.)

V jubilejním roce 30. výročí osvobození Československa Sovětskou armádou náš lid, svědomitý hospodář své země, vážil velkolepé dílo výstavby socialismu ve své vlasti. XV. sjezd Komunistické strany Československa vysoko ocenil výsledky úsilí, iniciativy a tvůrčí práce dělníků, rolníků a inteligence a stanovil nové programové cíle. Statistický aktiv poslanců zastupitelských sborů všech stupňů v závěru volebního období vydal počet z úspěšné činnosti našich občanů a vtělil další náročné úkoly do nových volebních programů. Výsledky, jichž jsme dosáhli a jejichž plodem bylo i podstatné zvýšení životní úrovně, životních podmínek i jistot našich pracujících, naplňují nás všechny hrdostí a sebevědomím občanů země, jejíž socialistický rozvoj uskutečňuje humanistický program uspokojování bytostných potřeb a zájmů našeho lidu.

Také my, představitelé umělecké fronty, připravujeme bilanci své tvůrčí práce. Na letošní jarní měsíce svoláváme sjezdy svých svazů českých a slovenských spisovatelů, výtvarných umělců, dramatických umělců, skladatelů a koncertních umělců, aby zvážily hodnoty vytvořené v uplynulém období a zabývaly se otázkami dalšího rozkvětu socialistického umění. Pociťujeme radost nad tím, že v součtu těchto hodnot jsou mnohá mimořádná díla a výkony, které jsou trvalým obohacením duchovního života našeho lidu a dosáhly zaslouženého uznání doma i ve světě. Tyto hodnoty, blízké lidu, nevznikaly ve vzduchoprázdnu. Vznikaly v sepětí s každodenním dílem všeho našeho lidu, který naše komunistická strana vyvedla z let rozvratu, vznikaly jako součást společného úsilí o bohatý, socialistický rozvoj života v naší zemi, vznikaly v příznivém ovzduší péče, porozumění a optimálních podmínek, jež naše společnost pro umění a kulturu vytváří. Proto jsou naplněny vzrušivou, inspirující atmosférou těchto let, životem a étosem naší společnosti. Zvláště radostné je, že k vrcholným dílům se pojí mnohé další úctyhodné výsledky živé, stále náročnější tvůrčí aktivity široké fronty umělců všech generací, od nejstarších až po početnou generaci umělců nejmladších, jejichž růst je rytmován tepem současného života a vyznačuje se stále hlubším chápáním poslání umělce v naší socialistické společnosti. Naše země, v tisíci svých podob tak líbezná a každému z nás tak drahá, nám byla dána jako kolébka i jako domov. Její podobu a také její dějiny utvářely sny, tužby, revoluční zápasy, každodenní dílo mnoha pokolení dělníků rukou i ducha. Všechny nejlepší síly, utajené v lidu a jeho schopnostech, v jeho společenských snahách i v celé národní kultuře, směřovaly vždy k jednomu cíli - učinit tuto zemi šťastným domovem člověka, domovem života stále bohatšího a radostnějšího.

Plamenný výtrysk Velké říjnové socialistické revoluce ukázal možnost naplnění tohoto cíle. Velký Říjen zahájil velkolepé období převratných společenských dějů, kdy z revolučního úsilí, práce a bojů vyrostl v Sovětském svazu nový společenský řád, který osvobodil pracujícího člověka a pronikavě ovlivňuje dějiny celého světa. Velký Říjen již po šest desetiletí, jak si právě letos připomínáme, ozařuje pracujícím lidu a revolučním silám celého světa cestu pokroku, cestu šťastné budoucnosti. To, co bylo snem dlouhých generací, stalo se i u nás po osvobození naší vlasti Sovětskou armádou reálnou možností, postupně naplňovanou uskutečňováním programu výstavby socialismu.

A právě tak, jako pochopili dělníci rukou, pochopili i dělníci ducha, že nastala nová epocha lidských dějin, dějin materiálních i duchovních, pochopili potřebu společné lidské aktivity k dalšímu pokroku života a dějin vlastní země i celého světa.

V tom je zdroj našich jistot, našeho hrdého sebevědomí, našeho optimismu nezaslepeného úspěchy, neotřeseného žádnými těžkostmi a třeba i dočasnými neúspěchy, v tom je zdroj naší cílevědomé, usilovné a radostné aktivity, neboť s uspokojením měříme své sny a programy dosaženými výsledky, neboť vidíme, jak se za pouhých tři desetiletí změnila tvář naší země a život našeho člověka, jak každodenní, zdánlivě i všední práce vydává divukrásné plody, jak se proměnila podoba světa a poměr sil v něm, neboť cítíme tu nádhernou, nezadržitelnou energii, s níž se jako výsledek společného úsilí valí kupředu dějiny naší země i dějiny světa. A odtud i ten zákonitý fakt, že od dvacátých let dodnes drtivá většina mistrů naší kultury šla a jde ve svém úsilí věrně s dělnickou třídou, s komunistickou stranou ve znamení Velkého Října.

Celý svět je v pohybu. Náš socialistický svět sílí a rozhojňuje materiální i duchovní hodnoty určené blahu člověka. Svět imperialismu je zmítán svými vnitřními rozpory a krizemi a jeho útoční jestřábi z nich hledají východisko v tom, že se pokoušejí položit stín na naše slunečné dílo i na vztahy mezi zeměmi a národy. My však nedopustíme, aby v atomové vichřici, tisíckrát hroznější všech minulých válečných katastrof, shořelo naše dílo, to, co jsme za desetiletí usilovné práce ve svých socialistických zemích vytvořili a dále tvoříme. Náš socialistický svět, jemuž stojí v čele Sovětský svaz, svým úchvatným příkladem budování komunistické společnosti, tvůrčím využitím všech objevů vědy a techniky i svou neúnavnou mírovou iniciativou má dosti sil, aby ubránil výsledky své práce. Přitom vytrvale jde a půjde cestou úsilí o mír a přátelské mezinárodní vztahy bez válek a řinčení zbraní, o porozumění a spolupráci mezi národy, jak je to v zájmu a jak je to i přáním lidu všech zemí.

Jsme si vědomi toho, že trvalá postupující proměna světa ve svět stále lepší vyžaduje i naši účast. Umělec není vyvolený nadčlověk, představitel jakési nadřazené elity, ale je součástí širokého dělného kolektivu s významným nezastupitelným posláním, jež spočívá v tom, aby svým dílem obohacoval člověka novými myšlenkami, novou krásou, pěstoval v něm vyspělé společenské vědomí a dělnickou solidaritu, povznášel ho morálně i citově, třbil jeho vnímavost, zušlechťoval ho v jeho lidských vztazích, přinášel mu potěšení a radost, pocit životní plnosti, aby šířil myšlenky bratrství a mírové spolupráce mezi národy. V tom navazujeme na vyšším dějinném stupni na nejlepší odkaz naší umělecké a kulturní tradice, na odkaz největších jejích tvůrců, pro něž služba lidu byla vždy ctí a cílem nejvyšším.

A právě tak, jako se před lety stalo sémě Bezručova hněvného protipanského protestu v duších horníků revoluční silou a dnes je přetvářeno v hrdost těch, kteří jsou prozíravými hospodáři svých dolů a pány svého vlastního osudu, právě tak jako Smetanova Má vlast, která do sebe pojala krásu a jímavost rodných obzorů, v nás vyvolává a znásobuje lásku k rodné zemi, tak jako z Alšových obrazů, napojených srdečnou a úsměvnou lidovostí i vytrřbeným smyslem pro dějinnou velikost vlastního národa stále čerpáme životní radost a sebevědomou hrdost na naše dějiny, právě tak chceme, aby i naše současné umění, živené z tisíce dnešních pramenů této země a života jejího lidu, se stalo stejně povznášející zušlechťující a inspirující silou života dnešní doby, doby osvobozeného člověka a osvobozené práce. Spolu s básníkem, který viděl, jak se ve světě rozpadají kolela starých soustav a jak celá naše země zní pilnou prací lidu, si dnes může říci každý, kdo poctivě přispívá ke společnému dílu, každý pracující člověk naší země, a tedy i umělec: „To já ostruním budoucnost, už teď hraji na tu obrovskou lyru, to já osvětlím všechny kouty planety jarní zelení míru.“ Hrdě se hlásíme k bratrské sounáležitosti našich národů, kterou s takovou vroucností již v minulosti opěvovali mnozí naši básníci v čele s Hviezdoslavem a jejíž živoucnost se projevila v letech revolučních zápasů pokrokových sil, vedených KSČ, za sociální a národní osvobození pracujícího člověka, zejména pak v období Slovenského národního povstání. Když

v letech fašistického temna zaznělo z banskobystřického rozhlasu zvolání básníka Sama Chalupky Mor ho“, byl to současně i signál k novým časům v životě naší země, jež ve svém důsledku vyústily v socialistické přeměny - v největší historickou hodnotu v životě českého a slovenského národa.

Jsme šťastni, že veškerým svým úsilím se včleňujeme do širší, internacionální rodiny. Jsme šťastni, že v tomto úsilí jdeme bok po boku s umělci Sovětského svazu a ostatních socialistických zemí, s nimiž máme společný cíl rozvoje socialistického života. Nacházíme dobré přátele mezi umělci a pokrokovými lidmi různých kontinentů, s nimiž nás spojují myšlenky skutečného humanismu, schopného zajistit práci, svobodu a životní jistoty, materiální i duchovní potřeby nevyvolené hrstce, ale milionům lidí. Proto si - ve shodě se Závěrečným aktem helsinské konference podáváme ruce přes hranice zemí a kontinentů, vědomi si toho, že skutečné umění, skutečná kultura má pomáhat kupředu jednotlivým národům i lidstvu, má vytvářet porozumění mezi lidmi různých zemí, získávat je pro humanistickou perspektivu míru a vzájemné spolupráce v zájmu šťastného lidského života.

Proto však také pohrdáme těmi, kdo v nezkrotné pýše ješitné nadřazenosti, sobeckém zájmu nebo dokonce za mrzký peníz se kdekoli na světě - a také u nás se našla skupinka takových odpadlíků a zrádců - odtrhnou a izolují od vlastního lidu, jeho života a skutečných zájmů a s neúprosnou logikou se stávají nástrojem antihumanistických sil imperialismu a v jejich službě hlasateli rozvratu a nesváří mezi národy. Vývoj nás přesvědčuje, že duch míru a spolupráce ve světě sílí, že právě skutečná kultura je jedním z nejúčinnějších prostředků dorozumění mezi lidmi a že každé umělecké dílo spjaté se životem a světlou budoucností člověka je holubíci humanistického poselství klidu všech kontinentů.

Nad těmito otázkami se chceme zamýšlet i na svých sjezdech. Budeme na nich hodnotit svou práci uplynulých let z hlediska významného, krásného a zavazujícího poslání, které má umění v socialistické společnosti. Zahledíme se i do budoucích roků, neboť chceme držet krok s ostatními pracujícími naší země, s její vzrušující dynamikou, chceme plodně využívat plné tvůrčí svobody, kterou nám naše společnost v rozmachu své výstavby poskytuje, chceme, aby naše nová díla v široké paletě námětů i uměleckého projevu co nejlépe naplňovala rostoucí a široce diferencované kulturní potřeby a zájem našich současníků. Jsme přesvědčeni, že takto chápání poslání umělce v naší socialistické společnosti, na které jsme hrdi a jemuž chceme dát nejlepší své síly i programové cíle, které pro svou další práci vytyčí sjezdy uměleckých svazů, bude inspirující silou nejen pro členy svazů, ale pro všechny naše umělce, pro všechny tvůrčí síly naší kultury. Jsme přesvědčeni, že slova sjezdových programů se promění v umělecké činy, v nové romány a básně, v nové symfonie, v nové písně a komorní skladby, v nové obrazy a sochy, v nová dramatická a filmová díla, v nové umělecké výkony. Jsme přesvědčeni, že příští léta budou naplněna novými tvůrčími činy spjatými se zájmy našich pracujících, s humanistickými cíli naší socialistické společnosti a s politikou její vedoucí síly - Komunistické strany Československa.

Biogramy vybraných osobností

Biľak, Vasil (*1917)

Slovenský politik, už od roku 1954 byl členem ÚV KSČ, kde vydržel 35 let až do pádu komunistického režimu v roce 1989. Po dlouhá léta patřil k nejdogmatictějším členům vedení KSČ. Původním povoláním krejčí nastoupil krátce po válce politickou dráhu. Dlouhá léta působil v různých vedoucích funkcích aparátu KSS, přes své konzervativní názory se ve vedení KSČ udržel i v období Pražského jara 1968, všemožně však sabotoval reformní procesy. Je podepsán pod vlastizrádným tzv. zvacím dopisem, který výslovně žádal sovětské vedení o vojenský zásah v Československu. Po okupaci patřil k iniciátorům vytvoření nelegální dělnicko-rolnické vlády. Od roku 1968 až do roku 1988 patřil k nejmocnějším mužům ve státě, byl členem předsednictva ÚV KSČ a jejím ideologickým tajemníkem. Tým pod jeho vedením sestavil pamflet Poučení z krizového vývoje, Biľak je osobně zodpovědný za charakteristické průvodní jevy tzv. normalizace v oblasti ideologie a propagandy. Po listopadu 1989 zkrachovaly pokusy pohnat jej k trestní odpovědnosti za jeho podíl na vlastizradě z roku 1968.

Cupák, Eduard (1932 – 1996)

Český herec, po druhé světové válce se přihlásil na brněnskou konzervatoř, už během studií hostoval v tamním státním divadle. Záhy začal být obsazován do výrazných filmových rolí nesmělých sympatických mladíků, postupně se zdařile přehrával do vážnějších a starších hereckých poloh. Po roce 1968 měl omezenou tvůrčí činnost, byl jedním z mála těch statečných činných umělců, kteří odmítli podepsat Antichartu. Patřil k hercům s mimořádně kultivovaným hlasovým projevem, využívaným v dabingu, rozhlasu i televizi.

Černý, Rudolf (1920 – 1982)

Český spisovatel, působil v různých dělnických profesích, od 60. let publikoval své literární práce (především se sociálně-kritickou či válečnou tematikou), které však nevzbuzovaly velký ohlas. Ačkoli nebyl členem KSČ, zastával ultralevicové názory. V období po Srpnu 1968 udržoval kontakty s představiteli tzv. Čechie, ultrastalinistickými dogmatiky z pražských dělnických obvodů, kolem J. Jodase a E. Famíry. Zároveň byl důvěrníkem sesazeného prezidenta → A. Novotného, a to až do exprezidentovy smrti. S ním vedl rozhovory, které připravil ke knižnímu vydání. Vzhledem k neoblíbenosti → A. Novotného i své u normalizačního vedení však nebyla šance na jejich publikaci, rukopis zabavila StB, knižně v několika podobách vyšel až po roce 1989.

Černý, Václav (1905 – 1987)

Český literární vědec, literární kritik a historik, ve 30. letech vyučoval v Ženevě, po návratu do Prahy i na FF UK. Během druhé světové války působil v odboji, byl nacisty vězněn. Po roce 1945 se vrátil na FF UK, na začátku 50. let mu komunistický režim zakázal pedagogickou činnost, i komunistickým režimem byl krátce vězněn. Po propuštění pracoval v akademii věd, v 60. letech byl autorem řady zásadních kritik na významná literární díla té doby, k pedagogické činnosti se ale mohl vrátit až v roce 1968. Od roku 1970 mu bylo opět znemožněno vyučovat i publikovat. V 70. letech se stal jednou z nejrespektovanějších osobností disentu a jedním z prvních signatářů Charty 77, byl také jedním z uvažovaných kandidátů na post prvního mluvčího, své kandidatury se ale vzdal ve prospěch → J. Patočky.

Dienstbier, Jiří (1937-2011)

Český novinář, diplomat a politik, od konce 50. let působil v Čs. rozhlasu, v 60. letech jako zahraniční zpravodaj. V roce 1968 se podílel na protiokupačním rozhlasovém vysílání, po porážce Pražského jara byl vyloučen z KSČ, patřil mezi přední disidenty a první signatáře Charty 77, dvakrát byl jejím mluvčím, na přelomu 70. a 80. let byl za činnost ve Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných (VONS) vězněn. Po státním převratu byl v letech 1989 – 1992 ministrem zahraničí, stál v čele politického uskupení Občanské hnutí, po mnoha neúspěšných volebních pokusech působil opět v diplomacii jako mimořádný zpravodaj OSN pro bývalou Jugoslávii. V roce 2008 se po více než šestnácti letech vrátil do aktivní politiky, stal senátorem za ČSSD.

Drtina, Prokop (1900 – 1980)

Český politik, vystudoval práva na UK a už před 2. světovou válkou patřil k blízkým spolupracovníkům prezidenta Edvarda Beneše. Stál i v čele národně socialistické strany. Válečná léta strávil v londýnském exilu, kde vedle práce pro E. Beneše působil jako rozhlasový komentátor. Jeho rozhlasové glosy, vysílané pod pseudonymem Pavel Svatý, měly v okupovaném Československu velký ohlas. Po válce se opět zapojil do práce národně socialistické strany a v letech 1945 – 1948 byl ministrem spravedlnosti. Zde je mu na jedné straně připisován podíl na netrestání zločinů, páchaných na Němcích během tzv. divokých odsunů, na druhé straně je fakt, že se snažil bránit KSČ v ovládnutí justičních struktur. Spolu s ministry Janem Masarykem a Petrem Zenklem byl také adresátem balíčku, který obsahoval výbušninu. Tyto pokusy o atentát, známé jako Krčmaňská aféra, se snažil po linii svého resortu důsledně vyšetřit, komunistická strana (které byly atentáty obecně připisovány) však již ovládala ministerstvo vnitra a tak se událost nikdy neobjasnila. Během únorového puče patřil Drtina mezi demokratické ministry, kteří podali demisi, krátce po puči se neúspěšně pokusil o sebevraždu. Byl vzápětí zatčen a po létech strávených ve vazbě byl v politickém procesu roku 1953 odsouzen k 15 letům vězení. Propuštěn byl až v roce 1960. Během Pražského jara byl rehabilitován, za normalizace opět upadl – coby představitel tzv. předúnorové buržoazie - v nemilost. Patřil mezi první signatáře Charty 77, jeho podpis byl původně deponován, ve známost však vešel záhy poté, co deponované podpisy zabavila StB.

Dubček, Alexander (1921 – 1992)

Slovenský politik, od mládí žil v Sovětském svazu, na Slovensko se vrátil před válkou, kdy vstoupil do KSČ. Po válce působil ve vedoucích pozicích komunistického aparátu na Slovensku. V roce 1963 stanul v čele KSS (slovenské komunistické strany, samostatně stojící složky KSČ), roku 1968 byl zvolen do čela celé KSČ. Byl vedoucí osobností a nejpopulárnější tváří Pražského jara, ztělesněním naděje milionů Čechů a Slováků, že totalitní režim je možno změnit „seshora“. Po okupaci Československa se ale u něj projevila váhavost a nerozhodnost. Sovětskými orgány byl unesen do SSSR, kde připojil svůj podpis pod kapitulantský moskevský protokol. Nebyl osobností, schopnou čelit tehdejšímu tlaku, ztrácel vliv a v dubnu 1969 byl nahrazen v čele KSČ → G. Husákem. Krátce stál v čele Federálního shromáždění, kde dovršil svou smutnou politickou roli, když podepsal hanebné opatření předsednictva FS (tzv. pendrekový zákon) umožňující tvrdší postihy pro účastníky protestů k 1. výročí okupace a fakticky svou autoritou zaštitil násilí československých bezpečnostních sborů, které vyústilo v zavraždění pěti demonstrantů. Přes svědectví, že tohoto kroku do konce života litoval, je jeho osobní vina na tragickém konci Pražského jara nezpochybnitelná. Roku 1970 byl (po intermezzu, kdy působil jako velvyslanec v Turecku) vyloučen z KSČ. Vyjma dopisu vedení státu z poloviny 70. let se odmítal

angažovat, léta se nechtěl stýkat ani se spolustraníky z konce 60. let. Až listopad 1989 jej vrátil do veřejného života, mimořádně stál o funkci prezidenta, byl však zvolen „jen“ předsedou FS (opět po dvaceti letech). Před koncem života vedl slovenskou sociální demokracii, roku 1992 tragicky zahynul na následky autonehody.

Goebbels, Joseph (1887 – 1945)

Německý politik, nenastoupil vojenskou službu pro svůj viditelný tělesný handicap. Ten se postupem doby snažil nahrazovat svým fanatismem a radikalismem, s nímž pracoval v aparátu nacistické strany. Byl stoupencem → A. Hitlera, kterému v roce 1933 výrazně pomohl do kancléřského úřadu. Za svou loajalitu byl jmenován ministrem propagandy a osvěty. V této funkci setrval až do konce druhé světové války, kdy spáchal sebevraždu. Na ministerském postu osvědčil svůj silný antisemitismus, byl jedním z hlavních autorů myšlenky vyvraždění židovského etnika. Je považován za zakladatele principů novodobé totalitní propagandy.

Gorkij, Maxim, vl. jménem Alexej Maximovič Peškov (1868 – 1936)

Ruský (sovětský) spisovatel, debutoval v 90. letech 18. století romantickými prózami a básněmi, postupně se přikláněl k revoluční literatuře a socialismu. Zapojil se do politické činnosti bolševiků, později musel odejít do exilu. Po komunistické revoluci se sice vrací do vlasti, ale názorové rozdíly mezi ním a bolševickým vůdcem V. I. Leninem (Gorkij tvrdil, že tzv. říjnová revoluce byla uspěchaná) jej přivedly do další emigrace. Z druhého exilu se do Sovětského svazu vrátil na počátku 30. let. Usmířil se s vedením státu v čele s J. V. Stalinem a po zbytek života byl prominentním autorem. Po jeho smrti se ale vyvojily spekulace, že byl na Stalinův příkaz otráven. V každém případě zůstal i po smrti nejvýznamnějším a nejuctívanějším sovětským autorem období tzv. socialistického realismu.

Gott, Karel (*1939)

Český zpěvák, už od 60. let patří k nejvýraznějším a nejpopulárnějším domácím interpretům populární hudby, úspěšný byl i v zahraničí, hlavně v SRN, kam také na počátku 70. let nakrátko emigroval, z emigrace se vrátil po přímé intervenci → G. Husáka, zaručující Gottovi beztravnost a výsadní postavení. V 70. letech se tak stal nejprotežovanější ikonou československého zábavního průmyslu, režimu se odvěčoval vysokou loajalitou, byl jednou z tváří Anticharty. I po roce 1989 patřil a patří mezi nejoblíbenější zpěváky, o čemž svědčí trvale vysoká hodnocení v žebříčcích a anketách.

Hájek, Jiří (I.) (1913 – 1993)

Český diplomat a politik, za války byl vězněn, později působil v levicovém proudu sociální demokracie, podílel se na jejím spojení s KSČ. Od 50. let byl činný v diplomacii, byl velvyslancem ve Spojeném království, i při OSN, v letech 1965 – 1968 byl ministrem školství a kultury. Patřil k čelným příznivcům Pražského jara. V roce 1968 byl jmenován do čela ministerstva zahraničí. Z titulu funkce ministra zahraničních věcí protestoval v srpnu 1968 v Radě bezpečnosti OSN proti okupaci Československa vojsky Varšavského paktu. Jeho odvážné vystoupení ve světové organizaci však nenašlo pochopení ani u dogmatiků ani u jeho dosavadních spojenců. Z postu ministra byl krátce poté z odvolán a prakticky hned ostouzen a pomlouván. V 70. letech byl pod trvalým dohledem StB, v roce 1977 se stal jedním ze tří prvních mluvčích Charty 77. Po tragickém skonu → J. Patočky a

uvěznění → V. Havla byl nějaký čas jejím jediným mluvčím. Po roce 1989 působil jako poradce předsedy Federálního shromáždění → A. Dubčeka.

Hájek, Jiří (II.) (1919 – 1994)

Český novinář a spisovatel, za války byl vězněn, ještě v jejím průběhu byl propuštěn, od podzimu 1944 byl členem ilegálního ÚV KSČ. Po válce působil jako kulturně-politický novinář v Rudém právu a Tvorbě. Přes svou celoživotní oddanost komunistickým idejím byl na počátku padesátých let byl krátce v nemilosti, ale záhy se směl vrátit ke své profesi. Působil v šéfredaktorských funkcích v nakladatelství Mladá fronta a časopise Plamen. Patřil vždy k dogmatickému křídlu stranické kulturní publicistiky. Na tom nic nezměnilo ani Pražské jaro, naopak: byl jeho odpůrcem a po jeho porážce vedl časopis Tvorba a sepsal pseudovědecký pamflet *Mýtus a realita Ledna 1968*, který byl první oficiální publikací, hodnotící reformní snahy roku 1968 negativně. Obnovenou Tvorbu vedl až do roku 1976. Později působil na FF UK a pracoval v Ústavu pro českou a světovou literaturu odkud odešel až v roce 1990.

Havel, Václav (*1936)

Český spisovatel a politik, v 60. letech se stal uznávaným autorem absurdních dramat uváděných v pražském Divadle Na zábradlí (*Zahradní slavnost* aj.). V roce 1968 stál v čele Kruhu nezávislých spisovatelů a výrazně se angažoval v reformním hnutí, po nástupu normalizace byl už od konce roku 1969 perzekvován, jeho hry se nesměly uvádět. Postupně se stal vůdčí postavou protikomunistické opozice, iniciátorem a jedním ze tří prvních mluvčích Charty 77. Stál také o rok později u zrodu VONS. Několikrát byl za svou činnost vězněn, nejdéle právě za činnost ve VONS. Naposledy byl ve vězení na jaře 1989 po tzv. Palachově týdnu. V létě téhož roku po svém propuštění inicioval protirežimní petici Několik vět, kterou poprvé od roku 1968 podepsala i řada osobností působících mimo disent v oficiálních strukturách. V listopadu 1989 se stal klíčovou postavou státního převratu v Československu, tzv. Sametové revoluce, stál u prvních vyjednávání s představiteli komunistické moci. Na základě dohod, které uzavřel, se na konci prosince 1989 stal československým prezidentem. Na funkci rezignoval 1992, po rozdělení státu byl zvolen i prezidentem Česka v roce 1993, opakovaně 1998, funkci zastával do roku 2003. Po odchodu z úřadu zůstal veřejně činný, angažuje se za dodržování lidských práv, např. na Kubě, ale aktivně zasahuje i do českého vnitropolitického dění.

Hejdánek, Ladislav (*1927)

Český filozof, od roku 1968 působil tři roky ve filozofickém ústavu ČSAV, odtud musel vynuceně odejít a živil se manuální prací. Patřil do skupiny prvních signatářů Charty 77, několikrát vykonával i funkci jejího mluvčího. Organizoval bytové filozofické semináře, po listopadové revoluci začal přednášet na Karlově univerzitě, 1992 byl jmenován profesorem. Ve svém díle se zabývá tzv. nepředmětným myšlením a filozofií politiky.

Hejzlar, Zdeněk (1921 – 1993)

Český politolog a politický činitel, za 2. světové války byl účastníkem odboje, byl vězněn nacisty. Po válce přispěl k nastolení komunistického režimu, působil v mládežnickém hnutí. Byl zvolen do ÚV KSČ, v roce 1952 byl však ze strany vyloučen, musel se živit jako dělník, později působil jako učitel a ředitel školy. V roce 1968 byl rehabilitován, stal se stoupencem reformu, stál v čele Československého rozhlasu. Po okupaci vojsky

Varšavského paktu mohl krátce působit v diplomacii a záhy emigroval do Švédska. Působil zde v Ústavu mezinárodní politiky, z levicových pozic přispíval do exilových periodik.

Heydrich, Reinhard (1904 – 1942)

Německý voják a politik, patřil k nejmocnějším a nejvlivnějším osobám Hitlerova nacistického Německa, byl jedním ze spoluautorů plánu na vyvraždění židovského obyvatelstva Evropy. V roce 1941 byl jmenován zastupujícím říšským protektorem v českých zemích. V této funkci zavedl přísný režim, nechal povraždit stovky členů domácího odboje (včetně předsedy protektorátní vlády A. Eliáše). Jeho cílem byla postupná likvidace českého národa. Na jaře 1942 se stal terčem atentátu československých vojáků J. Gabčíka a J. Kubiše, vyslaných z Británie, kterému po pár dnech podlehl. Po jeho smrti rozpoutali nacisté zvýšený teror, jemuž padly za oběť mimo jiné obyvatelé obcí Lidice a Ležáky. Parašutisté Gabčík, Kubiš a několik dalších byli po zradě odhaleni v pražském kostele, po statečném boji zvolili dobrovolnou smrt. Jejich čin patří k nejvýznamnějším skutkům československého válečného odboje a k nejnámějším projevům hrdinství v celé domácí historii.

Hitler, Adolf (1889 – 1945)

Německý politik, jako voják se zúčastnil 1. světové války, v roce 1920 zakládá nacionalistickou stranu NSDAP. V roce 1923 se pokusil o neúspěšný puč, byl zatčen a několik měsíců strávil ve vězení. Po jeho propuštění je strana čím dál populárnější, v roce 1933 se Hitler stal německým kancléřem. Postupně začal budovat Německo jako totalitní říši, postavenou na ideologii nacismu, zrůdném rasistickém učení o nadřazenosti německého národa, vyzývajícího k nesnášenlivosti, především vůči Židům. V roce 1934 se prohlásil za vůdce německého národa, stal se de facto samozvaným diktátorem. Západní mocnosti dlouhá léta podceňovaly jeho úlohu, o to překvapivější byly, když Německo obsadilo Rakousko a (s požehnáním Británie a Francie) i část československého území v roce 1938, v roce 1939 pak i jeho zbytek. V září 1939 Hitler rozpoutal druhou světovou válku. V ní zahynuly desítky milionů lidí jak na bojištích, tak i v jím zřízených koncentračních táborech, které byly určeny k vyvražďování etnicky, politicky, či společensky jinak nepohodlných osob, především židovského či romského původu. Spojenectvím západních států a Sovětského svazu se v roce 1945 podařilo tzv. třetí říši, jak Hitler Německo nazýval, porazit. Sám diktátor spáchal před koncem války sebevraždu. Druhá světová válka byla nejkrvavějším střetnutím v historii, zanechala Evropu v politickém, ekonomickém i společenském rozkladu, v její části pak otevřela cestu k nahrazení nacistické totality diktaturou komunistickou. Hitler je vedle J. V. Stalina považován za jednoho největších zločinců světových dějin.

Hoření, Zdeněk (*1930)

Český novinář a politický činitel, od 50. let působil v Rudém právu s krátkou přestávkou v roce 1969, kdy pracoval v dogmatickém časopise českého byra KSČ Tribuna. Po nástupu normalizace se vrátil do Rudého práva a stal se jedním ze ztělesnění kolaborantské normalizační žurnalistiky, stál v čele svazu novinářů. V Rudém právu zastával post zástupce šéfredaktora, po smrti → O. Švestky jej od roku 1983 až do pádu komunismu vedl.

Höger, Karel (1909 – 1977)

Český herec, už od mládí patřil k velmi oblíbeným a obsazovaným hercům v divadle i filmu, byl představitelem klasického charakterního repertoáru. Typickým znakem jeho herectví byl příjemný a kultivovaný hlasový projev

s nezaměnitelnou moravskou dikcí, uplatnil se v rozhlasu i při natáčení zvukových záznamů nejrůznějších pohádek (*Povídání o pejskovi a kočičce* od J. Čapka aj.) a povídek. Od roku 1940 až do smrti byl členem činohry Národního divadla, dlouhá léta působil jako pedagog. Většinou ztělesňoval kladné, společensky angažované postavy. Často bývá zmiňováno, že v roce 1942 se zúčastnil tryzny za říšského protektora → R. Heydricha, zabitého československými parašutisty, na fotografii z této akce je zachycen s paží vztyčenou k nacistickému pozdravu, resp. že o třicet pět let později se zúčastnil na stejném místě shromáždění Anticharty, kterou také podepsal. Ke cti herce je však nutno poznamenat, že ve skutečnosti v době nacistické okupace aktivně spolupracoval s odbojem a že i v době Anticharty měl s vedením Národního divadla i stranickými orgány trvalé spory, které vyústily v jeho odchod z angažmá (krátce po Antichartě) a nejspíš přispěly k jeho předčasné smrti.

Huba, Mikuláš (1919 – 1986)

Slovenský herec, už od mládí se jako ochotník věnoval divadlu, během války absolvoval hudebně-dramatickou akademii a ve velmi mladém věku se stal členem činohry Slovenského národního divadla. Po válce vstoupil i na filmové plátno, ztělesňoval většinou kladné, společensky angažované postavy, což odpovídalo i jeho osobnímu komunistickému přesvědčení. Od 50. let působil jako pedagog. V období normalizace patřil mezi nejprotežovanější slovenské dramatické umělce, byl jedním z vystupujících při shromáždění Anticharty.

Husák, Gustáv (1913 – 1991)

Slovenský politik, od mládí se angažoval v komunistickém hnutí, v roce 1948 hlavní exponent komunistického puče na Slovensku. V roce 1951 v rámci vnitrostranických čistek odsouzen k doživotnímu vězení, amnestován 1960. Po propuštění začal pomalu stoupat na stranickém žebříčku, zasazoval se za větší emancipaci Slovenska a za federalizaci státu. V roce 1968 byl zpočátku přívržencem reformu, po okupaci Československa začal naopak vystupovat z velmi dogmatických pozic, stal se oblíbencem sovětského vůdce L. I. Brežněva. Velmi dobře balancoval mezi dogmatickými a tzv. realistickými silami ve stranickém vedení a v roce 1969 byl zvolen do čela KSČ. Paradoxně se přes svou osobní zkušenost s komunistickým žalářem stal nositelem neostalinistické politiky, pod jeho vedením se Československo dostalo do totální závislosti na SSSR. Jeho jméno je nejvýraznějším symbolem tzv. normalizace, absolutního morálního, kulturního a společenského úpadku 70. a první poloviny 80. let, za nějž nese bezvýhradnou osobní zodpovědnost. Přes jeho údajnou původní nechuť k opakování politických procesů, byly i v době normalizace tisíce osob pronásledovány a odsuzovány do vězení. Až do konce 80. let také lidé, stojící proti jeho režimu umírali, např. při pokusech překonat státní hranice. Od roku 1975 byl prezidentem republiky, když si den před svou volbou nechal odhlasovat Federálním shromážděním ustanovení, umožňující sesazení v té době nemocného prezidenta L. Svobody. V roce 1987 byl na postu generálního tajemníka ÚV KSČ nahrazen M. Jakešem. Prezidentskou funkci vykonával přes znatelně velmi podlomené zdraví až do prosince 1989, těsně před svou rezignací jmenoval tzv. vládu národního porozumění.

Hübl, Milan (1927 – 1989)

Český historik a politický činitel, v 60. letech se podílel na přípravě politických rehabilitací, působil na vysoké škole politické ÚV KSČ, v období Pražského jara stál v jejím čele, byl poslancem a členem ÚV KSČ. V roce 1969 se podílel na instalování → G. Husáka do čela KSČ, věřil, že tento politik (jehož rehabilitaci už dříve v první polovině 60. let napomohl) bude pokračovat v reformním kursu. Naopak se od něj dočkal nejen

vyhazovu z funkcí i z KSČ, ale v 70. letech i dlouhého věznění. Po propuštění podepsal Chartu 77, do konce života působil v opozičních strukturách, podílel se na vydávání samizdatu. Jeho práce z té doby se – přes jeho izolaci od společenského a politického dění - vyznačují mimořádně přesnou znalostí aktuálních detailů ze zákulisí stranického aparátu. Zemřel těsně před Listopadem 1989.

Chramostová, Vlasta (*1926)

Česká herečka, do začátku normalizace byla 20 let v angažmá v pražském Divadle Na Vinohradech, hrála v řadě filmů i televizních inscenací. Ztvárnila množství rolí především dramatického a silně expresivního charakteru. Po porážce Pražského jara se rozešla s komunistickou ideologií i KSČ, krátce působila v Divadle Za branou. Normalizační režim jí zakázal veřejně vystupovat, stala se jednou z prvních signatářů Charty 77 a jednou z jejích nejznámějších tváří. Ve druhé polovině 70. let založila a provozovala legendární bytové divadlo, kde spolu s přáteli navzdory zákazům uvedla řadu her a pásem. V roce 1989 byla odsouzena k podmíněnému trestu odnětí svobody. Po pádu totalitního režimu se mohla vrátit k veřejnému hraní, od roku 1991 je jednou z předních členek souboru Národního divadla. Její otevřená a sebekritická kniha vzpomínek *Vlasta Chramostová* vydaná v 90. letech patří k nejlepším hereckým memoárům, které u nás kdy vyšly.

Kapek, Antonín (1922 – 1990)

Český politik, od mládí působil v různých funkcích v továrně ČKD, která byla považována za hlavní pražskou dělnickou baštu KSČ, vystoupal zde až do funkce generálního ředitele. Členem ÚV KSČ byl od konce padesátých let až do pádu režimu. Během Pražského jara patřil k nejpřednějším představitelům stalinistických dogmatiků ve vedení strany. Je podepsán pod vlastizrádným zvacím dopisem, žádajícím po sovětském vedení zásah proti obrodnému procesu. Po okupaci patřil k prosovětskému křídlu a normalizaci strávil ve vysokých funkcích (vedl. mj. pražský městský výbor KSČ). Po pádu režimu (jako jeden z nemnoha jeho představitelů) spáchal sebevraždu.

Klíma, Ivan (*1931)

Český spisovatel, poslední tři a půl léta 2. světové války prožil v koncentračním táboře v Terezíně, později absolvoval FF UK a působil jako redaktor nakladatelství Československý spisovatel a poté jako zástupce šéfredaktora Literárních novin (resp. Literárních listů a Listů). Od 50. let publikoval časopisecky, v 60. letech se začal prosazovat i jako knižní autor. Byl jedním z účastníků „rebelie“ na spisovatelském sjezdu v roce 1967, za což byl vyloučen z KSČ. Na přelomu 60. a 70. let mu bylo umožněno přednášet v USA, odkud se však vrátil a zvolil osud zakázaného autora. Ačkoli nepodepsal Chartu 77, úzce spolupracoval s disentem. Přivydělával si v různých profesích, publikoval v samizdatu a v zahraničí a patřil k nejčtenějším a nejoblíbenějším českým ineditním literátům. Od r. 1989 se angažoval i ve spisovatelských stavovských organizacích, dodnes je literárně činný, velkou pozornost vzbudily jeho dvoudílné paměti *Moje šílené století*.

Kohout, Pavel (*1928)

Český spisovatel, od konce 40. let patřil k předním kulturně-politickým exponentům komunistického režimu, v 50. letech byl jedním z nejprominentnějších komunistických básníků, jeho práce se vyznačovaly nekritickým obdivem k osobě J. V. Stalina. Později se v jeho dramatech začaly objevovat náznaky kritiky panujících poměrů.

V roce 1968 patřil ke kulturním činitelům prosazujícím reformy Pražského jara, je autorem manifestu Socialismus – spojenectví – svoboda – suverenita, který podepsalo více než milion občanů. Během normalizace patřil mezi přední disidenty, toto období velmi sugestivně popsal v knize *Kde je zakopán pes*. Je autorem názvu Charta 77. V roce 1979 mu byl odepřen návrat do Československa z legálního pobytu v Rakousku, po roce 1989 žije střídavě ve Vídni a v Praze, ve svých aktuálních pracích se zabývá především vztahy mezi Čechy a německy mluvícími národy a obdobím po druhé světové válce.

Kouřil, František (*1924)

Český novinář a politický činitel, od roku 1953 do 1967 byl redaktorem Rudého práva, v roce 1967 byl jmenován vedoucím tiskovým tajemníkem úřadu československé vlády a jejím tiskovým mluvčím. V této funkci přestál tři premiéry (J. Lenárt, O. Černík, L. Štrougal) a všechny společenské změny až do roku 1987, kdy odešel do důchodu. V 90. letech vydal propagandistickou brožuru *20 let tiskovým mluvčím vlády*, v níž hodnotí dobu normalizace z mimořádně dogmatických komunistických pozic.

Kozák, Jan (1921 – 1995)

Český spisovatel, už od padesátých let působil v aparátu KSČ v různých osvětových a pedagogických funkcích, celoživotně patřil k dogmatickému stranickému křídlu. Od 60. let vydával bez valného ohlasu literární práce zachycující budovatelské období. Po pádu Pražského jara patřil k nejhrolivějším stoupencům → G. Husáka a jeho vedení, byl ústřední postavou normalizace v české literatuře. Od počátku sedmdesátých let až do pádu režimu stál v čele svazu spisovatelů, osobně vystoupil i na shromáždění Anticharty.

Kriegel, František (1908 – 1979)

Český lékař a politik, jako vojenský lékař působil od roku 1936 ve španělské republikánské armádě, ve 40. letech pak v čínské Rudé armádě. Po roce 1945 zastával různé funkce v KSČ a na ministerstvu zdravotnictví, odkud musel roku 1952 odejít. Do významnějších pozic se vrátil v 60. letech, byl zdravotnickým poradcem režimu F. Castra na Kubě, později v Praze pracoval v primářských funkcích. Od roku 1964 byl poslancem, v roce 1968 stál v čele ÚV Národní fronty, sdružující všechny politické strany a společenské organizace, patřil k předním zastáncům reform. Po okupaci Československa byl mezi politiky, unesenými sovětskými orgány do SSSR, nebyl ale připuštěn k moskevským jednáním. Projevil mimořádně vysokou statečnost, když jako jediný z našich zástupců odmítl podepsat kapitulantský moskevský protokol, toto jeho gesto patří u nás k historicky ojedinělým projevům osobní odvahy politika, zvláště pak komunistického. Za to získal vysokou popularitu mezi obyvateli, ale značnou nemilost u sovětského vedení i domácích konzervativců. Vysoký morální kredit neztratil ani na podzim 1968, kdy hlasoval (spolu s dalšími pouze třemi poslanci) v Národním shromáždění proti smlouvě o pobytu okupačních vojsk u nás. Záhy byl zbaven všech funkcí a vyloučen z KSČ, v roce 1977 patřil k prvním signatářům Charty 77. Do konce života žil pod trvalým dohledem Státní bezpečnosti.

Kryl, Karel (1944 – 1994)

Český zpěvák, ve druhé polovině 60. let se stal jedním z nejoblíbenějších autorů a interpretů tzv. protestsongů. Jeho píseň *Bratříčku, zavírej vrátka* (a stejnojmenné album) je společně se skladbou autorů J. Brabce a P. Rady *Modlitba pro Martu* v interpretaci M. Kubišové nejznámější reflexí okupace Československa armádami

pěti států ze srpna 1968. Po nástupu normalizace emigroval do SRN, i zde pokračoval v nahrávání a vydávání skladeb, které se navzdory zákazům dostávaly do Československa, působil v rozhlasové stanici Svobodná Evropa. Jeho písně se vždy vyznačovaly silnými melodiemi, ale především mimořádně působivými texty, kterými znatelně posiloval velkou část české a slovenské veřejnosti v protirežimních náladách a názorech. Po pádu komunismu žil střídavě v Praze a SRN, dostával se však svými nekompromisními názory i na porevoluční období často do různých sporů i s prezidentem → V. Havlem. Až po Krylově předčasné smrti byla jeho tvorba a názory doceněny, v roce 1995 byl → V. Havlem in memoriam vyznamenán medailí za zásluhy.

Kundera, Milan (*1929)

Český a francouzský spisovatel, od konce 50. let do roku 1970 přednášel světovou literaturu na FAMU, do české literatury vstoupil básněmi, oslavujícími komunismus, k nimž se později odmítal hlásit. Byl členem KSČ, z níž byl v roce 1950 vyloučen, ale v roce 1956 mu členství (trvajícím poté až do počátku normalizace) bylo obnoveno. V 60. letech patřil mezi nejpoblíbenější autory, mimořádný ohlas měl především jeho román *Žert*. Patřil mezi spisovatele, kteří se dostali do konfliktu s vedením KSČ na spisovatelském sjezdu 1967. Po okupaci Československa napsal poněkud anachronicky optimistický článek *Český úděl*, vyzdvihující fakt, že i po podpisu moskevského protokolu neslevila dle jeho mínění domácí politická scéna z předsrpnového kursu. Článek se stal předmětem ostré kritiky, zejména → V. Havla. Později se (podruhé v životě) rozešel s komunistickou stranou. Od poloviny 70. let žije Kundera ve Francii a píše výlučně francouzsky, jeho práce dosahují celosvětového ohlasu (*Nesnesitelná lehkost bytí* aj.), je bezesporu mezinárodně nejznámějším a nejčtenějším autorem, narozeným na našem území. Do rodné země se však po roce 1989 oficiálně nevrací, odmítá jakékoliv kontakty s českým prostředím a českými médii. Výjimku učinil v roce 2008, kdy se ohradil proti tvrzení Ústavu pro studium totalitních režimů, že počátkem 50. let udal komunistické bezpečnosti západního agenta Miroslava Dvořáčka, který poté strávil dlouhá léta ve vězení.

Kyncl, Karel (1927 – 1997)

Český novinář, svou kariéru za rozhlasovým mikrofonom odstartoval už v roce 1948, kdy spolu s → P. Kohoutem moderovali na legendární rozhlasové výstavě MEVRO. Později pracoval ve stranickém aparátu a deníku Mladá Fronta, odkud musel odejít pro rozšiřování parodie na poezii V. Nezvala. Působil v armádním rozhlasu a od počátku 60. let jako zahraniční zpravodaj Československého rozhlasu, mj. v USA i v době atentátu na prezidenta J. F. Kennedyho (napsal o tom knihu *63 dní do Dallasu*). Po okupaci Československa krátce působil i v Československé televizi, patřil však k nejostřejším kritikům nastupující normalizace. Byl propuštěn a vyloučen z KSČ. V 70. letech patřil do první velké vlny uvězněných odpůrců režimu. Podepsal Chartu 77 a v 80. letech po nátlaku emigroval a usadil se v Londýně. Po pádu režimu opět spolupracoval s rozhlasem, do konce života působil jako rozhlasový zpravodaj ve Spojeném království. Proslul typickým, nezaměnitelným stylem, který uplatnil především při rozhlasových fejetonech. Řada z nich vyšla též knižně.

Lederer, Jiří (1922 – 1983)

Český novinář, už od mládí publikoval v levicových listech a inklinoval ke komunistickým myšlenkám. V 50. letech byl vyloučen ze svazu novinářů a nějakou dobu se živil jako dělník. K žurnalistické profesi se mohl vrátit až po několika letech, v 60. letech působil v Československém rozhlasu a patřil mezi velmi známé progresivní

novináře. V období Pražského jara byl jednou z největších novinářských hvězd, podporujících reformně-komunistický proud. Přispíval do Literárních listů a Reportéra. Po nástupu normalizace mu bylo opět znemožněno publikovat. Nastoupivší režim jej považoval za zvlášť nebezpečného, a o to víc nenáviděného, že se jednalo o bývalého člena KSČ. Proto byl opakovaně vězněn, v komunistických žalářích strávil více než pět let. Patřil k prvním signatářům Charty 77. Na počátku 80. let se nedobrovolně vystěhoval do SRN, kde byl nadále publikačně velmi činný a aktivní v exilovém hnutí, zemřel předčasně v jednašedesáti letech, šest roků před pádem režimu. Jiří Lederer patří k nejstatečnějším exkomunistům, kteří za svůj rozchod s KSČ zaplatili zvlášť vysokou cenu.

Letenská, Anna (1909 – 1942)

Česká herečka, podstatnou část své kariéry strávila v Divadle na Vinohradech, patřila k nejpopulárnějším herečkám období první republiky. Během nacistické okupace se zapojila do odbojové činnosti. Ještě v posledním roce života (1942) stačila natočit několik filmů. Ačkoliv se zúčastnila smutečního shromáždění za zabitého nacistického protektora → R. Heydricha, byla gestapem zatčena a později zavražděna v koncentračním táboře Mauthausen.

Lorenc, Alojz (*1939)

Slovenský politický činitel, dlouhá léta působil v různých funkcích v armádě, od roku 1962 byl členem KSČ. Na počátku 70. let se zabýval sestrojováním šifrovacích strojů, později přešel do resortu vnitra. Postupně se dostával do různých velitelských funkcí, na počátku 80. let řídil bratislavskou správu Sboru národní bezpečnosti. Na vrchol moci se dostal v roce 1985, kdy se stal 1. náměstkem federálního ministra vnitra a náčelníkem Státní bezpečnosti. V této funkci osvědčoval nehledě na měnící se mezinárodní situaci svou věrnost nejdogmatičtějším komunistickým myšlenkám, byl autorem akce Klín, která měla narušovat spolupráci opozičních struktur, patřil k nejmocnějším mužům ve státě. Jeho role v tzv. sametové revoluci nebyla nikdy spolehlivě objasněna, v období pádu komunismu stačil nařídít zničení řady kompromitujících materiálů. V roce 1990 byl zatčen a vyšetřován, později byl českým soudem i odsouzen, jako slovenský občan však odmítl trest nastoupit.

Mlynář, Zdeněk, vl. jménem Müller (1930 – 1997)

Český politik, od konce 50. let působil v Ústavu státu a práva, v roce 1968 patřil k představitelům reformního křídla KSČ, po okupaci Československa patřil mezi signatáře potupného moskevského protokolu, okolnosti podpisu vylíčil ve známé knize *Mráz přichází z Kremlu*. Brzo se však vzdal funkcí a byl aktivní v disentu. Patřil mezi spoluautory a první signatáře Charty 77, krátce poté emigroval do Rakouska, kde žil až do konce života, zabýval se politologickými rozbory situace v totalitních státech.

Moučková, Kamila (*1928)

Česká novinářka, krátce působila jako herečka, později jako rozhlasová hlasatelka. Největší popularity dosáhla jako zpravodajská hlasatelka Československé televize. V této roli ji zastihla i srpnová okupace v roce 1968. Stala se nejznámější televizní tvář protiokupačního vysílání a živoucím symbolem odporu proti invazi. Za své statečné postoje, které nikdy neodvolala, byla s nástupem normalizace propuštěna, působila v podřadných

zaměstnáních. Patřila mezi vůbec první signatáře Charty 77. Ke své původní profesi v médiích se mohla vrátit až po Listopadu 1989.

Němcová, Dana (*1934)

Česká psycholožka a politická činitelka, spolu se svým manželem J. Němcem se po sovětské okupaci rozhodli emigrovat, později se však vrátili. Poté, co iniciovali protest proti odsouzení členů hudební skupiny Plastic People, musela opustit svou profesi a působila v podřadných zaměstnáních. Byla jednou z prvních signatářek Charty 77, za své postoje v období normalizace byla opakovaně zadržována a vězněna. V procesu proti členům VONS byla odsouzena k podmíněnému trestu. Ve vazbě byla i v souvislosti s tzv. Palachovým týdnem na počátku roku 1989. Dodnes je velmi činná, působí ve Výboru dobré vůle Olgy Havlové a věnuje se práci pro uprchlíky.

Novotný, Antonín (1904 – 1975)

Český politik, patřil k zakládajícím členům a předválečným funkcionářům KSČ, za války vězněn nacisty. Po roce 1945 stoupal ve stranické hierarchii, od roku 1951 byl členem politického sekretariátu ÚV KSČ, jenž rozhodoval o politických procesech, Novotný je spoluodpovědný za řadu justičních vražd té doby. Od roku 1953 stál v čele KSČ, o čtyři roky byl zvolen prezidentem. V roce 1960 rozhodl o přidání přívlastku „socialistická“ do názvu republiky s absurdním odůvodněním, že v naší zemi byl dobudován socialismus. Novotný rozhodoval velmi autoritativním způsobem, vystupoval proti emancipacím Slovenska a požadavku federalizace. Jeho období je charakterizováno hospodářskou stagnací na jedné straně a paradoxně postupnou společenskou, kulturní a politickou liberalizací, která patřila k nezamýšleným důsledkům jeho vládnutí. Na počátku Pražského jara se stal terčem do té doby nemyslitelné kritiky, obě funkce, stranickou i státní musel postupně opustit, byl vyloučen z KSČ. Po okupaci Československa doufal v návrat na politické výsluní, nástup jeho letitého rivala → G. Husáka do čela KSČ tyto Novotného aspirace ukončil. Po slibu, že se nebude politicky angažovat mu bylo vráceno členství ve straně a ponechány základní exprezidentské výhody (vůz s řidičem a ochrana). Poslední léta života prožil skutečně stranou veškerého veřejného dění.

Obzina, Jaromír (1929 – 2003)

Český politik, už od 50. let patřil k nejdogmatičtějším členům KSČ, pracoval ve stranickém aparátu, studoval i v Moskvě. Po porážce Pražského jara se vyhoupl na jedno z nejdůležitějších míst v mocenském aparátu – v roce 1973 se stal federálním ministrem vnitra. Během svého působení upevnil represivní aparát Státní bezpečnosti, pod jeho vedením StB tvrdě pronásledovala jakýkoliv projev opozičního smýšlení. Je osobně spoluodpovědný za celospolečenský úpadek i řadu osobních tragédií v období normalizace. Byl autorem akce Asanace, která měla za cíl vystěhování nepohodlných osob do zahraničí. Odsunut na méně podstatná místa byl v roce 1983. Po státním převratu, byl za tzv. Asanaci trestně stíhán a souzen, rozsudku se však nedočkal, zemřel na počátku roku 2003.

Ornest, Otto (Ota), vl. jménem Ohrenstein (1913 – 2002)

Český režisér, během 2. světové války působil v československé redakci britské BBC, po návratu z exilu se věnoval divadlu. Od roku 1950 stál dvaaadvacet let v čele Městských divadel pražských. Z politických důvodů musel v roce 1972 vedení scény opustit, později mu byla umělecká činnost znemožněna. V roce 1977 byl za

podílel na distribuci exilové literatury zatčen a uvězněn. V období kampaně proti Chartě 77 (ač nebyl jejím signatářem) ve vězení podlehl naléhání StB a přímo v cele (naaranžované jako fiktivní Ornestova pracovna) natočil ponižující televizní vystoupení, v němž se veřejně distancoval od opozičně smýšlejících občanů. Jeho osobní selhání tak výrazně posloužilo propagandistickým záměrům tehdejšího režimu.

Otáhal, Milan (*1928)

Český historik, od konce 50. let do začátku normalizace působil v Historickém ústavu ČSAV, podílel se na vydání legendární tzv. *Černé knihy*, o prvních dnech po okupaci Československa v roce 1968. I to vedlo k jeho nucenému odchodu z ústavu, během normalizace mu bylo zakázáno vědecky a publikačně působit, patřil k prvním signatářům Charty 77. Od roku 1990 opět oficiálně působí jako historik, je autorem řady prací především o období komunistického režimu.

Patočka, Jan (1907 – 1977)

Český filozof, filozofii studoval v Praze, Paříži a Berlíně, ve svých pozdějších pracích a přednáškách se zabýval antickou filozofií, komeniologií a především fenomenologií – zde jej nejzásadněji ovlivnilo setkání s E. Husserlem, od jehož fenomenologických názorů se však v průběhu života odkláněl. Po druhé světové válce, během níž působil jako středoškolský učitel, byl docentem na pražské filozofické fakultě UK, přednášel i na brněnské pedagogické fakultě MU. V roce 1950 mu byla další pedagogická činnost z politických důvodů znemožněna, působil v několika vědeckých ústavech akademie věd. Až v období Pražského jara se směl na univerzitní půdu vrátit, byl jmenován profesorem, po začátku normalizace byl ale opět donucen školu v roce opustit (1972). V duchu jednoho ze svých filozofických učení, „života v pravdě“ stál u zrodu Charty 77 jako její nejvýznamnější duchovní otec a jeden z trojice prvních mluvčích. Přes svůj vysoký věk statečně čelil tvrdé státní šikaně, po jednom z mnoha výslechů na následky vyčerpání zemřel. Stal se jednou z nejznámějších, ale bohužel i nejkřiklavějších obětí normalizace v Československu. Komunistický režim navíc záhy zhanobil jeho památku, když přeletem vrtulníků a túrováním motocyklů v nedalekém policejním sportovním klubu výrazně narušil pohřební obřad.

Pelikán, Jiří (1923 – 1999)

Český novinář a český a italský politický činitel, již od počátku války byl členem ilegální KSČ, krátce byl i vězněn. Po roce 1945 působil v mládežnickém komunistickém hnutí. Po komunistickém puči se osobně podílel na čistkách ve vysokoškolském prostředí. Později byl poslancem, členem ÚV KSČ, pracoval ve vysokých funkcích mládežnických organizací. Od roku 1963 byl ústředním ředitelem Čs. televize, v roce 1968 stál za její demokratizací. Pod jeho vedením se ČST stala hlavním médiem, podporujícím Pražské jaro a během okupace objektivně a pravdivě informujícím. I za to musel zakrátko funkci opustit, vstoupil do diplomatických služeb, působil na čs. misi v Římě, ale už v roce 1969 požádal v Itálii o azyl a v zemi zůstal. V Římě vydával levicově-demokratický časopis *Listy*, byl činný i v italské politice, za tamní socialistickou stranu byl dlouhá léta europoslancem. Po pádu totalitního režimu žil střídavě v Praze (kam přenesl vydávání *Listů*) a Římě. Po jeho smrti se objevila zpráva, že počátkem 60. let aktivně spolupracoval s komunistickou Státní bezpečností.

Peroutka, Ferdinand (1895 – 1978)

Český novinář a spisovatel, do české žurnalistiky vstoupil po 1. světové válce. Během období 1. republiky byl dlouhá léta politickým komentátorem Lidových novin a šéfredaktorem časopisu Přítomnost. Vedle Karla Čapka byl nejrespektovanější novinářskou ikonou té doby. Výrazně ovlivňoval společenské i politické dění, patřil k takzvané prohradní skupině. V té době také sepsal rozsáhlou historicko-politologickou práci *Budování státu* o vzniku samostatného Československa, kterou však již nestihl dokončit. Druhá světová válka a nacistická okupace znamenaly pro Peroutku přerušení kariéry a především uvěznění v koncentračních táborech Dachau a Buchenwald, zatímco „jeho“ Přítomnost řídil jeden z nejpřednějších aktivistických kolaborantů Emanuel Vajtauer. Po roce 1945 se stal členem prozatímního Národního shromáždění, vydával Svobodné noviny a časopis Dnešek. Ačkoliv se z některých jeho článků mohlo zdát, že je částečně nakloněn orientaci Československa směrem k tzv. lidově-demokratickému režimu prosazovanému v té době komunisty, byla jeho žurnalistika právě komunistické straně trvale trnem v oku, a to i v době, kdy Československo teprve tendovalo k cestě k socialismu. Proto krátce po únorovém puči 1948 odešel do exilu, kde se ihned zapojil do práce krajanské komunity. Usadil se v USA, byl členem Rady svobodného Československa a vedl první léta československého vysílání Svobodné Evropy. Zde se však projevoval i jeho autoritářský přístup, velmi známé jsou jeho velké osobní spory s další výraznou postavou československé exilové žurnalistiky → P. Tigridem, který poté musel Svobodnou Evropu opustit. Peroutka s ní spolupracoval naopak až do konce života, přispíval do jejího programu svými legendárními, antikomunisticky vyhocenými komentáři. Je také autorem několika knih, včetně beletristických, z nich je nejznámější *Oblak a valčík*, přepracovaná verze jeho divadelní hry reflektující dobu nacistické okupace. Peroutka zemřel jedenáct let před pádem komunistického režimu, jeho ostatky byly až po roce 1989 převezeny do Prahy. Zůstává jedním z největších jmen dějin české žurnalistiky vůbec.

Prokoš, Bedřich (1912 – 1997)

Český herec, už před válkou působil v různých hereckých spolcích, po válce prošel několik pražských scén, nejdelší dobu strávil v Národním divadle, kde byl v letech 1958 – 1965 i uměleckým šéfem. Do této funkce se vrátil i na počátku normalizace, kde výrazně přispěl k začlenění souboru a repertoáru Národního divadla mezi poslušné prorežimní scény a osvědčil tak svou celoživotní oddanost komunistické straně. V divadelních rolích (i ve filmu) ztělesňoval především kladné, často i funkcionářské typy, což odpovídalo i jeho osobnímu přesvědčení. Na druhé straně v malých veseloherních rolích v řadě filmů prokázal i svůj nesporný komediální talent. Patřil k velmi angažovaným hercům své doby, byl jedním z vystupujících na shromáždění Anticharty.

Putík, Jaroslav (*1923)

Český spisovatel, během 2. světové války působil v odboji, nacisty byl několik let vězněn, mj. i v koncentračním táboře Dachau. Po válce byl redaktorem Lidových a Literárních novin, na konci 50. let musel z redakčního místa z politických důvodů odejít. V období Pražského jara byl redaktorem Orientace. Během let normalizace mu bylo znemožněno publikovat, vydání svých literárních děl se dočkal až po roce 1989. Jeho prózy se mají silný eticko-filozofický rozměr. Velmi expresivní jsou jeho vzpomínkové deníky z let normalizace.

Reagan, Ronald Wilson (1911 – 2004)

Americký herec a politik, od 30. let se věnoval herectví, natočil v Hollywoodu desítky filmů, působil i v čele hereckých odborů, s hereckou prací skončil v polovině 60. let. V roce 1962 vstoupil do republikánské strany, v letech 1966 – 1973 byl guvernérem státu California. Politického vrcholu dosáhl roce 1980, kdy byl zvolen prezidentem USA, na postu hlavy státu tak v roce 1981 vystřídal J. Cartera. Nejvyšší úřad ve Spojených státech zastával dvě volební období, do roku 1989. Reagan proslul především jako nekompromisní bojovník proti komunismu, Sovětský svaz označoval za říši zla, poskytoval materiální pomoc i osobní podporu protivníkům SSSR. Na přelomu roku 1986 – 1987 vystoupil s prohlášením na podporu Charty 77, která si připomínala desáté výročí. Přesto uskutečnil několik historických schůzek se sovětským vůdcem M. S. Gorbačovem, kterého především silným zbrojením nutil k ústupkům a k demokratizaci života v sovětském bloku. Během své vlády dokonce (tehdy ještě neúspěšně) M. S. Gorbačova vyzval k odstranění berlínské zdi, nejznámějšího symbolu rozdělené Evropy. V roce 1987 s ním podepsal dohodu o odstranění raket nukleárního doletu, oba státníci se později přes rozdílné světové názory stali osobními přáteli. Reaganův osobní podíl na pádu komunistických režimů ve střední a východní Evropě (k němuž došlo nedlouho po vypršení jeho mandátu) je naprosto zásadní, bývá po právu označován za vítěze studené války. V roce 1999 za podíl na nastolení demokracie u nás obdržel nejvyšší české vyznamenání – Řád Bílého lva. Bohužel si ocenění nemohl osobně převzít, neboť v závěru života byl stížen vážnou chorobou, s níž se dlouhá léta statečně potýkal.

Ruml, Jiří (1925 – 2004)

Český novinář, v 50. letech patřil k předním dogmatickým zastáncům a propagátorům režimu KSČ, později vystupoval z liberálnějších pozic, v roce 1968 stál v čele svazu novinářů. V roce 1969 byl vyloučen ze strany, během normalizace se živil manuální prací. V roce 1977 podepsal Chartu 77, stál u zrodu VONS, za což byl vězněn. V 80. letech byl mluvčím Charty 77, později obnovil Lidové noviny (jako samizdatovou tiskovinu). Po státním převratu byl až do konce života publikačně činný.

Řezáč, Tomáš (1935 – 1992)

Český novinář, Od 50. let působil v redakci Kulturní tvorby, psal materiály s bezpečnostní tematikou o Sboru národní bezpečnosti napsal i knihu, záhy se stal informátorem a později agentem StB. Jako agent působil i v zahraničí. Po roce 1968 krátce emigroval, ze švýcarského exilu však požádal o prominutí emigrace a o opětovnou možnost pracovat pro československé tajné služby. To mu bylo umožněno, v západní Evropě tedy působil jako agent StB, později pracoval dokonce i pro sovětskou KGB. Po návratu do Československa v roce 1975 byl vylíčen jako navrátilce z emigrace (aniž bylo zdůrazněno jeho spojení s rozvědkou) a několikrát využit propagandou proti emigrantským kruhům, v době kampaně proti Chartě 77 i proti → V. Havlovi.

Říha, Bohumil (1907 – 1987)

Český spisovatel, od 30. let publikoval, od 50. let stál v čele Státního nakladatelství dětské knihy. Psal prózy převážně pro děti, v nichž vykládal společenské a politické skutečnosti poplatně komunistickému režimu (Nejznámější je *Honzíkova cesta*), i většina jeho prací pro dospělé trpěla značnou schematičností. Patřil mezi prominentní prorežimní literáty, což osvědčil i v dobách normalizace, mj. osobně vystoupil při Antichartě.

Sacharov, Andrej Dmitrijevič (1921 – 1989)

Ruský (sovětský) vědec a politický činitel, vedl výzkumný tým, který na přelomu 50. a 60. let vyvinul sovětskou vodíkovou pumu. Byl autorem různých fyzikálních teorií a prací z oblastí fyziky, astrofyziky, kosmologie a dalších oborů. Od konce 60. let se zasazoval proti jaderným pokusům, později vystupoval za dodržování lidských práv v SSSR, za svou činnost obdržel Nobelovu cenu míru. Postavil se do čela Helsinské skupiny lidských práv, za což byl zbaven vědeckých titulů a vyznamenání a odeslán do vyhnanství do města Gorkij. Rehabilitován byl po nástupu M. S. Gorbačova, byl postaven do čela Akademie věd a stal se poslancem Nejvyššího sovětu.

Sequens, Jiří (1922 – 2008)

Český režisér, začínal jako herec, po poválečném studiu na moskevské filmové škole přesedlal na dráhu režiséra. Od prvopočátku existence komunistického režimu patřil mezi jeho podporovatele, což osvědčoval i ve svých filmech. Přesto má na svém kontě i oceňované práce (film *Atentát* nebo seriál *Hříšní lidé města pražského* a navazující filmy). Po porážce Pražského jara, která znamenala i pro řadu režisérů zákaz či výrazné omezení práce ale patřil ke skupině prověřených a politicky velmi spolehlivých režisérů, jejichž práce v období normalizace byly velmi pochybné kvality. O to silnější ale bylo jejich prorežimní zacílení. Nejvýraznějším důkazem je v Sequensově tvorbě seriál *Třicet případů majora Zemana*, který je zřejmě nejhaněnějším a nejlživějším televizním dílem v dějinách ČST, dodnes vyvolávající značné kontroverze.

Štrougal Lubomír (*1924)

Český politik, po válce vystudoval práva, od roku 1948 působil v aparátu KSČ, které zasvětil dalších více než čtyřicet let života. Už ve velmi mladém věku vstoupil do vlády (1959 – ministr zemědělství a lesního a vodního hospodářství), v 60. letech zastával mocensky velmi důležitý post ministra vnitra. Členem ÚV KSČ byl od roku 1958 až do pádu režimu. Během Pražského jara byl považován za umírněného reformátora, po Srpnu 1968 se ale přidal na stranu tzv. realistů a osvědčil, že je schopen se přizpůsobit jakékoli stranické linii. Od roku 1970 stál dlouhých 18 let v čele federální vlády. Přes svůj celoživotní zjevný názorový oportunismus, byl považován za umírněného politika. Ačkoliv byl nakloněn reformám období tzv. perestrojky, byl v roce 1988 vystřídán na premiérském postu L. Adamcem. Z politiky odešel po Listopadu 1989. Za svou činnost v čele ministerstva vnitra byl později stíhán, nebyl však odsouzen.

Švestka, Oldřich (1922 – 1983)

Český novinář a politický činitel, prakticky celý svůj život spojil s nejdogmatictějším proudem komunistické propagandy, drtivou část profesního života působil v Rudém právu: od konce války zde působil jako redaktor, od roku 1958 do roku 1968 byl jeho šéfredaktorem. V období Pražského jara patřil mezi čelné odpůrce reformního procesu, je signatářem zrádcovského tzv. zvacího dopisu, který požádal sovětské vedení o vojenskou intervenci do Československa. Po Srpnu 1968 působil jako šéfredaktor Tribuny, která se stala hlavní oporou neostalinistů. Od roku 1962 byl členem ÚV KSČ, kde přestál všechna období až do své smrti, během normalizace byl tajemníkem a členem sekretariátu ÚV KSČ. V polovině 70. let se vrátil do funkce šéfredaktora Rudého práva, kde setrval až do konce života. Jeho jméno patří (vedle jmen → Z. Hořeního, → J. Zelenky aj.) mezi hlavní synonyma nejortodoxnější komunistické žurnalistiky období normalizace.

Švorcová, Jiřina (*1928)

Česká herečka, od 50. let působila v Divadle na Vinohradech, na divadelních prknech i ve filmech ztvárňovala především politicky uvědomělé, angažované ženy. To odpovídalo i jejímu celoživotnímu komunistickému přesvědčení. V 70. letech se stala symbolem normalizačního herectví, stála v čele svazu dramatických umělců, podílela se na stagnaci české divadelní, filmové i televizní tvorby té doby. Od roku 1976 byla členkou ÚV KSČ. V lednu 1977 byla hlavní postavou shromáždění Anticharty, osobně přečetla text tohoto svolání. Po listopadovém převratu musela opustit angažmá v Divadle na Vinohradech, komunistické ideologii zůstává dodnes věrná, recituje básně na mítincích KSČM.

Tigrid, Pavel, vl. jménem Schönfeld (1917 – 2003)

Český novinář, spisovatel a politik, druhou světovou válku strávil v Británii, kde působil jako rozhlasový redaktor, po roce 1945 pracoval jako novinář, kritizoval nastupující komunistickou totalitu, po únoru 1948 odešel do exilu. Stál u zrodu vysílání rozhlasové stanice Svobodná Evropa, v letech 1951 – 1952 byl jejím programovým ředitelem, posléze stanici opustil pro rozpory s další významnou postavou exilové žurnalistiky → F. Peroutkou. Z USA přesídlil do Francie, od roku 1960 vydával v Paříži časopis Svědectví, jedno z nejvýznamnějších a nejčtenějších českých exilových periodik, vystupoval z jednoznačně antikomunistických pozic, za což si vysloužil trvalé odsouzení ze strany oficiální domácí propagandy i trvalý zájem československé komunistické rozvědky, pro níž byl jedním z největších a nejobávanějších nepřátel. Je autorem řady knih (*Kapesní průvodce inteligentní ženy po vlastním osudu* aj.). Po pádu komunismu žil střídavě v Praze a v Héricy u Paříže, působil jako poradce prezidenta → V. Havla, v letech 1994 – 1996 byl ministrem kultury. Až do konce života byl publikačně činný, spolupracoval s řadou českých sdělovacích prostředků, patřil k nejrespektovanějším glosátorům porevolučního veřejného a politického života.

Tomin, Julius (*1938)

Český filozof, vystudoval FF UK, věnoval se vztahům mezi křesťanstvím a marxismem. Na konci 60. let přednášel na Havajské univerzitě. Po začátku normalizace patřil mezi nejextravantnější odpůrce tehdejšího režimu, byl činný v psaní různých protestních dopisů a sám aktivně docházel na různá místa se stížnostmi. V té době pracoval jako strojník a hlídač. Patřil k prvním signatářům Charty 77 a i tehdy se pokoušel o přímý kontakt s komunistickou mocí – navštívil například osobně šéfredaktora RP → O. Švestku se stížností na kampaň proti Chartě 77. Koncem 70. let začal organizovat bytové semináře. Počátkem 80. let emigroval do Británie, kde od té doby přednášel. V porevoluční době např. podpořil aktivity proti vybudování amerického radaru v Česku.

Vaculík, Ludvík (*1926)

Český spisovatel, v 50. letech 20. století pracoval jako nakladatelský redaktor a novinář. Do literatury vstoupil na konci 50. let, v 60. letech patřil k nejčtenějším autorům (především zásluhou románu *Sekyra*). Mezi jeho typické žánry patřily fejetony, které psal i později, kdy nesměl oficiálně vydávat. Mimořádný ohlas způsobil jeho diskusní příspěvek na sjezdu spisovatelů v roce 1967, kterým se rozešel s KSČ. V létě 1968 sestavil legendární dokument 2000 slov, čímž si v začátcích normalizace vysloužil zákaz publikování. V 70. a 80. letech se výrazně podílel na vydávání samizdatů a i jeho vlastní tvorba, vydávaná samizdatem či v exilu, se těšila zájmu čtenářů. Patřil k iniciátorům a prvním signatářům Charty 77, byť s → V. Havlem vedl spor o taktiku postupů vůči

komunistické moci. Navíc si i mezi odpůrci normalizačního režimu vysloužil kritiku za existenci intimních snímků, které komunistická moc velmi ochotně využila v kampani proti Chartě 77. Po listopadové revoluci je stále literárně činný, často publikuje své vyhraněné názory na současné dění na stránkách novin.

Volný, Sláva (1928 – 1987)

Český novinář, od mládí působil ve sféře stranické žurnalistiky, v odborářském tisku aj. V 50. letech patřil mezi zvláště zapálené komunistické novináře. Od 60. let byl považován naopak za žurnalistu progresivního, mimořádné obliby dosáhl jako rozhlasový komentátor. Už před začátkem Pražského jara patřil k největším hvězdám tehdejších domácích médií. Výrazně se angažoval v roce 1968 na straně reformního procesu, ale prakticky okamžitě po srpnové invazi emigroval do SRN, a to ještě daleko dříve než bylo zjevné, kam společnost v obdobní nástupu normalizace začne směřovat. Ihned se zapojil do práce Svobodné Evropy. I v emigraci patřil mezi ty představitele žurnalistiky Pražského jara, kterým řada kolegů zvláště citelně připomínala a vytýkala komunistickou minulost. I jeho komentáře pro Svobodnou Evropu však vzbuzovaly u posluchačů značný ohlas, Volný zemřel v exilu dva roky před pádem totalitního režimu.

Voskovec, Jiří, vl. jménem Wachsmann (1905 – 1981)

Český a americký herec a spisovatel, ve dvacátých letech založil spolu se svým hereckým partnerem → J. Werichem Osvobozené divadlo, které se záhy stalo velmi populární pražskou scénou, stejně jako ústřední dvojice jeho protagonistů. Oba umělci patřili k nejvýznamnějším představitelům meziválečné levicové avantgardy, natočili i několik filmů. Během války působili v exilu v USA. Do emigrace se Voskovec vrátil po únorovém puči, usadil se opět v USA – hrál v divadle i v televizi, na svém kontě má i řadu filmových rolí (nejznámější ve snímku S. Lumeta *12 rozhněvaných mužů*).

Vladislav, Jan, vl. jménem Ladislav Bambásek (1923 - 2009)

Český spisovatel a překladatel, z politických důvodů byl v roce 1948 vyloučen ze studia FF UK, překládal, bez možnosti publikování vlastních prací. Aktivní byl během Pražského jara, kdy směl dokončit studium, stal se šéfredaktorem revue Světová literatura a podílel se na práci Kruhu nezávislých spisovatelů. Během normalizace opět nemohl svobodně pracovat, byl činný v samizdatu a patřil mezi první signatáře Charty 77. 1981 byl pod nátlakem donucen emigrovat do Francie. Stál u zrodu československého dokumentačního střediska nezávislé literatury. Po pádu komunismu postupně natrvalo přesídlil zpět do Prahy a aktivně se zapojil do domácího kulturního dění.

Werich, Jan (1905 – 1980)

Český herec a spisovatel, v období první republiky vytvořil v Osvobozeném divadle i filmu populární dvojici s → J. Voskovcem, stali se výraznými postavami tehdejší levicové umělecké avantgardy, angažovali se proti nacistické hrozbě. Během války působili v USA, po návratu z exilu se jejich cesty rozešly (J. Voskovec se po komunistickém puči opět vrátil do Spojených států). Werich patřil nadále k velmi populárním umělcům, řadou diváků byl paradoxně považován za odpůrce komunismu, přesto, že vystupoval v prorežimních filmech a zastával významné umělecké funkce (byl mj. ředitelem Divadla ABC). Je pravda, že přes jeho kompromisy s totalitní mocí mu některé projekty nebylo umožněno realizovat. Od počátku 60. let trpěl vážnou chorobou,

která mu částečně znemožňovala tvůrčí práci. V roce 1968 nakrátko emigroval, vrátil se však zpět. V 70. letech kvůli zdravotním obtížím a úředním omezením prakticky nevystupoval, o to překvapivější byla pro většinu společnosti (a zvláště pro opoziční kruhy) jeho účast na shromáždění Anticharty a podpis tam předneseného hanebného textu.

Zelenka, Jan (1923 – 1998)

Český novinář a politický činitel, po studiích na FF UK pracoval v aparátu KSČ a ve stranickém tisku. Už v 60. letech patřil ke konzervativním komunistickým novinářům, v roce 1967 po zásahu režimu vůči populárním Literárním novinám vedl jejich novou, poslušnou redakci (v té době byl list přezdíván „Erární noviny“). Po Srpnu 1968 se dal plně do služeb dogmatických sil, podepsal prohlášení Slovo do vlastních řad a stanul v čele nejvýznamnějšího média – Československé televize. Pod jeho vedením se ČST stala hlavní mediální oporou husákovského vedení. Osobně stál za vyhazovy mnoha redaktorů i dalších pracovníků a za rozbitím všeho, na čem stálo televizní vysílání v době Pražského jara i Srpna 1968. Televize, řízená Janem Zelenkou poslušně sloužila režimu při jeho propagaci i při očerňování jeho nepřátel. Zelenkovo jméno je jedním z hlavních symbolů normalizační žurnalistiky. V čele ČST vydržel až do léta 1989.

Použité zkratky

AMU	Akademie múzických umění
BBC	British Broadcasting Corporation
ČSAV	Československá akademie věd
ČSDS	Československé dokumentační středisko
ČSL	Československá strana lidová
ČsRo	Československý rozhlas
ČSS	Československá strana socialistická
ČSSD	Československá sociální demokracie (dnes je tato zkratka užívána pro zkrácení názvu „Česká strana sociálně demokratická“)
ČSSR	Československá socialistická republika
ČST	Československá televize
ČTK	Československá tisková kancelář (dnes je tato zkratka užívána pro zkrácení názvu „Česká tiskovou kancelář“, po r. 1989 se pro Československou tiskovou kancelář užívala i zkratka ČSTK)
ČÚTI	Český úřad pro tisk a informace
ČVUT	České vysoké učení technické
DSVK	Dům sovětské vědy a kultury
FF UK	Filozofická fakulta Univerzity Karlovy
FS	Federální shromáždění
FÚTI	Federální úřad pro tisk a informace
FVTI	Federální výbor pro tisk a informace
HM	Historické muzeum
JZD	Jednotné zemědělské družstvo
K 231	Klub 231 – Sdružení bývalých politických vězňů
KAN	Klub angažovaných nestraníků
KBSE	Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě
KSČ	Komunistická strana Československa
KSČM	Komunistická strana Čech a Moravy
KSSS	Komunistická strana Sovětského svazu
MU	Masarykova univerzita
NA	Národní archiv
NDR	Německá demokratická republika
NF	Národní fronta
NM	Národní muzeum
NS	Národní shromáždění
NSR	Německá spolková republika (zkratka, resp. název

	oficiálně záměrně chybně užívaný v době trvání komunistického režimu u nás pro SRN)
OSN	Organizace spojených národů
PÚV KSČ	Předsednictvo Ústředního výboru Komunistické strany Československa
ROH	Revoluční odborové hnutí
RP	Rudé právo
RSE	Rádio Svobodná Evropa
SNB	Sbor národní bezpečnosti
SONP	Spojené ocelárny, národní podnik
SRN	Spolková republika Německo
SSM	Socialistický svaz mládeže
SSSR	Svaz sovětských socialistických republik
StB	Státní bezpečnost
SÚTI	Slovenský úřad pro tisk a informace
UK	Univerzita Karlova
USA	United States of America
ÚSD AV ČR	Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky
ÚTI	Úřad pro tisk a informace
ÚV KSČ	Ústřední výbor Komunistické strany Československa
ÚV NF	Ústřední výbor Národní fronty
VONS	Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných

Jmenný rejstřík

Adamec, Ladislav 129

Aleš, Mikoláš 113

Amortová, Světlá 94

Auersperg, Pavel 10

Balašová, Milena 14

Balík, Jaroslav 39

Bárta, Jan 76

Bárta, Josef 52

Bednářová, Otta (Otká) 23

Bejda, Vasil 55

Benda, Václav 76

Beneš, Edvard 8, 116

Bezruč, Petr 113

Biřák, Vasil 13, 61-63, 115

Birjukov, Igor 43

Boučková, Tereza 87

Böll, Heinrich Theodor 109

Brabec, Jindřich 122

Brežněv, Leonid Iljič 120

Brzezinski, Zbigniew Kazimierz 8

Budín, Stanislav 23

Byrne, Thomas Ryan 49-50

Cajthaml, Petr 17, 27, 78

Carter, James Earl (Jimmy) 128

Castro Ruz, Fidel Alejandro 122

Cigánek, František 77

Cinger, František 87

Cupák, Eduard 86, 115

Čapek, Josef 120

Čapek, Karel 127

Černá-Filipová, Miroslava 23

Černík, Oldřich 122

Černý, Jindřich 86

Černý, Rudolf 18-19, 115

Černý, Václav 17, 30, 72-73, 85, 109, 115

Čvančara, Jaroslav 97

Dienstbier, Jiří 23, 84, 116

Diviš, Vladimír 14

Dobrovský, Luboš 23

Dolejší, Vojtěch 48

Doležal, Václav 27, 36-37

Douděra, Karel 14, 27, 39, 45, 90

Drtina, Prokop 42, 91, 93, 116

Dubček, Alexander 20, 24, 116-118

Dubský, Ivan 53

Dulles, Allen Welsh 110

Dvořáček, Miroslav 123

Eliáš, Alois 119

Famíra, Emanuel 18, 115

Fiala, Miroslav 55

Fidelius, Petr 44, 89-90

Fierlinger, Zdeněk 46

Fištejn, Jefim 24

Fojtík, Jan 14, 62-63

Friedrich, Carl Joachim 8

Gabčík, Jozef 119

Goebbels, Joseph Paul 29-30, 110, 117

Gorbačov, Michail Sergejevič 128-129

Gorkij, Maxim 82-83, 92, 117

Gott, Karel 95, 117

Gottwald, Klement 30, 111

Grass, Günter Wilhelm 109

Grösser, Josef 18

Gruntorád, Jiří 76

Halas, František 83

Haubelt, Josef 44

Hauner, Milan 9

Havel, Václav 6, 30, 37-38, 52, 60-61, 70-71, 73-75, 99, 106, 109, 111, 118, 123, 128, 130

Havlová, Olga 125

Hájek, Jiří (I.) 19, 30, 36, 99, 106, 109, 111, 117-118

Hájek, Jiří (II.) 19, 118
 Hejdánek, Ladislav 25, 118
 Hejzlar, Zdeněk 23, 118-119
 Heydrich, Reinhard Tristan Eugen 96-97, 119-120, 124
 Hitler, Adolf 29, 30, 58, 117, 119
 Holeček, Jiří 36, 47
 Horáková, Milada 34
 Horník, Štěpán 18
 Hoření, Zdeněk 14, 23, 27, 76, 119, 129
 Höger, Karel 70, 93, 96, 119-120
 Hradecká, Vladimíra 12
 Hrbek, Jaromír 18
 Hrouda, Vladimír 90
 Hrušínský, Rudolf 93
 Huba, Mikuláš 80, 120
 Humlová, Růžena 91-92
 Husák, Gustáv 12, 13, 15-16, 20, 24, 28, 30, 32-33, 48, 57, 59-61, 95, 107-108, 116-117, 120, 122, 125, 132
 Husserl, Edmund 126
 Hübl, Milan 61, 120-121
 Hvízd'ala, Karel 67
 Hynek, Vladimír 43
 Hýlek, Karel 82
 Hrabal, Karel 14
 Hrabica, Zdeněk 66
 Hviezdoslav, Pavol Országh 83, 113

 Chalupka, Samo 83, 114
 Chňoupek, Bohuš 14
 Chramostová, Vlasta 87, 94, 96, 98, 121

 Jakeš, Miloš (Milouš) 120
 Janík, Karel viz Oborský Stanislav
 Jelínek, Milan 45
 Jiráček, Karel 40
 Jirků, Božena 70-71
 Jodas, Josef 18, 115

 Kantorková, Miriam 73
 Kapek, Antonín 61, 121
 Kaplan, Karel 10

Karabin, Dan 47
Keane, John 60
Kennedy, John Fitzgerald 123
Klíma, Ivan 68, 121
Kohout, Pavel 30, 37, 39, 42, 46, 52, 68, 70-72, 86-87, 90, 92, 109, 121-123
Kopecký, Miloš 88, 94
Kopecký, Václav 28, 31-32
Korda, Pavel 40
Korn, Jiří 95
Kořínek, Jaroslav 93
Koudelka, František 12
Kouřil, František 22, 122
Kovář, Jan 17
Kozák, Jan 80, 122
Kozák, Václav 35, 47
Kožík, František 39
Kramer, Alexandr 24
Kraus, Jiří 28, 30
Kriegel, František 72, 109, 111, 122
Kryl, Karel 4, 67-68, 122-123
Kubiš, Jan 119
Kubišová, Marta 73, 122
Kučera, Bohuslav 40
Kudrna, František 51
Kundera, Milan 95, 123
Kyncl, Ivan 54
Kyncl, Karel 23-24, 39, 54, 123

Laušman, Bohumil 46
Lederer, Jiří 23, 38, 123-124
Lenárt, Jozef 122
Lenin, Vladimír Iljič 48, 117
Letenská, Anna 97, 124
Lorenc, Alojz 101, 124
Lumet, Sidney 131

Machonin, Pavel 81
Machonin, Sergej 86
Mácha, Karel Hynek 83
Málek, Josef 52

Maroušek, Jaroslav 47
Maršálek, Mirko 86
Masaryk, Tomáš Garrigue 8
Masaryk, Jan 8, 116
Matějka, Ladislav 88
Matouš, Milan 53
Meany, George 90
Minařík, Pavel 21-22, 34
Míka, Zdeněk 88
Mlynář, Zdeněk 6, 39, 90, 111, 124
Morávek, Josef 70
Moučková, Kamila 10, 23, 124-125
Mrva, Rudolf 110
Musilová, Božena 52

Nedbal, Miloš 73
Nezval, Vítězslav 123
Němec, Jiří 76, 125
Němcová, Dana 76, 125
Novotný, Antonín 9-10, 15, 19, 48, 115, 125
Nový, Vilém 10

Oborský, Stanislav 17, 27, 41-43, 46-47, 59
Obzina, Jaromír 77, 88, 125
Oppelová, Taťjana 33, 76
Ornest, Jiří 86,
Ornest, Otto 38, 70, 126
Otáhal, Milan 98, 126

Palach, Jan 54, 118, 125
Patočka, Jan 30, 37, 53-54, 68, 77, 99, 102, 106, 109, 111, 115, 117, 126
Pavlata, Michal 86
Pavlíček, František 38
Páleníček, Josef 46
Pelikán, Jiří 23, 39, 45, 126
Pennigerová, Soňa 18
Pernes, Jiří 68
Peroutka, Ferdinand 37, 100, 127, 130
Pešek, Ladislav 70
Pfaff, Ivan 109

Pilarová, Eva 95
Pinochet Ugarte, Augusto José Ramon 29, 107
Platón 53
Plevza, Viliam 60-61
Pokorná, Terezie 85
Prečan, Vilém 100
Procházka, Jan 17
Prokoš, Bedřich 80, 127
Prošek, Miloš 93
Přeučil, Jan 71
Putík, Jaroslav 85, 87, 127

Rada, Petr 122
Reagan, Ronald Wilson 100, 128
Rovenský, Dušan 70
Rulf, Jiří 64
Ruml, Jiří 23-25, 96, 128
Runciman, Walter 39
Růžička, Daniel 73
Rzounek, Vítězslav 43

Řezáč, Tomáš 52-53, 74-75
Řezáč, Václav 74, 128
Řezáčová, Ema 74
Říha, Bohumil 38, 80, 128

Sacharov, Andrej Dmitrijevič 43-44, 129
Seifert, Jaroslav 97
Sequens, Jiří 80, 129
Sidon, Karol 68
Skillling, Gordon Harold 100
Slavík, Václav 19
Slánská, Josefa 28, 32
Slánský, Rudolf 28, 31
Sloup, Václav 71
Smetana, Bedřich 83, 113
Smrkovský, Josef 13, 54
Spáčil, Dušan 49-50
Stalin, Josif Vissarionovič 117, 119, 121
Staník, Ota viz Kovář, Jan

Stano, Jiří 14, 27
Stříbrný, Zdeněk 93
Suchl, Jan 46
Suchý, Čestmír 23
Suková, Věra 47
Svěrák, Zdeněk 86
Svoboda, Karel 95
Svoboda, Ludvík 120
Svoboda, Rudolf 52

Šejbalová, Jiřina 93
Šilhán, Věněk 109
Šling, Karel 31-33
Šling, Otto 31
Šotola, Jiří 70
Štaidl, Ladislav 95
Štěpničková, Jiřina 94
Štrougal, Lubomír 22, 93, 122, 129
Šťovíčková, Věra 23
Švestka, Oldřich 14, 27, 31-33, 119, 129-130
Švorc, Václav 35, 43
Švorcová, Jiřina 35, 80, 85, 88, 112, 130

Táboříková, Božena 43
Tigrid, Pavel 17, 23, 98, 101, 127, 130
Tigridová, Ivana 98
Tomášek, Dušan 11
Tomin, Julius 32, 130
Trojan, Jaroslav 18

Uhl, Petr 73, 109

Vaculík, Ludvík 30, 66-68, 72, 109, 111, 130-131
Vajtaufer, Emanuel 127
Vala, Jiří 39, 43
Vaněček, František 23, 26
Vaněk, Karel 14
Vágner, Karel 95
Vejvoda, Oldřich 21, 70
Vinklář, Josef 86

Vipler, Vladimír 14, 64

Vít, Jan 24

Vladislav, Jan 79, 131

Vodička, Vladimír 71

Vojta, Miloš 93

Volný, Sláva 15, 23, 131

Vondrová, Jitka 8

Voskovec, Jiří 88, 131

Werich, Jan 87-88, 93, 95, 131-132

Zapletal, Jiří 80

Záruba, Jiří 6, 45, 47

Zátopek, Emil 70

Zelenka, Jan 14, 16-17, 129, 132

Zeman, Rudolf 23

Zenkl, Petr 116

Zvěřina, Josef 31

Seznam pramenů – literatura

- Balík, S. – Hloušek, V. - Holzer, J. – Šedo, J.
Politický systém českých zemí 1848 - 1989. Brno, Masarykova Univerzita v Brně, Mezinárodní politologický ústav 2003
- Bárta, J.
Dana Němcová – Lidé mého života. Praha, Portál 2002
- Bárta, M. – Cvrček, L. - Košícký, P – Sommer, V.
Oběti okupace, Československo, 21. srpen – 31. prosinec 1968. Praha, Ústav pro studium totalitních režimů, 2008
- Benčík, A.
Utajovaná pravda o Alexandru Dubčekovi. Praha, Ostrov 2001
- Benčík, A. – Domanský, J.
21. srpen 1968. Praha, Tvorba a Delta 1990
- Bělina, P. a kol.
Dějiny evropské civilizace II. Praha a Litomyšl, Paseka 1995
- Bělina, P. a kol.
Dějiny zemí koruny české II. Praha a Litomyšl, Paseka 2003
- Biřák, V.
Paměti Vasilu Biřáka – Unikátní svědectví ze zákulisí KSČ – II. díl. Praha, Cesty 1991
- Blažek, P. (ed.)
Opozice a odpor proti komunistickému režimu v Československu 1968 – 1989. Praha, Ústav českých dějin FF UK a Dokořán 2005
- Blažek, P. (ed.)
Tentokrát to bouchne. Edice dokumentů k organizaci a ohlasům kampaně proti signatářům Charty 77 (leden-únor 1977). Praha, FF UK a Odbor archiv bezpečnostních složek MV ČR 2007
- Bocheński, J. M.
Slovník filozofických pověr. Praha, Academia 2000
- Boučková, T.
Indiánský běh, Křepelice, Když milujete muže. Praha, Odeon 2007
- Brabec, J. – Lopatka, J. – Gruša, J. – Kabeš, P. – Hájek, I.
Slovník zakázaných autorů 1948-1980. Praha, Státní pedagogické nakladatelství 1991
- Brod, T. - Liehm, A. J. - Měchýř, J. - Navrátil, J. - Turek, O. - Vančura, J. - Vaněk, M.
Proč jsme v listopadu vyšli do ulic. Brno, Doplněk 1999
- Brzezinski, Z. K. – Friedrich, C. J.
Totalitarian Dictatorship and Autocracy. New York, Frederick A. Praeger Publisher 1962
- Caccamo, F.
Jiří Pelikán a jeho cesta socialismem 20. století. Brno, Doplněk – Praha, Masarykova dělnická akademie 2008
- Cinger, F.
12 podob Jana Wericha. Praha, Sincon 2005

- Císařovská, B. – Drápala, M. – Prečan, V. – Vančura, J. (eds.)
Charta 77 očima současníků – Po dvaceti letech. Brno, Doplněk 1996
- Císařovská, B. – Prečan, V. (eds.)
Charta 77: Dokumenty 1977 – 1989 Svazek I. (1977 – 1983). Praha, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR 2007
- Císařovská, B. – Prečan, V. (eds.)
Charta 77: Dokumenty 1977 – 1989 Svazek III. – Přílohy. Praha, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR 2007
- Cuhra, J.
Trestní represe odpůrců režimu v letech 1969 – 1972. Praha, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR 1997
- Cysařová, J.
Televize a totalitní moc 1969 - 1975. Praha, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR 1998
- Čapka, F.
Dějiny zemí koruny české v datech. Praha, Libri 1999
- Černý, J.
Eduard Cupák. Praha, Brána 1998
- Černý, R.
Antonín Novotný – pozdní obhajoba. Praha, Kiezler Publisher 1992
- Černý, R.
Antonín Novotný – Vzpomínky prezidenta. Česká Kamenice, Polart 2008
- Černý, R.
Exprezident – I. Říčany u Prahy, Orego 1998
- Černý, R.
Exprezident – II. Říčany u Prahy, Orego 1998
- Černý, R.
Exprezident – III. Říčany u Prahy, Orego 1999
- Černý, R.
Jak se dělá kontrarevoluce. Praha, Svoboda 1970
- Černý, V.
V zúženém prostoru. Praha, Mladá fronta 1994
- Čmejrková, S. – Hoffmannová, J. (eds.)
Jazyk, média, politika. Praha, Academia 2003
- Dejmek, J. – Loužek, M. (eds.)
Srpen 1968 – Čtyřicet let poté - Sborník textů. Praha, Centrum pro ekonomiku a politiku 2008
- Devátá, M. – Suk, J. – Tůma, O. (eds.)
Charta 77 – Od obhajoby lidských práv k demokratické revoluci. 1977 – 1989. Sborník z konference k 30. výročí Charty 77, Praha 21. – 23. března 2007. Charter 77: From the Assertion of Human Rights to a Democratic revolution, 1977 – 89. The proceedings of the conference to mark the 30th anniversary of Charter 77. Prague, 21 – 23 march 2007. Praha, Ústav pro soudobé dějiny 2007
- Dienstbier, J. – Lánský, K. – Šilhán, V. – Šimon, B.
Srpen 1968. Köln, Index 1989

- Dolejší, V.
40 let Rudého práva – 1920-1960. Praha, Státní nakladatelství politické literatury 1960
- Dolina, A. (ed.)
Proti kontrarevoluci – O boji proti pravicovému oportunismu a kontrarevolučním silám v Československu v údobí 1968-1969, z článků otištěných v r. 1968 – 1970 v časopise Tribuna. Praha, Horizont 1971
- Doskočil, Z.
Duben 1969 – Anatomie jednoho mocenského zvratu. Brno, Doplněk 2006
- Dubský, I.
Filosof Jan Patočka. Praha, Oikoymenth 1997
- Fabianová, B. (ed.)
Rok 1968 – Nechť mluví fakta. Praha, Státní pedagogické nakladatelství 1970
- Fidelius, P.
Řeč komunistické moci. Praha, Triáda 2002
- Flegl, V. - Mišouň, P. (eds.)
Mezinárodní dokumenty o lidských právech a humanitárních otázkách. Praha, Melantrich 1989
- Formánková, P. – Koura, P.
Žádáme trest smrti – Propagandistická kampaň provázející proces s Miladou Horákovou a spol. Praha, Ústav pro studium totalitních režimů 2009
- Gorkij, M.
S kým jdete, „mistři kultury?“. Praha, Svoboda 1950
- Graclík, M. – Nekvapil, V.
Jiřina Švorcová osobně. Praha, XYZ 2010
- Gronský, J.
Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa III. (1968-1989). Praha, Karolinum 2000
- Hájek, J. (I.)
Paměti. Praha, Ústav mezinárodních vztahů 1997
- Hájek, J. (II.)
Mýtus a realita Ledna 1968. Praha, Svoboda 1970
- Halas, F.
Hlas domova. Praha, Odeon 1979
- Hauner, M.
Osm měsíců jednoho jara. Zürich, Zpravodaj 1978
- Havel, V.
Dálkový výslech – Rozhovor s Karlem Hvižďalou. Praha, Academia 2000
- Havel, V.
O lidskou identitu. Praha, Rozmluvy 1990
- Havel, V.
Prosím stručně. Praha, Gallery 2006
- Havlíček, D.
Listy v exilu – Obsahová analýza časopisu Listy, který v letech 1971 – 1989 vydával v Římě Jiří Pelikán. Olomouc, Burian a Tichák 2008

- Hejdánek, L.
Dopisy příteli. Praha, Oikoymenh 1993
- Hejzlar, Z.
„Pražské jaro“ 1968 a jeho odkaz. Köln, Index 1988
- Hodný, M.
Českoslovenští politici 1918 – 1991. Praha, Martin Hodný 1991
- Hoppe, J.
Opozice '68 – Sociální demokracie, KAN a K 231 v období Pražského jara. Praha, Prostor 2009
- Hoppe, J.
Pražské jaro v médiích – Výběr z dobové publicistiky. Praha, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR – Brno, Doplněk 2004
- Hradecká, V. – Koudelka, F.
Kádrová politika a nomenklatura KSČ 1969 – 1974. Praha, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR 1998
- Husák, G.
Projevy a stati – duben 1969 – leden 1970. Praha, Svoboda 1970
- Hübl, M.
Cesty k moci. Praha, Naše vojsko 1990
- Hvízďala, K.
České rozhovory ve světě. Köln, Index 1981
- Chramostová, V.
Vlasta Chramostová. Brno, Doplněk 2003
- Churaň, M. a kol.
Kdo byl kdo v našich dějinách ve 20. století I. díl A-M. Praha, Libri 1998
- Churaň, M. a kol.
Kdo byl kdo v našich dějinách ve 20. století II. díl N-Ž. Praha, Libri 1999
- Janík, K. - Staník, O. (eds.)
Neprošli... – dokumentární reportáž ze srpnových dnů 1969 – Reportéři Rudého práva o nedávných událostech. Praha, Rudé právo 1969
- Janoušek, P. a kol.
Slovník českých spisovatelů od roku 1945 – Díl 1. Praha, Brána a Knižní klub 1999
- Janoušek, P. a kol.
Slovník českých spisovatelů od roku 1945 – Díl 2. Praha, Brána a Knižní klub 1998
- Jechová, K.
Lidé Charty 7 – Zpráva o biografickém výzkumu. Praha, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR 2003
- Ješutová, E. – Nováková, J.
Normalizace v Československém rozhlase. Praha, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR 1998
- Jičínský, Z.
Charta 77 a právní stát. Brno, Doplněk 1995
- Karlík, V. - Pokorná, T. (eds.)
Anticharta. Praha, Revolver Revue 2002

- Kaplan, K.
Mocní a bezmocní. Toronto, Sixty-eight Publishers 1989
- Kautman, F. – Prečan, V. – Drápala, M. (eds.)
Umíněnost jako osud – Jan Vladislav pětasedmdesátiletý. Praha, Nadace Československého dokumentačního střediska 1998
- Keane, J.
Vaclav Havel – Political tragedy in six acts. London, Bloomsbury 2000
- Keane, J.
Václav Havel - Politická tragédie v šesti dějstvích. Praha, Volvox Globator 1999
- Klíma, I.
Moje šílené století II – 1967-1989. Praha, Academia 2010
- Kmeť, N. – Marušiak, J.
Slovensko a režim normalizácie. Bratislava, Ústav politických vied SAV – Prešov, Vydavateľstvo Michala Vaška 2003
- Kocian, J. - Pernes, J. - Tůma, O. a kol.
České průšvihy aneb Prohry, krize, skandály a aféry českých dějin let 1848 - 1989. Brno, Barrister & Principal 2004
- Kohout, P.
Kde je zakopán pes. Brno, Atlantis 1990
- Kohout, P.
Z deníku kontrarevolucionáře. Praha, Mladá Fronta 1997
- kol. autorů
ČSSR 1977 – Kronika vnitropolitických událostí, Praha, Svoboda 1978
- kol. autorů
Dějiny českého novinářství a českých novinářských spolků – katalog výstavy. Praha, Státní ústřední archiv 2002
- kol. autorů
Dějiny českých médií v datech – rozhlas, televize, mediální právo. Praha, Karolinum 2003
- kol. autorů
Dokumenty Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě – Helsinky '75. Praha, Svoboda 1975
- kol. autorů
Encyklopedie osobností Evropy od starověku do současnosti. Praha, Nakladatelský dům OP 1993
- kol. autorů
Fakta o roce 1968. Praha, Rudé Právo 1978
- kol. autorů
Fakta nelze zamlčet – svědectví lidí a dokumentů I. Praha, Rudé Právo 1971
- kol. autorů
Fakta nelze zamlčet – svědectví lidí a dokumentů II. Praha, Rudé Právo 1971
- kol. autorů
Fakta nelze zamlčet – svědectví lidí a dokumentů III. Praha, Rudé Právo 1971

- kol. autorů
Filosofický slovník. Olomouc, Nakladatelství Olomouc 2002
- kol. autorů
Jiří Pelikán 1923 – 1999. Praha, Občanský dialog 2003
- kol. autorů
K událostem v Československu - Fakta, dokumenty, svědectví tisku a očitých svědků. Moskva, Tisková skupina sovětských žurnalistů 1968
- kol. autorů
Nerozborné přátelství – Československo-sovětská smlouva v dokumentech. Praha, Rudé Právo - Moskva, Pravda a APN 1970
- kol. autorů
Operace Československo – fakta nelze zamlčet. Praha, Rudé Právo 1972
- kol. autorů
Oxfordský slovník světových dějin. Praha, Academia 2005
- kol. autorů
Politik zbavený masky. Praha, Rudé právo 1975
- kol. autorů
Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po XIII. sjezdu KSČ – Rezoluce k aktuálním otázkám jednoty strany. Praha, Oddělení propagandy a agitace ÚV KSČ 1971
- kol. autorů
Pražské jaro 1968 – literatura-film-média – Materiály z mezinárodní konference pořádané Literární akademii za spolupráce s Městskou knihovnou Praha 20. – 22. května 2008. Praha, Literární akademie (Soukromá vysoká škola Josefa Škvoreckého) 2009
- kol. autorů
Sedm pražských dnů 21.- 27. srpen 1968 – dokumentace. Praha, Academia 1990
- kol. autorů
Ve jménu socialismu a šťastného života proti rozvratníkům a samozvancům. Praha, Svoboda 1977
- kol. autorů
Svědectví kapitána Minaříka. Praha, Rudé právo 1976
- kol. autorů
Zprávy v boji proti kontrarevoluci – Výbor článků z časopisu Zprávy. Praha, Svoboda 1971
- kol. autorů
Ztroskotanci a samozvanci. Praha, Rudé právo 1977
- Končelík, J. – Večeřa, P. – Orság, P.
Dějiny českých médií 20. století. Praha, Portál 2010
- Kosatík, P.
Fenomén Kohout. Praha a Litomyšl, Paseka 2001
- Kouřil, F.
20 let tiskovým mluvčím vlády. Praha, Futura 2003
- Kovář, J. (ed.)
Kapitán Pavel Minařík – Návrat rozvědčíka. Praha, Naše vojsko 1976

- Král, V.
Od ledna do srpna 1968. Praha, Levá fronta 1970
- Kremličková, L. (ed.)
Sborník Archivu bezpečnostních složek 06/2008. Praha, Archiv bezpečnostních složek 2009
- Kriseová, E.
Václav Havel – Životopis. Brno, Atlantis 1990
- Křížková, M. R.
Svědectví, které nemohlo být vysloveno. Praha, Torst 2007
- Kunc, J.
Slovník českých spisovatelů beletristů 1945-1956. Praha, Státní pedagogické nakladatelství 1957
- Kundera, M.
Kniha smíchu a zapomnění. Toronto, Sixty-eight Publishers 1981
- Kural V. a kol.
Československo roku 1968 – I. díl: Obrodny proces. Praha, Parta 1993
- Kyncl, I. – Kyncl, K.
Po jaru přišla zima aneb Zamyšlení nad vlastní knížkou o Chartě 77. Praha, Art-servis 1990
- Landovský, P.
Soukromá vzpoura – rozhovor s Karlem Hvíždalou. Bonn, Karel Ritter Verlag 1988
- Lehár, J. – Stich, A. – Janáčková, J. – Holý, J.
Česká literatura od počátku k dnešku. Praha, Nakladatelství Lidové noviny 2004
- Lorenc, A.
Ministerstvo strachu? – Neskartované vzpomínky generála Lorence. Bratislava, Tatrapress 1992
- Mácha, K. H.
Máj. Praha, Mladá fronta 1999
- Macháček, V.
50 českých autorů posledních padesáti let. Praha, Československý spisovatel 1970
- Machonin, P. a kol.
Československá společnost - sociologická analýza sociální stratifikace. Bratislava, Epocha 1969
- Machonin, S.
Příběh se závorkami (Alternativy). Brno, Atlantis 1995
- Maleček, S. (ed.)
Byli jsme při tom – Čeští novináři a publicisté vzpomínají na události let 1968 – 1969. Praha, Klub novinářů Pražského jara '68 1993
- Malíř, J. – Marek, P. a kol.
Politické strany – II. díl 1938 – 2004. Brno, Doplněk 2005
- Maňák, J.
Čistky v Komunistické straně Československa 1969 – 1970. Praha, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR 1997
- Medek, I.
Děkuji, mám se výborně. Praha, Torst 2005

- Mencl, V. a kol.
Československo roku 1968 – 2. díl: Počátky normalizace. Praha, Parta 1993
- Menclová, V. – Vaněk, V. (eds.)
Slovník českých spisovatelů. Praha, Libri 2005
- Měchýř, J.
O novodobých dějinách Československa. Praha, Magnet Press 1991
- Minařík, P.
Alasca House – Z archívu československé rozvědky. Praha, Naše vojsko 1988
- Minařík, P.
Pohľad za oponu. Bratislava, Smena 1987
- Mlynář, Z.
Problémy politického systému. Köln, Index 1987
- Nálevka, V.
Studená válka. Praha, Triton 2003
- Neff, V.
Filosofický slovník pro samouky neboli Antigorgias. Praha, Československý spisovatel 1970
- Nolč, J.
Ústava České republiky v otázkách a odpovědích. Brno, Computer Press 2004
- Nolč, M. (ed.)
Průručka novináře – sborník informačních dokumentů pro novináře. Novinář, Praha 1989
- Olšovský, J.
Slovník filosofických pojmů současnosti. Praha, Academia 2005
- Opata, R. (ed.)
Vybrané materiály XIV. sjezdu KSČ. Praha, Státní pedagogické nakladatelství 1972
- Otáhal, M.
Opozice, moc, společnost - Příspěvek k dějinám „normalizace“. Praha, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR a Maxdorf 1994
- Otáhal, M.
Studenti a komunistická moc v českých zemích 1968-1989. Praha, Dokořán 2003
- Otáhal, M. – Nosková, A. – Bolomský, K. (eds.)
Svědectví o duchovním útlaku 1969-1970, Dokumenty – „Normalizace“ v kultuře, umění, vědě, školství a masových sdělovacích prostředcích. Praha, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR a Maxdorf 1993
- Otáhal, M.
Podíl tvůrčí inteligence na pádu komunismu. Brno, Doplněk 1999
- Pavera, L. – Všetická, P.
Lexikon literárních pojmů. Olomouc, Nakladatelství Olomouc 2002
- Pauer, J.
Praha 1968 – Vpád Varšavské smlouvy, pozadí-plánování-provedení. Praha, Argo 2004
- Pecka, J. – Prečan, V.
Proměny Pražského jara 1968 – 1969 – Sborník studií a dokumentů o nekapitulantských postojích v československé společnosti. Praha, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR – Brno, Doplněk 1993

- Pečenka, M. - Luňák, P. a kol.
Encyklopedie moderní historie. Praha, Libri 1995
- Pernes, J.
Komunistky – s fanatismem v srdci. Praha, Brána 2006
- Pernes, J.
Dějiny Československa očima dikobrazu 1945 – 1990. Brno, Barrister & Principal 2003
- Pešek, J.
Centrum moci – Aparát Ústředního výboru Komunistické strany Slovenska 1948 – 1989. Bratislava, AEP 2007
- Pešek, J. a kol.
Aktéři jedné éry na Slovensku 1948:1989. Prešov, Vydavateľstvo Michala Vaška 2003
- Peroutka, F.
Mluví k vám Ferdinand Peroutka – Díl třetí – Rozhlasové komentáře, Rádio Svobodná Evropa (1970 – 1977). Praha, Argo 2006
- Plachý, Z.
Protektorát proti Londýnu – 38 dní Heydrichiády. Nové Sedlo u Lokte, Vydavatelství a nakladatelství Plachý 2006
- Plevza, V.
Vzostupy a pády – Gustáv Husák prehovoril. Bratislava, Tatrapress 1991
- Prečan, V.
Novoroční filipika 1995 – Disent a Charta 77 v pojetí Milana Otáhalo. Praha, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR 1995
- Prečan, V.
V kradeném čase. Praha, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR – Brno, Doplněk 1994
- Prečan, V. (ed.)
Charta 77 1977 – 1989. Scheinfeld, Československé dokumentační středisko Nezávislé literatury – Praha, Ústav pro soudobé dějiny ČSAV – Bratislava, Archa 1990
- Prečan, V. (ed.)
Kniha Charty – Hlasy z domova 1976/77. Köln, Index 1977
- Putík, J.
Odchod ze zámku. Praha, Hynek 1998
- Rambousek, J. – Vařejková, V. – Zapletal, Z.
Česká literatura 1918 – 1945 – I. díl slovníkové studijní příručky. Praha, Československý spisovatel 1970
- Ruml, J.
Díra v hlavě. Praha, Státní pedagogické nakladatelství 1990
- Růžička, D.
Major Zeman – Propaganda nebo krimi?. Praha, Práh 2005
- Sedláček, K.
Volá Svobodná Evropa. Praha, Archa 90 1993
- Schovánek, R. (ed.)
Svazek Dialog – StB versus Pavel Kohout. Praha a Litomyšl, Paseka 2006

- Schreiberová, J. – Schreiber, H. a kol.
Slavné osobnosti v dějinách Prahy 5 – Příběhy nevšedních životů, 3. díl. Praha, Perseus 2010
- Sígl, M.
Na vlně 490 metrů. Praha, Magnet Press 1990
- Šolc, M.
Jednota strany a boj proti oportunismu. Praha, Svoboda 1980
- Thomas, D. C.
Helsinský efekt – Mezinárodní zásady, lidská práva a zánik komunismu. Praha, Academia 2007
- Tigrid, P. (ed.)
Vývoj Charty – Záznam konference ve Franken. Köln, Index 1981
- Tomášek, D.
Pozor, cenzurováno! Aneb Ze Života soudružky cenzury. Praha, Vydavatelství a nakladatelství Ministerstva vnitra ČR 1994
- Tomek, P.
Objekt Alfa – Československé bezpečnostní složky proti Rádiu Svobodná Evropa. Praha, Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu 2006
- Tomeš, J.
Slovník k politickým dějinám Československa 1918 – 1992. Praha, Jiří Budka 1994
- Tůma, O.
Srpen '69 – Edice dokumentů. Praha, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR a Maxdorf 1996
- Vančura, J.
Pražské jaro 1968 – naděje a zklamání. Praha, Mladá fronta 1990
- Vaněček, F.
Deník chartisty aneb Stalo se v kraji zvykem. Praha, Primus 1990
- Vaněk, M. (ed.)
Mocní? A bezmocní? – Politické elity a dissent v období tzv. normalizace, Interpretální studie životopisných interview. Praha, Prostor 2006
- Vaněk, M. – Urbášek, P. (eds.)
Vítězové? Poražení? I. díl – Dissent v období tzv. normalizace. Praha, Prostor 2005
- Vaněk, M. – Urbášek, P. (eds.)
Vítězové? Poražení? II. díl – Politické elity v období tzv. normalizace. Praha, Prostor 2005
- Volný, S.
Kvadratura času. Praha, Práh 2008
- Voskovec, J. – Werich, J.
Korespondence III. Praha, Akropolis a Nadace Jana & Medy Mládkových 2008
- Vrabec, V.
Vybočil z řady – Medailon Josefa Smrkovského a doby, v níž žil. Praha, Naše vojsko 1991
- Zapletal, J.
Býti Švorcovou – svědectví herečky o sobě, lidech i událostech. Praha, Erika 2000
- Žaloudek, K.
Encyklopedie politiky. Praha, Libri 2004

Seznam pramenů – atestační a závěrečné vysokoškolské práce

Železný, J.

Dobové mediální a společenské ohlasy na vznik Charty 77 – Závěrečná bakalářská práce. Olomouc, Filozofická fakulta UP 2005

Železný, J.

Charta 77 v dobovém mediálním a sociálním kontextu – Diplomová práce. Praha, Fakulta sociálních věd UK 2010

Železný, J.

Orálně-historický výzkum: Novinář Oldřich Vejvoda – Seminární práce. Praha, Fakulta sociálních věd UK 2007

Seznam pramenů – periodika

Ahoj na sobotu, ročník 1977

Československý sport, ročník 1977

Lidová demokracie, ročník 1977

Mladá fronta, ročník 1977

Nová mysl, ročník 1977

Otázky míru a socialismu, ročník 1977

Práce, ročník 1977

Rudé právo, ročníky 1969, 1977

Svědectví, ročník 1977

Svobodné slovo, ročník 1977

Tribuna, ročník 1977

Tvorba, ročník 1977

Večerní Praha, ročník 1969

Život strany, ročník 1977

Seznam pramenů – archivy

Archiv Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR

Národní muzeum – Historické muzeum - Československé dokumentační středisko 1948-1989

Národní archiv